

Міністерство освіти і науки України,,
Запорізький національний університет

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

САРАПІЙ МАР'ЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 070:004.738.5]+316.472.4]:[930:159.953.2]:355.01(477:470)"2022/2025"](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕДІАТИЗАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Спеціальність 061 – журналістика
Галузь знань – журналістика

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. М.Сарапій

Науковий керівник – **Тяпкіна Наталія Іванівна**, кандидат філологічних наук,
доцент

Запоріжжя – 2026

АНОТАЦІЯ

Сарапій М. М. «Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни». Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 «Журналістика». Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2026.

У дисертації з'ясовано, що в контексті соціальнокомунікаційного підходу колективна історична пам'ять є складним багаторівневим соціокультурним феноменом конструювання, збереження та передавання минулого, базовим компонентом якого є медіатизована історична пам'ять. У роботі окреслено діяльність агентів пам'яті різних рівнів – державних інституцій, медіа, громадських організацій, соціальних мереж, медіаактивістів тощо. В умовах російсько-української війни до агентів пам'яті можна також віднести родичів і друзів загиблих, які мають значний соціальний капітал і створюють дописи в соціальних мережах, організовують людей на акції вшанування чи є ініціаторами комеморативних практик. *Визначено*, що ефективність формуванні колективної історичної пам'яті залежить від взаємодії та присутності агентів у соціальнокомунікаційному просторі. *Зазначено*, що в умовах цифрового повороту сучасні цифрові платформи, соціальні мережі, штучний інтелект та алгоритмічна експансія створили нові механізми формування колективної історичної пам'яті, де соціальні медіа, їхні алгоритми та штучний інтелект виступають самостійними «агентами пам'яті».

У результаті дослідження *встановлено*, що російсько-українська війна стала потужним каталізатором докорінних змін у політиці пам'яті України, перетворивши пам'ять на стратегічний ресурс національної безпеки та інструмент формування державної стійкості. Проведене опитування *показало*, що практики комеморації через соціальні мережі та цифрові платформи перетворюють пасивне вшанування на активну форму цивільного спротиву та громадянський обов'язок.

Актуальність теми дослідження. В умовах екзистенційної загрози українській державності історична пам'ять набуває стратегічного значення як механізм утвердження історичної тяглості українського народу, збереження культурної спадкоємності та зміцнення національної ідентичності. Одночасно історична пам'ять виконує важливу соціальнокомунікаційну функцію, спрямовану на подолання імперських наративів, історичних фальсифікацій і спотворених інтерпретацій минулого України як у внутрішньоукраїнському, так і в міжнародному інформаційному просторі. Зазначені процеси першочергово пов'язуються з оприлюдненням історичних фактів на різних рівнях та формуванням історичної та колективної пам'яті. Медіа у найширшому розумінні цього поняття виконують функцію не лише ретрансляторів інформації, а й активних суб'єктів виробництва суспільних смислів, які визначають характер колективного сприйняття історичних подій, у тому числі сучасної російсько-української війни. Актуальність дослідження посилюється стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, переосмисленням культури вшанування в Україні, що впливає на формування нових форм комеморації та осмислення сучасних підходів до формування колективної історичної пам'яті.

Об'єкт дослідження – феномен медіатизації історичної пам'яті на прикладі офіційних сайтів інституцій пам'яті (Український інститут національної пам'яті; Національний музей Голодомору-геноциду; Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності; Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр»), редакцій «Українська правда», «Babel», «Еспресо», «НВ», «24 канал», «Лівий берег» та інших, регіональних медіаресурсів (сайт Запорізького регіонального каналу «МТМ»), а також цифрових платформ і соціальних мереж (Платформа пам'яті «Меморіал» та її сторінки у Facebook, Instagram, TikTok, а також персональні сторінки медіаактивістів у соціальних мережах).

Предмет дослідження – прояви, напрями, комунікаційні формати медіатизованої історичної пам'яті як соціокультурного чинника формування

колективної історичної пам'яті в умовах російсько-української війни станом на 2026 рік.

Метою дослідження є виявити тенденції, форми, канали та соціальнокомунікаційні механізми медіатизації історичної пам'яті в умовах російсько-української війни, а також обґрунтувати роль цифрових медіа і меморіальних платформ у розвитку культури пам'яті в Україні.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній запропоновано трикомпонентну модель медіатизації історичної пам'яті (взаємодія когнітивного, комунікаційного і соціокультурного вимірів із вертикальним та горизонтальним напрямом поширення історичної інформації), що пояснює взаємозв'язок історичних інформаційних потоків генерованих державними інституціями, громадськими організаціями, журналістськими практиками, цифровими платформами, локальними та регіональними агентами пам'яті, приватними ініціативами тощо, і процесів формування колективної пам'яті; систематизовано комунікаційні засоби вшанування, інструменти, підходи, що забезпечують медіатизацію історичної пам'яті у вітчизняному соціальнокомунікаційному просторі. У роботі удосконалено теоретичні засади медіатизації історичної пам'яті в умовах цифрового повороту, а також уявлення про механізми ефективної медіатизації історичних інформаційних потоків за комунікаційною моделлю PESO (paid, earned, shared, owned). Набули подальшого розвитку теоретичні положення про форми репрезентації сучасних комеморативних практик як вияви розвитку культури пам'яті в Україні, а також уявлення про зміну соціально-комунікаційних процесів, пов'язаних із вшануванням чи забуттям в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: історична пам'ять, колективна пам'ять, медіатизація, агенти пам'яті, місця пам'яті, комеморативні практики, соціальні мережі.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації, що висвітлюють основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Сарапій М. М., Тяпкіна Н. І. Соціально-прагматичний вимір медіатизації колективної історичної пам'яті. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36 (75). №5. 2025. Частина 2. С. 430–434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.2/62>.
2. Сарапій М. М. Масова культура як чинник формування колективної історичної пам'яті. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2026. № 88(1), С. 208–219. DOI: <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2026.88.17>.
3. Сарапій М. М. Медіатизація історичної пам'яті в цифрову епоху. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2026. №2. Том 37(76). С. 223–228. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.2/33>.
4. Сарапій М. М. Платформа пам'яті «Меморіал» як модель формування нової культури вшанування полеглих в умовах російсько-української війни. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2026. № 2(66). С. 95–102. DOI: [http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2\(66\)](http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2(66)).

Матеріали конференцій

1. Сарапій М. М. Маніпулювання історичними фактами як елемент виправдання воєнної агресії росії проти України. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор – Харків, 12–13 грудня 2023 р.)*. С. 290–292.
2. Сарапій М., Тяпкіна Н. Від «Можемо повторити» до «ніколи знову»: формування смислів Дня перемоги українськими медіа. *Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності* [Електронне видання]: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Ірпінь, 19 травня 2023 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С.75–80
3. Сарапій М. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в медіатизації пам'яті на прикладі платформи «Меморіал». *Поліграфічні, мультимедійні та web-технології: тези доп. IX Міжнар. наук.-техн. конф., 14–18 травня 2024 р. Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2024. Т. 1. С. 311–313.*

4. Сарапій М. М. Висвітлення церковного питання в українських медіа. *Європейські цінності і медійні стандарти: контекст російсько-української війни*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 19-20 жовтня 2023 року). Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С.26–29.

5. Сарапій М. М. Сайт меморіального музею голокосту (США) як інструмент медіатизації пам'яті. *Політика пам'яті: досвід Європи для України*: Матеріали I Міжнародної наукової конференції 17–18 листопада 2023 р., Запоріжжя. С. 144–147. URL: https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab//Statti_z2012/tezi_Memory_Politics-2023-11.pdf (дата звернення: 09.07.2026).

6. Сарапій М. М. Теоретико-методологічна основа дослідження політики пам'яті в медіа. *Соціальні комунікації у становленні та розвитку української державності та громадянського суспільства. Стратегіми, наративи, технології та смисли*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [відповідальний редактор В.В. Костюк, відповідальні секретарі В. А. Ковпак, М. О. Семенович]. Запоріжжя : ЗНУ, факультет журналістики, 2022. С. 25–27.

7. Сарапій М. М. Форми медіатизації пам'яті в запорізькому інформаційному просторі. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку»* (м. Одеса, 25–26 листопада 2022 р.). Ч.3. С. 261–264.

8. Сарапій М. М., Тяпкіна Н. І. Функціональний аспект управління пам'яттю в запорізьких медіа. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку»* (м. Львів, 18-19 жовтня 2022 р.). С. 166–169.

9. Сарапій М. М. Процеси формування історичної пам'яті про Голодомор у масовій культурі. *Деколонізація: міждисциплінарний дискурс, медійна оптика, інформаційно-комунікаційні засоби популяризації в громадянському суспільстві*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [відповідальний редактор В. А. Ковпак]. Запоріжжя : ЗНУ, факультет журналістики, 2025. С. 96–101.

ABSTRACT

Sarapii M. M. Mediatization of Historical Memory in the Context of the Russian-Ukrainian War. Qualification study on the basis of manuscript.

Dissertation on receiving an academic degree of Doctor of Philosophy (PhD) in 061 Journalism. Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia, 2026.

It is *established* in the dissertation that according to a socio-communicative approach, collective historical memory is a complex, multi-level socio-cultural phenomenon of constructing, preserving, and transmitting the past, the core component of which is mediatized historical memory. The study *outlines* the activity of memory agents at various levels – state institutions, media, civil society organizations, social networks, media activists, and others. In the context of the Russian-Ukrainian war, memory agents also include relatives and friends of the fallen who possess significant social capital, publish posts on social networks, mobilize people for commemorative events, and initiate commemorative practices. It is *determined* that the effectiveness of forming collective historical memory depends on the interaction and presence of agents within the socio-communicative space. The study *notes* that the digital transformation (contemporary digital platforms, social networks, artificial intelligence, and algorithmic expansion) has created new mechanisms for shaping collective historical memory, where social media with their algorithms, and artificial intelligence act as autonomous «agents of memory».

As a result of the study, it was *confirmed* that the Russian-Ukrainian war has become a powerful catalyst for profound changes in Ukraine's memory policy, transforming memory into a strategic resource of national security and an instrument for building state resilience. A conducted survey *indicates* that commemorative practices via social networks and digital platforms convert passive forms of remembrance into active forms of civic resistance and civic duty.

Relevance of the research topic. Amidst an existential threat to Ukrainian statehood, historical memory acquires strategic significance as a mechanism for asserting the historical continuity of the Ukrainian people, preserving cultural heritage,

and strengthening national identity. Concurrently, historical memory performs an important socio-communicative function aimed at overcoming imperial narratives, historical falsifications, and distorted interpretations of Ukraine's past both in domestic and international information space. The aforementioned processes are primarily linked to the disclosure of historical facts at various levels and the formation of historical and collective memory. Media, in the broadest sense of the concept, serve not only as transmitters of information but also as active agents in the production of societal meanings that shape the collective perception of historical events, including the contemporary Russian-Ukrainian war. The significance of the study is further reinforced by the rapid development of information and communication technologies and the rethinking of commemorative culture in Ukraine, which influence the emergence of new forms of commemoration and contemporary approaches to forming collective historical memory.

The object of research includes the phenomenon of mediatization of historical memory as exemplified by official websites of memory institutions (Ukrainian Institute of National Memory; National Museum of the Holodomor-Genocide; National Memorial Complex of the Heroes of the Heavenly Hundred – Museum of the Revolution of Dignity; National Historical and Memorial Reserve «Babyn Yar»; all-Ukrainian «Ukrainska Pravda», «Babel», «Espresso», «NV», «24 Channel», «LB» and regional media resources (the Zaporizhzhia regional channel MTM), along with digital platforms and social networks (the Memorial memory platform and its Facebook, Instagram, TikTok pages, as well as personal pages of media activists on social networks).

The subject of research is manifestations, directions, and communicative formats of mediatized historical memory as a socio-cultural factor in the formation of collective historical memory in the context of the Russian-Ukrainian war as of 2026.

The aim of the study is to identify trends, forms, channels, and socio-communicative mechanisms of the mediatization of historical memory in the context of the Russian-Ukrainian war and to substantiate the role of digital media and memorial platforms in the development of the culture of memory in Ukraine.

Scientific novelty of this research lies in the fact that it proposes a three-component model of the mediatization of historical memory (interaction of cognitive, communicative, and socio-cultural dimensions with vertical and horizontal directions of historical information dissemination). This explains the interrelation of historical information flows (generated by state institutions, civil society organizations, journalistic practices, digital platforms, local and regional memory agents, private initiatives) and the processes of collective memory formation. The research systematizes communicative means of commemoration, instruments, and approaches that ensure the mediatization of historical memory in the domestic socio-communicative space. The dissertation refines theoretical foundations of mediatization in the context of the digital transformation and elaborates mechanisms for effective mediatization of historical information flows according to the PESO (paid, earned, shared, owned) communication model. It has been further developed the theoretical propositions concerning forms of representation of contemporary commemorative practices as manifestations of the development of memory culture in Ukraine, as well as understandings of changes in socio-communicative processes related to remembrance and forgetting during the Russian-Ukrainian war.

Keywords: historical memory; collective memory; mediatization; agents of memory; places of memory; commemorative practices; social networks.

ЗМІСТ

Анотація.....	2
Зміст.....	10
Перелік умовних скорочень.....	12
Вступ.....	13
Розділ 1. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження медіатизації історичної пам'яті	22
1.1 Характеристика концептів «колективна пам'ять» та «історична пам'ять» у міждисциплінарному полі memory studies.....	22
1.2 Теоретичні засади медіатизації історичної пам'яті в соціальнокомунікаційному вимірі.....	37
1.3 Цифровий поворот у медіатизації історичної пам'яті.....	46
Висновки до Розділу 1.....	58
Розділ 2. Структурно-функціональний вимір комеморативних практик у соціальнокомунікаційній парадигмі.....	60
2. 1 Методологічні засади дослідження медіатизації історичної пам'яті.....	60
2. 2 Інституційно-правові чинники поширення історичної пам'яті в інформаційному просторі України.....	78
2. 3 Сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни аудиторією соціальних медіа.....	97
Висновки до Розділу 2.....	136
Розділ 3. Форми та напрями медіатизація історичної пам'яті в медіа.....	139
3.1 Кейс-стаді платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua) у вимірі медіамоделювання нової культури історичної пам'яті в Україні.....	139
3.2 Локальна медіатизація пам'яті в умовах війни.....	162

Висновки до Розділу 3.....	179
Висновки.....	181
Список використаних джерел.....	191
Додатки.....	216

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Закон – Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу»

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІМІ – ГО «Інститут масової інформації»

КЖЕ – Комісія з журналістської етики

«Меморіал» – Платформа пам'яті «Меморіал»

МТМ – Муніципальний телеканал м. Запоріжжя «МТМ»

Пантеон – Український національний пантеон

УІНП - Український інститут національної пам'яті

ШІ – штучний інтелект

PESO – комплексна модель поширення контенту, яка поділяє канали комунікації на оплачені (paid), здобуті (earned), спільні (shared), власні (owned) медіа

UGC контент – User-Generated Content

ВСТУП

Актуальність дослідження. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише воєнним, а й цивілізаційним викликом. Ця війна поставила під сумнів уявлення про міжнародний порядок, цінності суверенітету й прав людини, а також змусила світову спільноту переосмислити ставлення до безпеки, ідентичності та ролі держави в житті людей. Причини цієї війни можна пояснити зіткненням різних світоглядних систем: з українського боку – чітке усвідомлення права на самоідентифікацію, демократію, права людини, власну культуру; з російського – імперські, авторитарні уявлення про «сферу впливу», відновлення імперії і заперечення права України на державність. Агресія росії спрямована не лише на окупацію територій Донеччини та Луганщини, вона має на меті знищення української ідентичності, історії, культури, мови, пам'яті. Усвідомлення цих процесів посилює стратегічну важливість гуманітарної сфери як інструменту національної безпеки та стійкості.

В умовах екзистенційної загрози українській державності політика пам'яті охоплює всі сфери суспільної діяльності, а медіа як інструмент її формування й поширення використовується не лише професійними творцями контенту, але й широкою громадськістю. У сучасних умовах історична пам'ять перетворюється на важливий механізм демонстрації історичної тяглості української державності та культурної спадкоємності, при одночасних процесах очищення її від імперських наративів, фальсифікацій та спотворених уявлень про історію України як всередині нашої держави, так і на міжнародному рівні. Протягом тривалого часу російська імперська та радянська історіографія вибудовували наративи про «спільну історичну долю» та «єдиний народ», які використовувалися як інструменти політичного домінування та виправдання загарбницької політики. Повномасштабна війна остаточно засвідчила необхідність потреби зруйнувати ці міфи, а також сформувані та утвердити власний національний історичний

наратив, заснований на історичній правді та національних цінностях. Декомунізація, деколонізація, дерусифікація символічного простору, переосмислення історичних постатей, демонтаж імперських міфів для відновлення національної пам'яті є складниками формування нової моделі української ідентичності. Ці процеси першочергово пов'язуються з оприлюдненням історичних фактів на різних рівнях та формуванням історичної та колективної пам'яті. У цьому процесі медіа у найширшому розумінні цього поняття виконують функцію не лише ретрансляторів інформації, а й активних суб'єктів виробництва суспільних смислів, які визначають характер колективного сприйняття історичних подій.

Водночас, саме сьогодні відбувається становлення історичної пам'яті про російсько-українську війну. Фіксація фактів, документування воєнних злочинів, створення цифрових архівів, меморіальних платформ, мультимедійних проєктів, персоналізованих історій загиблих формують той інформаційний масив, який у майбутньому стане основою колективної пам'яті українського суспільства. Всі зазначені процеси відбуваються в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що впливає на формування нових форм комеморації та осмислення сучасних підходів до формування колективної історичної пам'яті.

Сучасний науковий дискурс наповнений працями, пов'язаними із формуванням історичної та колективної пам'яті, ролі комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності. Ці дослідження знаходяться на перетині наукових студій з історії, культурології, філософії та соціальних комунікацій. Попри значний вітчизняний науковий доробок у цій сфері (О. Балюн, О. Бойко, Ю. Борецько, К. Голденштейн, В. Ільїн В., О. Кашаба, А. Киридон, І. Ковальська-Павелко, А. Гончаренко, А. Куля, Т. Лильо, Н. Маринець, Ю. Половинчак, О. Прохватилова, К. Реуцька, І. Силадій, Т. Федотова, Т. Хітрова, І. Щербина, Я. Яненко та багато інших) у вітчизняному журналістикознавстві бракує системного наукового дослідження, яке б описувало тенденції, трансформації та закономірності медіатизації історичної пам'яті періоду російсько-української війни. Таким чином, актуальність дисертаційного

дослідження зумовлена суспільною потребою наукового осмислення ролі медіа у формуванні історичної пам'яті в умовах російсько-української війни, визначення закономірностей медіатизації комеморативних практик, аналізу трансформації журналістики в умовах цифрового суспільства та інформаційної війни, а також необхідністю вироблення теоретичних засад і практичних підходів до формування ефективної політики пам'яті в сучасному українському соціальнокомунікаційному просторі.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами й темами.

Дослідження проведене в межах НДДКР УкрІНТЕІ №0123U102824 (від 06.07.2023 р.) «Україна в просторі соціальних комунікацій: тренди, кейси, стратегії розвитку» (витяг з протоколу № 2 кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності від 21 грудня 2023 року); госпдоговірної теми № 1/24 номер держреєстрації 0124U001070 «Наукове обґрунтування комунікаційних стратегій, прикладних соціально-комунікаційних технологій у кризових комунікаціях громадських ініціатив, регіональних мікромедіа» (наказ № 75 від 29.02.2024 року). У 2024 році М. М. Сарапій брала участь як виконавиця НДР, що фінансується за рахунок коштів загального фонду державного бюджету № 2/24, №0124U000753 «Соціальнокомунікаційні механізми дискурсу деколонізації в умовах війни: український та глобальний контексти» (наказ №17 від 22.01.2024 року).

Метою дослідження є виявити тенденції, форми, канали та соціальнокомунікаційні механізми медіатизації історичної пам'яті в умовах російсько-української війни, а також обґрунтувати роль цифрових медіа і меморіальних платформ у розвитку сучасної культури пам'яті в Україні.

Досягнення поставленої мети вимагає реалізації таких **завдань**:

– схарактеризувати концептосферу формування історичної пам'яті засобами медіа в контексті кореляції цього явища з процесами творення колективної пам'яті на сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та цифрового повороту;

- описати інституційно-правові чинники поширення історичної пам'яті в інформаційному просторі України;
- розглянути комеморативні практики та взаємодію різних типів медіа для формування історичної пам'яті;
- розкрити феномен медіатизації історичної пам'яті на прикладі сайту «Меморіал» (memorial.ua) у вимірі моделювання нової культури пам'яті в Україні;
- виявити нові тенденції процесів медіатизації колективної історичної пам'яті в інформаційному просторі в умовах російсько-української війни.
- на основі проведеного опитування дати інтерпретацію сприймання, трактування та поширення історичної інформації аудиторією соціальних медіа.

Об'єкт дослідження – феномен медіатизації історичної пам'яті на прикладі офіційних сайтів інституцій пам'яті (Український інститут національної пам'яті; Національний музей Голодомору-геноциду; Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності; Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр»), редакцій «Українська правда», «Babel», «Еспресо», «НВ», «24 канал», «Лівий берег» та інших, регіональних медіаресурсів (сайт Запорізького регіонального каналу «МТМ»), а також цифрових платформ і соціальних мереж (Платформа пам'яті «Меморіал» та її сторінки у Facebook, Instagram, TikTok, а також персональні сторінки медіаактивістів у соціальних мережах).

Предмет дослідження – прояви, напрями, комунікаційні формати медіатизованої історичної пам'яті як соціокультурного чинника формування колективної історичної пам'яті в умовах російсько-української війни станом на 2026 рік.

Географічні межі роботи охоплюють територію України періоду повномасштабного вторгнення без урахування тимчасово-окупованих територій.

Матеріалом дослідження є широкий масив джерел, які пов'язуються із формуванням колективної пам'яті через медіатизацію історичної пам'яті. Вони умовно поділяються на групи:

- а) нормативно-правові – Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу»;
- б) медіаматеріали (телепрограми, цифрові платформи, новини, статті, інтерв'ю, публічні виступи та коментарі експертів з політики пам'яті тощо);
- в) дописи в соціальних мережах та месенджерах;
- г) матеріали онлайн-опитування «Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни».

Методи дослідження визначені метою та дослідницькими завданнями, а також специфікою теми дослідження та джерельною базою. Поєднано використання загальнонаукових методів дослідження – індукції, дедукції, аналогії, методу порівняння та систематизації, а також спеціальні методи для вивчення медіатизації історичної пам'яті у вітчизняному інформаційному просторі:

історіографічного аналізу та синтезу (аналіз наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників у сфері розуміння колективної, історичної пам'яті, а також процесів медіатизації в умовах цифрового повороту);

ретроспективний (виявлення причин та наслідків трансформацій комеморативних практиках в умовах російсько-української війни);

порівняльного та компаративного аналізу (використання сучасних інструментів медіатизації історичної пам'яті на сайтах «місць пам'яті» українського народу);

типологізації (виокремлення окремих типів комеморативних практик);

моделювання (створення власної моделі медіатизації історичної пам'яті, пов'язаної з когнітивним, комунікаційним та соціокультурним виміром функціонування інформаційних потоків);

кейс-стаді (структурований опис Платформи пам'яті «Меморіал»);

онлайн-опитування.

Залучено 403 респонденти для опису сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни аудиторією соціальних медіа. Опитування поширене в соціальних мережах та

месенджерах із використанням платформи Google-форми. Вибір інструменту дослідження пояснюється тим, що соціальні мережі в умовах цифрового повороту є ключовим простором поширення наративів на історичну тематику, а також середовищем споживання, творення та поширення медіапродуктів, пов'язаних із практиками вшанування. Запитання включали блоки, що охоплювали соціодемографічні характеристики респондентів, джерела отримання знань про історичні події, вивчення знання аудиторії комеморативних медіапрактик, ритуалів пам'яті історичних подій, медіаспоживання історичного контенту та актуального контенту російсько-української війни (канали, довіра до медіаповідомлень), а також ставлення до ризиків спрощення та викривлення історичної інформації. Окремий блок відкритих запитань дозволив зібрати якісні дані щодо персонального досвіду взаємодії з медіапродуктами, які фіксують травматичний досвід російсько-української війни, а також суб'єктивного осмислення їхнього впливу. Зауважимо, результати опитування є лише індикатором актуальних тенденцій і комунікаційних практик у цифровому середовищі й не претендують на повну репрезентативність.

Теоретико-методологічну базу дослідження склали фундаментальні праці присвячені процесам формування історичної та колективної пам'яті (Моріс Гальбвакс, Ян Ассман, Алейда Ассман, П'єр Нора, Джеффри Олік, Фрідріх Кротц та інші), дослідження про комеморативні практики як ключового інструменту у процесі конструювання національної ідентичності (Астрід Ерл, Алін Сієрп, Алла Киридон, Біргіт Майєр, Фрея Ларссон, Оксана Прохватилова, Оксана Балюн та Катерина Реуцька та інші), а також наукові роботи про процеси медіатизації загалом та медіатизації історичної пам'яті зокрема, тотального впливу медіатехнологій на всі сфери суспільства (Джона Б. Томпсон, Андреас Хепп, Андрю Госкінс, Невена Дакович, Сільвана Мандолессі, Робберт-Ян Адріансен та Рік Сміт, Гарольд А. Ініс, Робін Екелунд, Стіг Гьярвард, Оксана Гудошник, Ірина Бучарська, Валентина Ривліна, Лідія Стародубцева та Дмитрій Петренко та інші).

Наукова новизна цієї концепції полягає в тому, що в ній:

- *запропоновано* трикомпонентну модель медіатизації історичної пам'яті (когнітивний, комунікаційний і соціокультурний виміри з вертикальним та горизонтальним напрямом поширення історичної інформації), що пояснює взаємозв'язок історичних інформаційних потоків, генерованих державними інституціями, громадськими організаціями, журналістськими практиками, цифровими платформами, локальними та регіональними агентами пам'яті, приватними ініціативами тощо, і процесів формування колективної пам'яті;

- *систематизовано* комунікаційні засоби вшанування, інструменти, підходи, що забезпечують медіатизацію історичної пам'яті у вітчизняному соціальнокомунікаційному просторі;

удосконалено:

- теоретичні засади медіатизації історичної пам'яті в умовах цифрового повороту;

- уявлення про механізми ефективної медіатизації історичних інформаційних потоків за комунікаційною моделлю PESO (paid, earned, shared, owned);

набули подальшого розвитку:

- теоретичні положення про медіатизовану історичну пам'ять як основу для формування колективної пам'яті;

- форми репрезентації сучасних комеморативних практик як вияви формування нової культури пам'яті в Україні;

- уявлення про зміну соціально-комунікаційних процесів, пов'язаних із вшануванням чи забуттям в умовах російсько-української війни.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в:

- науково-практичній та теоретичній діяльності при осмисленні та просуванні нової культури пам'яті в Україні;

— освітньому процесі в межах студій memory studies, суспільствознавчих дисциплін, які розглядають питання ефективності інформаційних потоків;

— діяльності медіа, що передбачає створення історичних медіапроектів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація, опубліковані наукові статті, у яких викладено основні положення дослідження, висновки; проведене опитування, інтерв'ю зі співзасновницею та керівницею Платформи пам'яті «Меморіал» Гаяне Авакян, а також створено авторські телепроекти на історичну тематику на каналі «МТМ» Запоріжжя «Місто-Україна», «Істфак».

Апробація результатів дослідження. Основні теоретико-методологічні положення й результати проведеного дослідження були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи» (Анн-Арбор – Харків, 12–13 грудня 2023 р.), III Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності» (м. Ірпінь, 19 травня 2023 р.), IX Міжнародна науково-технічна конференція «Поліграфічні, мультимедійні та web-технології» (м. Харків, 14–18 травня 2024 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Європейські цінності і медійні стандарти: контекст російсько-української війни» (м. Запоріжжя, 19–20 жовтня 2023 р.), I Міжнародна наукова конференція «Політика пам'яті: досвід Європи для України» (м. Запоріжжя, 17–18 листопада 2023 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальні комунікації у становленні та розвитку української державности та громадянського суспільства. Стратегіями, наративи, технології та смисли» (м. Запоріжжя, 21 грудня 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку» (м. Одеса, 25–26 листопада 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку» (м. Львів, 18–19 жовтня 2022 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Деколонізація: міждисциплінарний дискурс, медійна оптика, інформаційно-комунікаційні засоби популяризації в громадянському суспільстві» (м. Запоріжжя, 18 грудня 2025 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 13 працях, з яких: 4 – статті в наукових фахових виданнях України (1 стаття написана у співавторстві), 9 – матеріали конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел (187 позиції), додатків. Загальний обсяг роботи становить 232 сторінки, із яких 177 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАТИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

1.1 Характеристика концептів «колективна пам'ять» та «історична пам'ять» у міждисциплінарному полі *memory studies*

У різних сферах сучасного гуманітарного знання спостерігаємо зацікавленість процесами зберігання, поширення, формування історичної пам'яті, її трансформацією під впливом соціально-політичної ситуації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, демократизації суспільства чи навпаки – формування колективної історичної пам'яті в тоталітарних суспільствах тощо.

Ці процеси особливо помітні в сучасному українському суспільстві, що «характеризується глибокими соціальними, політичними та світоглядними трансформаціями, зумовленими повномасштабною війною, переосмисленням національної ідентичності та зміною ціннісних орієнтирів суспільної свідомості» [94, с. 3]. В умовах війни пам'ять про історичні події створює простір для формування національної стійкості, гідності, самоідентифікації тощо. «Воєнні події актуалізують процеси переоцінки історичних наративів, трансформації суспільних уявлень про історичну справедливість, героїзм, національну єдність і роль держави в історичному процесі» [94, с. 3].

Дослідження у царині вивчення пам'яті як соціальнокультурного феномену традиційно позначаються терміном *memory studies* [108, с. 5–6]. Попри активне вживання терміна «пам'ять», спостерігаємо розмитість ідентифікації поняттєвої та термінологічної систем «пам'яті», недостатність опису методологічних алгоритмів реалізації у медіа, що спонукає до міждисциплінарного осмислення її соціальнокомунікаційного феномену. Тетяна Хітрова зазначає, що «нині феномен «пам'яті» став не лише предметом вивчення різних наук, але й причиною виникнення нових напрямів соціально-гуманітарного знання, оновлення

методологічних підходів, технік, прийомів пізнання, розширення поняттєво-категоріального простору наукових досліджень» <...>, наслідком цього є вживання «різноманітних поняттєвих конструкцій (самостійних концептів, уже сформованих дефініцій) пам'яті – «колективна», «історична», «соціальна», «соціально-історична», «національна», «етнічна», «народна», «ментальна», «культурна», «комемораційна», «офіційна», «опозиційна», «конвенційна», «травматична пам'ять», «контрпам'ять», «комунікативна», «публічна», «віртуальна», «штучна», «глобальна», «космополітична», «транскультурна», «кроскультурна», «сучасна» тощо» [108, с.4–5].

У нашому дослідженні ми будемо послуговуватися термінами «колективна», «історична», «соціальна», «національна», «культурна», які розкривають основні аспекти роботи. Для окреслення термінологічного апарату дослідження слушним є з'ясування змісту цих понять. Предметне поле дослідження звужилося після ухвалення Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (далі – Закон) [63], в термінологічному полі якого конкретизовано поняття «національна пам'ять», «державна політика національної пам'яті українського народу», «комеморативний захід», «місце пам'яті Українського народу», що спрощує розуміння та інтерпретацію понять.

Розрізнення між «колективною пам'яттю» та «історичною пам'яттю» є засадничим для досліджень пам'яті. Хоча ці поняття часто перетинаються, виділяються кілька ключових ліній розмежування за їхньою природою, функціями та ставленням до ідентичності. Поняття «колективна пам'ять» було упроваджено в науковий обіг французьким соціологом Морісом Гальбваксом у книзі «Про колективну пам'ять» (*On Collective Memory*, 1950) [142]. Дослідник, вивчаючи та порівнюючи свідчення людей, розрізняє індивідуальну пам'ять і колективну, припускаючи, що спогади організовані двома способами – згруповані навколо окремої особи, яка розглядає їх із власної точки зору, або розподілені в межах конкретної групи людей, кожна людина є носієм цих двох типів пам'яті [142, с. 50]. «Забування» Гальбвакс визначає як відокремлення від соціальної

групи [142, с. 24], а саму природу спогадів називає «відтворення минулого», що здійснюється «за допомогою даних, запозичених із сьогодення», підготовленого, крім того, «шляхом реконструкцій попередніх періодів, у яких минулі образи вже були змінені» [142, с. 69]. Тут він уперше говорить про соціальні рамки пам'яті, тобто пам'ять залежна від соціальних груп (наприклад, спогади про дитинство формуються через сімейні розповіді) [75; 142, с. 22], цю тезу він послідовно розвиває у підрозділі «Історична пам'ять і колективна пам'ять»: «якщо ми припустимо, що пам'ять – це відновлення прямого контакту з певними минулими враженнями, то спогад за визначенням відрізнятиметься від цих ідей різною точністю, за допомогою яких наші роздуми, за допомогою розповідей, зізнань та свідчень інших, визначають, яким мало бути наше минуле» [142, с. 69]. Науковець наголошує на взаємозв'язку та взаємодії пам'яті та історії, а також розглядає відмінності між цими поняттями. Колективною пам'яттю автор називає потік безперервної думки, безперервність якої забезпечується збереженням не всього минулого минулого, а лише того, що «все ще живе або здатне жити у свідомості груп, які підтримують пам'ять» [142, с. 80]. На відміну від історії, яка є об'єктивною та сегментованою: історія «прагне максимально точно дотримуватися фактичних деталей, повинна стати ерудованою, а ерудиція – це справа лише дуже невеликої меншості». Процеси збереження образу минулого обмежують історичну пам'ять, зберігаючи лише те, що залишається цікавим для сучасного суспільства [142, с. 79–80]. Цікавим є спостереження дослідника, що група через пам'ять прагне переконати себе, що вона залишилася незмінною крізь час, зберігаючи свою ідентичність. Будь-які зміни в пам'яті трансформуються у подібності, щоб підтримати ілюзію єдності, й колективна пам'ять є записом подібностей. Соціальна група може мати переконання про незмінність подібностей, хоча насправді змінюються її взаємини чи контакти з іншими групами. «Якщо вважати, що група завжди залишається тією самою, будь-які зміни мають сприйматися як уявні, а ті трансформації, що все ж відбуваються всередині групи, переосмислюються як подібності. Їхня функція полягає в розгортанні різних аспектів одного спільного змісту – тобто фундаментальних

характеристик, що визначають саму групу» [142, с. 86–87]. На думку Моріса Гальбвакса існує багато колективних типів пам'яті – кожна група (сім'я, професійна спільнота, релігійне коло) має власну оригінальну пам'ять. Колективна пам'ять характеризує групу зсередини, вона є суб'єктивною і відображає лише ті події, які мають значення для конкретної спільноти. На відміну від колективної пам'яті, яка фокусується на подібностях, історична зосереджується на змінах, фіксуючи трансформації суспільства [142, с. 84–87], претендує на об'єктивність та неупередженість. Історична пам'ять розглядає соціальні групи різними способами, підходами, аспектами («зверху» та «зсередини»), що дозволяє їй створювати універсальний запис фактів [142, с. 81–82]. Історія – це перелік подій, де минуле відокремлене від теперішнього, тоді як колективна пам'ять є механізмом, за допомогою якого минуле продовжує жити в теперішньому досвіді групи. Фундаментальна праця Хальбвакса є спробою пояснити передумови, причинно-наслідкові зв'язки формування пам'яті через визначення соціальних чинників ментальних категорій і функцій, «механізми функціонування колективних форм перцепції, почуттів і мислення, особливості колективної психології і традицій» [71, с. 9]. Цінною у контексті нашого дослідження є думка Володимира Розумюка, що Моріс Хальбвакс «став першим соціологом, який обґрунтував ідею залежності людських уявлень про минуле від тих ментальних образів, за допомогою яких суспільство намагається вирішити існуючі проблеми, перетворюючи колективну пам'ять на реконструкцію минулого у світлі сучасності заради майбутнього» [71, с. 10]. Таким чином, концепція Гальбвакса заклала теоретичне підґрунтя для розуміння соціальної природи історичної пам'яті, стала поштовхом для інших дослідників для вивчення цього феномену. Так, ідеї науковця було розвинено у працях Яна Ассманна, Алейди Ассманн, Ендрю Госкінса, П'єра Нора, Джеффри К. Оліка та багатьох інших. Зазначимо, у 80-х роках було опубліковано значну кількість праць, присвячених колективній пам'яті, розроблено методологію досліджень історичної пам'яті, відбувалися процеси осмислення термінологічної бази. У ці роки почали говорити про створення напрямку соціально-гуманітарного знання – метогу

studies. У кінці 80-х років «починає виходити американський журнал «History & Memory», в багатьох американських і німецьких університетах в цей час з'являються навчальні курси з історичної пам'яті, а з 2008 року друкується спеціалізований журнал «Memory Studies», <...> «різноманітні книжкові серії, присвячені дослідженню історичної пам'яті: Palgrave Macmillan Memory Studies, Sophia Studies in Cross-cultural Philosophy of Traditions and Cultures, Studies in the Social and Cultural History of Modern Warfare, Palgrave Studies in Cultural Heritage and Conflict та інші» [71, с. 13–14].

Для розуміння теорії формування колективної пам'яті став успішний семитомний науковий проект «Місця пам'яті» (*Les Lieux de mémoire*) 1984–1992 рр. під керівництвом П'єра Нора. «Залучивши понад 100 істориків для роботи над 7-и томним виданням (близько 5000 сторінок, 103 автора, 133 статті; видано трьохтомний англійський переклад «Королівство пам'яті»» [71, с. 12–13]). Головні тези цього дослідження стали доступні українському читачеві із виходом книги автора «Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : Кліо, 2014. 272 с. Можемо припустити, що стаття «Між пам'яттю та історією: місця пам'яті» («Between Memory and History: *Les Lieux de Mémoire*»), опублікована у 1989 році, є проміжним дослідженням, що окреслює фундаментальні питання функціонування колективної та історичної пам'яті. Дослідник, повторюючи думки та підходи Моріса Хальбвакса про глибокий розрив між пам'яттю, що живе в органічних традиціях суспільства, та історією, яка постає як інтелектуальна реконструкція минулого, що вже зникло, вводить у науковий обіг поняття «місця пам'яті» («*lieux de mémoire*»). Під цим поняттям автор розуміє об'єкти «де кристалізується пам'ять», вони простежуються у конкретний історичний момент – на переломі, коли розрив із минулим стає очевидним, а живі середовища пам'яті («*milieux de mémoire*») зникають [173, с. 7]. Нам імпонує думка автора, що спонтанної пам'яті бути не може, люди мають створювати архіви, відзначати річниці, організовувати святкування, проголошувати надгробки та нотаріально засвідчувати законопроекти, оскільки така діяльність більше не відбувається природним

чином» [173, с. 12]. За П'єром Норм, будь-яке місце пам'яті має три взаємопов'язані аспекти:

1. Матеріальний (фізичні об'єкти, наприклад, архів, пам'ятник, книга).
2. Функціональний (виконує певну роль, наприклад, навчальну (підручник) або ритуальну (хвилина мовчання)).
3. Символічний (об'єкт має бути наділений символічним значенням в уяві людей; без цього він залишається просто «місцем історії») [173, с. 18–19].

Дослідження Нора цікаве з позиції медіатизації історичної пам'яті, через кореляцію медіа та історії, в якій медіа можуть виступати «місцями пам'яті», де історія постає як інтелектуальна реконструкція минулого, що вже зникло. Народом для штучного збереження ідентичності та зв'язку з минулими поколіннями слід створювати об'єкти – «місця пам'яті» (*lieux de mémoire*). «Місця пам'яті» можуть бути різної природи:

- топографічними (архіви, музеї, кладовища);
- інтелектуальними та абстрактними (поняття «покоління», революційний календар, історичні девізи чи навіть родовідні дослідження), події та книги тощо.

На думку дослідника, ці об'єкти з'являються лише тоді, коли живе середовище пам'яті руйнується, перетворюючи наші спогади на архівну залежність та індивідуальний обов'язок [173]. Зауважимо, в епоху розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на прикладі російсько-української війни можемо спостерігати процеси творення об'єктів пам'яті без руйнування живого середовища. Очевидно, в кризові моменти виживання народу, а також відновлення, реконструкції, деколонізації власної історії та культури суспільство намагається увіковічнити власну боротьбу за збереження державності в реальному часі «Російсько-українська війна маркувала перехід до нової реальності, увиразнила формати ціннісно-життєвих та смислових орієнтацій спільноти, стала межею / вододілом історичного розвитку нації на «до» і «після»» [35, с. 5]. Ці процеси пов'язуються з національною ідентичністю, де цілеспрямоване формування колективної історичної пам'яті є ключовим питанням. Окрім функції формування колективної ідентичності (йдеться про

почуття єдності та безперервності групи зі спільними цінностями та походженням), колективна пам'ять надає «нарративні шаблони» для інтерпретації поточних ситуацій та впорядкування нових знань про світ, а також може використовуватися як інструмент для прийняття політичних рішень, підтримки певних програм або навіть для сприяння примиренню чи розпалюванню ворожнечі. Колективна пам'ять забезпечує важливу соціальну взаємодію (розмови, спільна увага, «соціальне зараження»), що призводять до зближення різних індивідуальних версій подій у єдину, загальноприйнятую колективну версію [148, с. 1].

Дослідження у сфері формування колективної пам'яті збагачені та поглиблені доробком Яна Ассманна та Джона Чаплічки. У праці дослідників термін «колективна пам'ять» використовується як загальна концептуальна рамка, яку вони деталізують через два специфічні підтипи – комунікативну та культурну пам'ять. Поняття «комунікативної пам'яті» охоплює різновиди колективної пам'яті, які базуються виключно на повсякденному спілкуванні, що відбувається між комунікантами, наприклад, жарти, спогади, плітки, досвід [126, с. 126–127]. Тобто вона включає усне спілкування, живе мовлення, що характеризується тематичною нестабільністю, формально-змістовою розхитаністю. У такому типі комунікації, на думку авторів, відсутні фахівці, а участь є дифузною, ролі учасників не спеціалізовані. Цей підтип пам'яті допомагає індивіду формувати спогади через соціальне середовище (сім'я, професійні групи, партії тощо). Така форма пам'яті зникає зі зміною поколінь через 80–100 років.

На відміну від комунікативної пам'яті, культурна пам'ять має свої зафіксовані точки, їх називають «доленосними подіями минулого», пам'ять про які зберігається через тексти, обряди, пам'ятники, а також через інституційну комунікацію – декламації, закони тощо. Ці культурні формування науковці називають «фігурами пам'яті». Культурна пам'ять створює «острови часу» – особливу часову перспективу, яка дозволяє спільноті усвідомлювати свою єдність і винятковість протягом тисячоліть. Формування культурної пам'яті залежить від фахівців, а також від інтенсивності повторень інформації, які характеризують

суспільство у визначену епоху [126, с. 128–132]. Використовуючи підхід Яна Ассманна та Джона Чаплічки, можемо констатувати, що на сучасному етапі розвитку суспільства саме професійні комунікаційники як фахові агенти пам'яті в найширшому розумінні цього слова визначають процеси формування та поширення «культурної пам'яті», у контексті нашого дослідження «історичної пам'яті», як компонента «колективної пам'яті».

На думку науковців, саме культурна пам'ять характеризується конкретизацією ідентичності (група формує свій образ через знання минулого, чітко розділяючи «своє» та «чуже»); реконструктивністю (поширюється через відновлені та повторювані інформаційні потоки, які пов'язуються передусім з актуальною суспільно-політичною ситуацією); роботою над усвідомленим формуванням стійких комунікаційних форматів. З огляду на це автори зазначають про лінгвістичні, образотворчі або ритуальні шляхи творення пам'яті, у зв'язку з чим культурна пам'ять є носієм системи цінностей та обов'язкових правил поведінки. На думку науковців, культурна пам'ять виявляється у трьох вимірах:

1) культивуванні тексту (йдеться про передавання слова за словом з відповідним значенням);

2) посередництво, тобто трансляція текстів у суспільстві через різні інструменти – освіту, виховання тощо;

3) рефлексивність (дозволяє спільноті оцінювати власну практику та інтерпретувати свій соціальний устрій через призму традиції, «корпус текстів, образів та ритуалів, що повторно використовуються, специфічних для кожного суспільства в кожную епоху, чиє «культивування» служить для стабілізації та передачі образу про себе цього суспільства») [126, с. 130–133]. На думку авторів, ставлення до минулих часів можна схарактеризувати через, з одного боку, страху відійти від його моделі, з іншого – зі страху повторити минуле, що пояснює різне ставлення до формування колективної пам'яті окремими соціальними групами. [126, с. 133]. Це явище можна було спостерігати в пострадянському українському суспільстві, де частина людей ностальгувала за радянським минулим, яке в колективній пам'яті закріпилося інформацією про ціни на морозиво та хліб, а

також безкоштовною освітою та медициною. Травматичний досвід російсько-української війни кардинально переформатовує вектор колективної пам'яті, що формується на страху не допустити проживання з РФ в одній державі, культурний розрив між росіянами та українцями. Результати Восьмого загальнонаціонального опитування «Україна в умовах війни», проведеного 6 квітня 2022 року засвідчують це – «абсолютна більшість (91%) не підтримують тезу, що «росіяни та українці – це один народ». Тих, хто має таку думку, сьогодні лише 8% (у серпні 2021 таких було – 41%, у березні 2022 – 21%)» [7].

Питання формування культурної пам'яті із залученням різних типів текстів поглиблюється у працях Алейди Ассманн «Культурна пам'ять і західна цивілізація: функції, медіа, архіви» (Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives, 2011). Дослідження аналізує, як суспільства використовують тексти, зображення, ритуали та пам'ятники для збереження зв'язку з минулим. Авторка зауважує, що культура свідомо формує спільну ідентичність через відбір та трансформацію знань. Робота розповідає про суспільні функції пам'яті, медіатехнології її передачі та проблеми тривалого зберігання інформації в умовах постійної загрози забуття [122].

Для розуміння моделі творення колективної історичної пам'яті (перетворення соціальної пам'яті, у контексті нашої роботи – історичної, в колективну) засобами медіа є цінним міркування Ассманн, викладені у праці «Трансформації між історією та пам'яттю» (Transformations between History and Memory, 2008). Щоб перетворити соціальну пам'ять на довготривалу колективну пам'ять, її необхідно опрацювати та організовувати у різноманітних форматах, зокрема:

- впорядкувати послідовність події, створювати сюжети в емоційно наповненому та комунікативно впливовому наративі;
- створювати символічні – візуальні та вербальні – знаки, на які буде спиратися пам'ять;
- додавати інформацію у програми закладів освіти, навчальну літературу та системи поширення масової інформації;

- створювати місця пам'яті та монументи, які репрезентують матеріальні реліквії;
- періодично проводити ритуали вшанування, що «актуалізують пам'ять і посилюють колективну участь» [124, с. 55–56].

Дослідниця зауважує, що культурна пам'ять суспільства базується на бібліотеках, музеях, архівах, пам'ятниках, закладах освіти та мистецтва, «а також на церемоніях та пам'ятних датах і практиках» [124, с. 56].

Концепція Алейди Ассманн має важливе методологічне значення для дослідження медіатизації історичної пам'яті в умовах російсько-української війни. Вона дозволяє розглядати історичну пам'ять як результат цілеспрямованого соціальнокомунікаційного конструювання, що реалізується через наративи, символічні образи, інституції пам'яті, комеморативні практики тощо. У контексті нашого дослідження особливо цінним є положення про вирішальну роль медіа й культурних інституцій у трансформації суспільного досвіду війни у стійку колективну історичну пам'ять, яка забезпечує збереження національної ідентичності та міжпоколінну передачу пам'яті про російсько-українську війну.

Цікавим та корисним доробком в осмисленні колективної історичної пам'яті є дослідження Джеффри К. Оліка «Колективна пам'ять: дві культури» (Collective Memory: The Two Cultures, 1999), де він, розширюючи поняття «колективна пам'ять», окреслює об'єкт і процес. У своєму дослідженні, аналізуючи праці вчених, Джеффри К. Олік розрізняє різні підходи розуміння «культури пам'яті»: «один стосується агрегації соціально сформованих індивідуальних спогадів» (collected memory), а інший – «*sui generis* (тобто унікальних – автор) колективних явищ» (collective memory) [174, с. 333]. Під поняттям «колективної пам'яті як «*sui generis*»» розглядаються культурні патерни пам'яті, публічно доступні символи та об'єктивовані в суспільстві образи. Тут пам'ять є не те, що у свідомості людей, а те, що зафіксовано в мові, ритуалах та технологіях [174, с. 336]. Тобто колективна пам'ять може не усвідомлюватися, а передаватися через традиції та обряди. Так, в українському

культурному дискурсі пам'ять про Голодомор до незалежності України та оприлюднення інформації в інформаційному просторі передавалася через особливе ставлення до їжі – загодовування дітей та гостей, мовні форми типу «їж, невідомо, що буде далі», позитивне сприйняття зайвої ваги тощо. Використовуючи думки попередніх дослідників, він критикує надмірну ідеалізацію пам'яті в сучасних студіях, зауважуючи недосконалість терміна «колективна пам'ять»: «колективна пам'ять – це погана заміна старішим термінам, як-от політична традиція чи міф» [174, с. 334]. Погодимося, що ці терміни можуть перетинатися, оскільки стосуються процесів збереження, трансформації та використання минулого в соціальнокультурному просторі [32, с. 28–29].

Цінним у контексті соціальнокомунікаційного підходу в дослідженні Джеффри К. Оліка є виділення існування мнемонічних технологій – архівів, музеїв, бібліотек, історіографії та мови: «індивіди пам'ятають мовою, кодуючи свій досвід як мову та згадуючи його в ній», навіть саму мову дослідник розглядає як систему пам'яті. У перелік мнемонічних технологій автор зараховує також засоби масової інформації. Науковець зауважує, що різні форми соціальної організації є залежними від мнемонічних технологій – «держави ХІХ століття значно посилили свою владу та легітимність, розробивши нові мнемонічні форми», а сучасні вияви зацікавленості пам'яттю в політичному контексті є прямим наслідком технологій пам'яті поза людським мозком [174, с. 342–343]. Теоретичний підхід Джеффри К. Оліка є важливим методологічним підґрунтям для дослідження медіатизації історичної пам'яті, оскільки зміщує фокус із психологічного розуміння пам'яті на її соціальнокомунікаційну природу. Його концепція мнемонічних технологій дозволяє розглядати медіа як інституційний механізм виробництва, збереження, поширення та легітимації суспільно значущих уявлень про минуле.

Роль технологій, а точніше сучасного медіапростору, де телебачення та цифрові технології докорінно змінюють сприйняття минулого розглядає у статті Ендрю Госкінс «Нова пам'ять: посередництво історії» (New Memory: Mediating

History, 2010). Автор стверджує, що системна динаміка творення сучасної пам'яті, є штучно створеним, керованим і, перш за все, опосередкованим процесом, яку він називає новою пам'яттю [154, с. 334]. Тобто, колективна пам'ять перестала бути сталим відтворенням історії, перетворившись на керований і маніпулятивний процес – спільне переосмислення минулого певної соціальної групи, події чи досвіду розмиває межі між реальними історичними подіями та їхніми медійними образами шляхом спрощення. Автор через аналіз резонансних подій, таких як Голокост чи політичні скандали, доводить, що тиражування візуальних символів створює штучну пам'ять. Головна ідея науковця полягає в тому, що сучасні медіа функціонують як глобальні архіви, які не просто фіксують історію, а активно конструюють її в режимі реального часу, впливаючи на колективну. Переробка минулих і теперішніх образів є важливим у контексті, що суспільство пам'ятає, а що забуває [154, с. 340–344].

Технології дозволяють фіксувати спогади у штучних форматах, що має подвійний комунікаційний ефект: 1) штучна пам'ять (нова пам'ять) звільняє нас від потреби пам'ятати все самостійно, але водночас обмежує індивідуальну пам'ять, створюючи масовий консенсус щодо того, що саме і як ми маємо пам'ятати [154, с. 338]; 2) пам'ять стає «бестселером» у суспільстві споживання; медіа експлуатують ностальгію, створюючи фрагментовану та миттєву культурну спадщину. Услід за Жаком Ле Гоффом автор зауважує, що колективна пам'ять транслюється не лише в текстах, а й в усному мовленні, а також у жестах, ритуалах та фестивалях, моді, побуті попередніх часів тощо. Це пояснюється страхом втратити свою пам'ять, що активно використовується в торгівлі. У цій праці дослідник не використовує термін «медіатизація пам'яті», а лише описує процес творення «нової пам'яті» (стан пам'яті в сучасному середовищі), яка є медіатизованою. У подальших розділах дослідження ми розглянемо роботи Ендрю Госкінс, що розкривають механізми медіатизації пам'яті.

Неодноразово питання формування колективної пам'яті ставало предметом досліджень вітчизняних науковців (Юрій Борецько, Тетяна Бевз, Тетяна Василевська, Анастасія Гончаренко, Володимир Ільїн, Ольга Кашаба, Алла

Киридон, Надія Маринець, Іван Силадій, Леонід Чупрій, Ірина Щербина та багато інших). Продовжуючи традиції розуміння колективної та історичної пам'яті, українські дослідники зосереджують особливу увагу на питаннях кореляції колективної пам'яті та формуванням ідентичності. Так, Алла Киридон вивчаючи це питання, зазначає, що національна ідентичність формується за допомогою колективної пам'яті та комеморативних практик. На думку дослідниці, пам'ять не лише відображає риси ідентичності, а й слугує її смисловою основою, моделюючи та змінюючи її. Цитуючи польську соціологиню, професорку Барбару Шацьку, говорить, що колективна пам'ять пояснюючи минуле, формує емоційний відгук серед спільноти, апелює до цінностей та зразків поведінки сьогодення; «в колективній пам'яті постаті та події минулих часів перетворюються на сукупність символів, які творять особливу, притаманну групі «мову». Завдяки цим символам колективна пам'ять переказує ідентифікаційні знаки, які допомагають відрізнати своїх від чужих». Колективна пам'ять є вибірковою (неприємні факти замовчуються), часом сфальшованою через доповнення інформацією, якої ніколи не було, має перебільшення та прикрашання, маніпулювання причинно-наслідковими зв'язками, містить звинувачення ворогів, перекладання провини на обставини, конструювання контексту для формування позитивного образу групи та інше [37, с. 9–10; 110, с. 30–31]. Наукові роздуми Алли Киридон суттєво доповнюють осмислення пам'яті, акцентуючи увагу на її ролі як механізму конструювання колективної ідентичності.

З точки зору теорії та історії соціальних комунікацій нам імponує розуміння дослідження «пам'яті», окреслене Тетяною Хітровою. Це поняття можна розглядати у межах:

- 1) соціальних комунікацій (за Володимиром Різуном, «процес суспільного єднання в умовах штучно створеної технологічної системи духовного єднання людей» [104, с. 3]);
- 2) закономірностей розвитку комунікаційної системи;
- 3) складника комунікаційних відносин та інформаційної культури;
- 4) семіотичної системи соціальнокомунікаційної діяльності;

- 5) технологічної основи інформаційних моделей;
- 6) інформаційно-когнітивної динаміки суспільства та соціальноінформаційної системи загалом [104, с. 7].

Дослідниця також вказує, що «з точки зору теорії та історії журналістики, актуальними предметами є зміст і комунікаційні засоби втілення пам'яттєвого дискурсу, його перфомантизація в медіакомунікації, соціокультурні технології формування й перетворення актуальної інформації в пам'ять про минуле, інформаційно-комунікаційні та інформаційно-когнітивні процеси сприйняття минулого через сучасність, зокрема в контексті інституціональної складової інформаційної політики; комунікаційні ефекти / моделі «пам'яті» як засобу взаємодії масової комунікації й аудиторії, зокрема як способу стабілізації та дестабілізації інформаційного середовища, виявлення механізмів деструктивної комунікації та налагодження конвенційних комунікаційних відносин тощо» [104, с. 7]. Ці думки будуть слухними для формування власної моделі медіатизації історичної пам'яті.

Погодимося з Володимиром Розумюком, що будь-яка теоретична рефлексія *memory studies* приречена «на неповноту і вибірковість, адже мова йде (без перебільшення) про тисячі монографій і десятки тисяч статей в галузі історії, політології, соціології, культурології, психології, літературознавства, соціальної антропології, масових комунікацій та інших суспільно-гуманітарних дисциплін» [71, с. 7]. Для аналізу ми обрали найвідоміші праці дослідників, які сформували базу для осмислення складного питання колективної пам'яті, де історична пам'ять є потужним складником надбання соціуму.

Подальше осмислення питання формування історичної пам'яті переходить у площину медіатизації, що змінює основні дослідницькі координати аналізу соціальних явищ дійсності, «традиційні інтерпретації понять «місця пам'яті», «носії пам'яті», «джерела пам'яті», «простір пам'яті» втрачають свою номінативність у медіапросторі [106, с. 163]. Практика наукової діяльності в цій сфері вимагає нових підходів з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, у межах соціальнокомунікаційного підходу, спираючись на проаналізовані джерела, колективну пам'ять можна визначити як складний процес конструювання, збереження та передавання минулого, що здійснюється через соціальну взаємодію у групі, спільні рамки сприйняття та систему візуальних та вербальних знаків, ритуалів, медіатизованих символів тощо. Історична пам'ять (А) є одним із вимірів соціальної пам'яті (D), яка може стати надбанням колективної (С). Терміни «колективна пам'ять» та «історична пам'ять» описують різні способи, якими суспільство взаємодіє з минулим. Ці поняття перетинаються у площині, коли історична пам'ять стає надбанням колективної (В) (Рис.1.1).

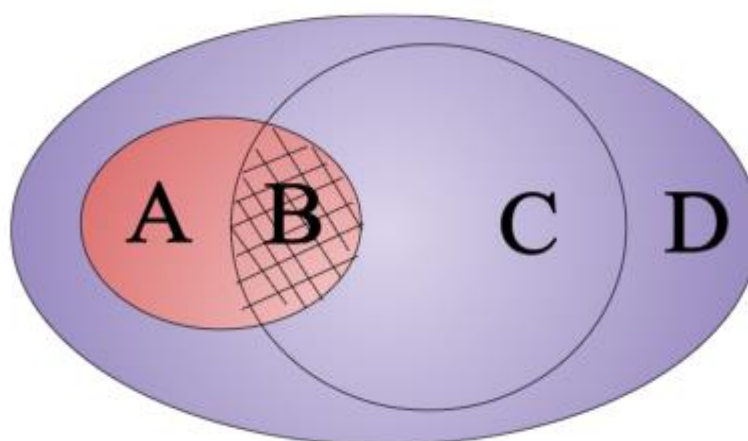

Рисунок 1.1. Кореляція понять «історична пам'ять» (А), «колективна історична пам'ять» (В), «колективна пам'ять» (С) та «соціальна пам'ять» (D)

Соціальну пам'ять (D) варто розуміти як динамічний процес, у якому індивідуальні спогади, культурні символи та медіа-технології взаємодіють для постійного переосмислення минулого з метою орієнтації суспільства в теперішньому, яке індивід не здатен пам'ятати поза суспільством, включає структури спільних інтересів, цінностей та наративів, які люди використовують для локалізації та відтворення своїх спогадів (Алейда Ассманн). Колективна пам'ять (С) є частиною соціальної й акумулює публічні символи, ритуали та дискурси, які існують незалежно від конкретних індивідів і формують спільну ідентичність (Джеффері К. Олік). Частина історичної пам'яті може залишатися

поза публічним простором, наприклад, таємна історична інформація, яка зі зміною суспільно-політичної ситуації може стати оприлюдненою / масовою, тобто медіатизованою. Прикладом медіатизації такого типу інформації є історична пам'ять про Голодомори.

У межах соціальнокомунікаційного підходу колективну історичну пам'ять доцільно розглядати як результат безперервного конструювання, поширення та актуалізації суспільно значущих уявлень про минуле, що здійснюється через комунікаційну систему. Саме ця обставина зумовлює необхідність звернення до теорій медіатизації як методологічної основи подальшого аналізу.

1.2 Теоретичні засади медіатизації історичної пам'яті в соціальнокомунікаційному вимірі

Упродовж історичного розвитку людство напружувало інструментарій збереження інформації про минувшину. Перекази, легенди, пісні, друковані видання, кінематограф тощо. У сучасному суспільстві особлива роль у збереженні пам'яті належить медіа, які перестали бути лише каналами передавання інформації, вони стали інфраструктурою соціального життя, яка визначає способи комунікації, взаємодії, пізнання та інтерпретації минулого. Процес проникнення медіа в різні сфери діяльності людини та суспільства позначається терміном «медіатизація». Формування, зберігання, використання, трансформації уявлень про спільне минуле та вплив на теперішнє супроводжуються медіатизацією. Говоримо не лише про публічне поширення історичних фактів. Медіа впливають на фіксацію, формування, збереження спогадів, а також на інтерпретації та оцінки. «У світі, де інформація оновлюється щосекунди, медіатизація пам'яті, допомагає боротися із забуттям та знати уроки історії» [75, с. 1]

Окреслюючи термін «медіатизація», зауважимо, що він позначений активністю вживання, але має дещо розмиті значеннєві рамки. Мар'ян Житарюк визначає медіатизацію (англ. mediatization) як інтенсифіковане поширення й отримання опосередкованої інформації, що, «за своїми обсягами, роллю і

процесуальними способами, призводить іноді до непрогнозованих, іноді й некерованих трансформацій людського досвіду» <...>, а також як «підпроцес інформатизації», який впливає на процеси створення й функціонування систем колективного й особистого зв'язку, що забезпечує вільний доступ індивідів до джерел інформації, до різних рівнів особистої, міжособистої й групової комунікації [24, с. 59]. Тарас Лильо, апелюючи до Валерія Пісарека, пише, що медіатизація (англ. *mediatisation*, фр. *médiatisation*, нім. *mediatisierung*) «означає процес опосередкування ЗМІ у пізнанні світу; вплив медіа на сприйняття безпосередньо недоступної реальності з усіма наслідками такого опосередкування: формуванням образу усіх суспільних реалій та цілісного суспільного досвіду» [47, с. 135].

Дослідниця процесів медіатизації мистецтва Валентина Ривліна медіатизацією називає концепцію, яка маркує вивчення впливів медіатехнологій на соціум. У дисертаційному дослідженні «Медіатизація мистецтва: комунікаційні аспекти» (2021) науковиця визначає медіатизацію мистецтва як «процес такого технологічного опосередкування мистецьких практик, за якого вони перебудовуються згідно з медіалогією, набувають ознак партисипативності, імерсивності, а також змінюють часопросторові характеристики взаємодії комунікантів» [68, с. 30].

Спостерігаємо використання цього терміна в різних дискурсах – політичному, культурологічному, мовознавчому, релігієзнавчому, журналістичнознавчому тощо [9, 13, 24, 29, 46, 47, 57, 61, 68 та інші]. Це не викликає подив, бо факт тотального впливу медіатехнологій на всі сфери суспільства є визнаним у науці явищем (Гарольд А. Ініс, Ніклас Луман, Маршалл Маклюен, Джон Томпсон, Стіг Гьярвард та інші) [68, с. 20]. Із позиції соціальнокомунікаційного підходу, на думку Тетяни Хітрової, медіатизацію пам'яті варто розглядати як процес створення публічної зони перетину медіа й пам'яті. Створена публічна зона є ареною соціально-культурних проявів пам'яті, що має власну структуру та медійні ефекти – інформаційні, соціальні, культурні,

комунікаційні та технологічні [106, с. 165–166]. Про медійні ефекти та їх реалізацію докладніше говоримо в підрозділі 1.3 та 2.1.

Погоджуємося з думкою, що явище медіатизації можна спостерігати із початку розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, наприклад, із розвитком друкарства, коли інформація стає доступнішою за рахунок зменшення вартості її поширення. «Комунікативісти традиційно розглядають процес медіатизації у зв'язку з експансією та інституціоналізацією масмедіа, починаючи з XVII століття» [68, с. 20]. Тарас Лильо, досліджуючи антропологічні та ідеологічні наслідки медіатизації, зазначає, що цей термін вперше використав «шведський соціолог Кент Асп у 1986 році, однак саме явище з'явилося ще задовго до його номінації», а саме, з історії поширення преси у XVII столітті. І вже у той час одна з перших газет, що була створена за ініціативи кардинала Рішельє, «La Gazette», чітко визначала «політичну мету: захист молодого монархії від консервативного феодално-демократичного дворянства, релігійної нетолерантності, сепаратистських тенденцій; захист політичних та культурних реформ у державі, а також зміцнення міжнародного авторитету Франції [47, с. 136]. Йдеться про соціальний вплив засобами медіа.

У фундаментальній праці Джона Б. Томпсона «Медіа та модерність» (The media and modernity: a social theory of the media, 1995) обґрунтовує необхідність переосмислення ролі засобів комунікації в еволюції сучасного суспільства. Томпсон стверджує, що розвиток медіа – від перших друкарських верстатів до глобальних електронних мереж – забезпечує не просто передавання інформації, а створює абсолютно нові форми соціальної взаємодії та змінює організацію символічної влади. Книга кидає виклик традиційним соціальним теоріям, які часто ігнорували медіа, і натомість пропонує дослідити, як опосередкована видимість впливає на формування особистої ідентичності, функціонування традицій та трансформацію публічної сфери. Автор прагне довести, що ми не можемо зрозуміти сучасність без аналізу того, як комунікаційні мережі змінили наше сприйняття простору, часу та демократичної політики в глобальному

масштабі [185]. Її колективна історична пам'ять – одна з тих сфер, де вплив медіа є також очевидним.

У контексті нашого дослідження актуальною є теорія медіатизації, запропонована Стігом Гьярвардом у статті «Медіатизація суспільства. Теорія медіа як агентів соціальних та культурних змін» (The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change, 2008). Гьярвард обмежує поняття медіатизації виключно фазою, коли медіа одночасно здобули автономію як інституція з власною логікою (правилами, технологіями та способами розподілу ресурсів) та глибоко переплелися з функціонуванням інших сфер суспільства. Як наслідок, вони стають невід'ємною частиною інших інститутів (політики, сім'ї, релігії, бізнесу), змушуючи їх підпорядковуватися медійній логіці для виконання своїх функцій [149, с. 105]. Цікавим є спостереження автора, що інші інститути підпорядковуючись логіці медіа, змушені використовувати медіа як ресурс, наприклад, компанії та партії наймають піарників та інформаційників, щоб «розмовляти» мовою медіа [149, с. 126]. Загальноприйняту думку, що медіа є інструментом у різних інституціях, відповідно до Стіга Гьярварда – інститути стають лише «сировиною» для медіа-продуктів [149, с. 119].

Він стверджує, що винахід друкарського верстата був важливою подією, проте не означав «медіатизації» в тому сенсі, в якому це відбувається сьогодні [149, с. 110]. Медіатизація відбувається на мікрорівні (структурування людської взаємодії) та макрорівні (взаємодія інституцій завдяки втручанням медіа). Автор виділяє три функції макрорівня:

- 1) забезпечення зв'язків усередині інститутів та між ними;
- 2) створення сфери спільного досвіду через подання та інтерпретацію, як наслідок, сприяння розвитку ідентичності;
- 3) допомога у створенні політичної публічної сфери, «в рамках якої інституції можуть відстоювати та захищати власні інтереси та встановлювати свою легітимність»<...>, арена, на якій члени суспільства можуть обговорювати та вирішувати питання, що становлять спільний інтерес» [149, с. 125–126].

Описана теорія медіатизації не враховує вплив штучного інтелекту та алгоритмів соціальних медіа на формування інформаційних потоків, проте достатньо точно на сьогодні окреслює механізми домінування медіа в політиці, бізнесі, культурі тощо. Ці процеси охоплюють й формування колективної історичної пам'яті в суспільстві.

На нашу думку, найбільш методологічно цілісною є концепція розуміння пояснення медіатизації через усвідомлення сутності функціонування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Так, згаданий у попередньому підрозділі Ендрю Госкінс у праці «Медіатизація пам'яті» («The Mediatisation of Memory», 2014) визначає цей термін як «процес, за допомогою якого повсякденне життя все більше вбудовується та пронизується зв'язністю (connectivity): процес зміщення взаємопов'язаної індивідуальної, соціальної та культурної залежності від медіа для підтримки, виживання та зростання» [151, с. 661]. Тут «зв'язність» можемо інтерпретувати як будь-які публічні (індивідуальні / колективні, офіційні / неофіційні тощо) інформаційні потоки, які створюють медіаландшафт соціальної групи. Сучасні дослідження просувають цю думку: «Термін стосується явищ різного порядку: політичні процеси, культурні феномени, соціальні зрушення тощо», включає «технології пропаганди, паблік рилейшнз, промокомунікацій, зокрема рекламу тощо» [68, с. 19].

У контексті нашого дослідження цінною є думка Ендрю Госкінса, що «сучасна пам'ять повністю проникнута технологічним несвідомим, оскільки відбувається «співеволюція» («co-evolution») або, радше, революція пам'яті та технологій. Пам'ять легко та динамічно налаштовується через наші цифрові практики та зв'язок цифрових мереж» [151, с. 668]. Для Госкінса медіатизація є не просто використання гаджетів, а глобальна трансформація, де час, пам'ять і сама людська ідентичність стають нерозривно пов'язаними з цифровою інфраструктурою.

Розвиток технологій докорінно змінюють механізми медіатизації у сучасному світі. Дослідниця процесів медіатизації культури Валентина Ривліна, яка услід за Карін Фаст, Андре Янссоном, Йоханом Лінделлом, Ліндою Райан

Бенгтссон, Меконненом Тесфахуні слушно пропонує «розбити складний метапроцес медіатизації на емпірично зрозумілі одиниці та артикулювати їх у конкретних вимірах повсякденного життя» [68, с. 29; 158]. У цьому контексті можуть бути проаналізовані, наприклад, інструменти медіатизації. На думку Фрідріха Кротца, викладену в роботі «Пояснення процесів медіатизації (Explaining the Mediatisation Approach, 2017) існує цифрова інфраструктура символів, яку автор розуміє як сучасну комп'ютеризовану мережеву систему, що охоплює та контролює практично всі символічні операції в суспільстві. Вона виникла внаслідок інтеграції комп'ютерів у всі процеси створення, передачі та споживання інформації, фактично поглинувши традиційну систему засобів масової інформації. У межах цієї інфраструктури виділяють три нові типи медіа, які докорінно змінюють соціальну взаємодію:

- нові медіа, орієнтовані на контент (блоги, подкасти), дозволяють медіа-реципієнтам брати участь в обговореннях;
- інтерактивні медіа, які роблять можливими специфічні взаємодії людини з комп'ютером (комп'ютерні ігри, використання SIRI iPhone чи інших інструментів);
- соціальні медіа, які організовують людську діяльність (Facebook, Instagram).

Погодимося з дослідником, що старі медіа поглинаються цією інфраструктурою, у більшості випадків вже втратили «більшу частину своєї історичної, естетичної, технологічної та організаційної унікальності та стали комп'ютерно-модельованими медіа, що нагадують колишні старі медіа» [163, с.104]. Цей підхід обрано для вибору об'єкта дослідження формування колективної історичної пам'яті регіональними медіа, до уваги бралися лише медіа, які знаходять своє відображення в інтернеті. Автор пропонує трирівневу структуру для розуміння того, як медіа змінюють суспільство, окреслюючи мікрорівень (досвід окремих людей), мезорівень (групи та організації), макрорівень (суспільство в цілому) [163, с. 106]. У контексті нашого дослідження поширення історичної інформації окремими індивідами також знаходиться у

фокусі нашої уваги. Фрідріх Кротц зазначає, що осмислення загального людського досвіду (у нашому випадку минувшини) та інтеграцію його у власну систему загальноприйнятих знань відбувається сьогодні через публікації у соціальних мережах. Це вияви мікрорівня медіатизації інформаційних потоків. Наслідком медіатизації на мезорівні є адаптація інституцій (церков, партій, підприємств) до нових умов комунікації, поява нових бізнес-моделей. Макрорівень характеризується глобальними змінами в соціальних структурах, демократичних процесах та культурі. Слушним є зауваження автора, що при потужному розвитку могутніх інтернет-корпорацій, таких як Apple, Facebook, Google, Amazon та інших, необхідно ґрунтовно досліджувати процеси медіатизації. Дослідник небезпідставно порушує питання відповідальності за створені умови, правила, редакційну політику, напрямки медіатрансформації на найвищому макрорівні та пов'язаних з нею змін у культурі суспільства [163, с. 110–113]. Щодо способів цього процесу Кротц стверджує, що медіатизація не є автоматичною, вона формується через дискусії (negotiations) на різних рівнях «між організаціями, підприємствами та людьми, оскільки всі соціальні утворення, групи, установи та організації, фанатські культури, сім'ї, соціальні класи тощо повинні знайти консенсус щодо того, що і за яких умов слід використовувати» [163, с. 114]. Цей підхід описує медіатизацію як довготривалу трансформацію суспільства, у межах якої медіа змінюють структуру соціальних відносин, перебудовують соціальні практики, до того ж кожна нова медіатехнологія створює нові режими пам'яті (усна → письмова → друкована → електронна → цифрова). Пам'ять (за Фрідріхом Кротцом) стає залежною від технологічних можливостей суспільства, а цифровізація сприяє переходу від інституційної до мережевої пам'яті, де користувачі відіграють активну роль. Центральним елементом моделі медіатизації дослідника є активна роль цивільного суспільства. Він стверджує, що медіатизація не повинна віддаватися на відкуп економічним інтересам корпорацій-гігантів. Лише через публічне обговорення, прозорість та опір можна спрямувати медіатизацію в площину демократичного розвитку, а не цифрової диктатури [163, с. 115]. Як ми зазначали, автор розглядає медіатизацію

як процес, який розпочався ще з появою писемності й продовжувався через винахід друку, фотографії тощо. Для нього це постійна трансформація повсякденного життя та культури, що триває стільки ж, скільки і сама людська комунікація [163, с. 106–107]. Цей підхід поділяють не всі вчені.

Дослідники теорії медіатизації стверджують, що медіа трансформують соціальні практики, а медіатизація є тяглим процесом. Розбіжності можуть стосуватися деталей. Наприклад, Андрес Гепп у праці «Медіатизація та 'формувальна сила' медіа» (Mediatization and the 'molding force' of the media, 2012), критикуючи «логіку медіа» зауважує, що не можна говорити про загальну логіку медіа, тобто загальної логіки телебачення, радіо, газет чи інтернету. Наприклад, телебачення вимагає візуалізації та мультимедійності, друковані видання дозволяють послуговуватися складними текстами та використовувати аргументацію через можливість повільного сприйняття, мобільні мережі вимагають постійної доступності й таке інше [145, с. 14]. Дослідник вводить поняття «формуючої сили», що означає тиск, який медіа чинять на спосіб комунікації. Дослідник говорить про «комунікативну владу» – здатність або шанс суб'єкта здійснювати свою волю в межах соціальних відносин за допомогою комунікації, навіть попри можливий опір. На відміну від поняття «медіаефекту», комунікативна влада є більш відкритим концептом: вона описує не гарантований результат, а можливість впливу, що ґрунтується на соціальних зв'язках та символічному обміні. Різні типи медіа, за Геппом, мають різні форми комунікативної влади, що залежить від технологічної структури. У традиційних медіа (радіо, телебачення) влада належить відправнику, де невелика група людей контролює потік інформації для масової аудиторії; на цифрових платформах (наприклад, Facebook) влада виявляється через збір та обробку даних, що дозволяє постачальникам послуг утримувати контроль над інформаційними потоками [145, с. 19–20]. До влади він відносить можливості створювати віртуальні простори (платформи) взаємодії, (наприклад, розробка ігор), що диктує логіку поведінки користувачі [145, с. 23]. При аналізі медіатизації інформаційних

потоків слід враховувати специфіку транслятора та інформаційну взаємодію з аудиторією.

У науковому просторі знаходимо інформацію про виклики, проблеми, наслідки, пов'язані з процесами медіатизації:

- зміна світосприйняття, індивідуальної та колективної свідомості, а отже й людської поведінки (Маршалл Маклюен, Абраам Моль);

- посилення пропаганди, що з одного боку може розглядатися як інструмент утвердження цінностей та переконань, а з іншого створення політичної лояльності суспільства, маніпулювання масовою свідомістю (Едвард Бернейс, Теодор Рошак);

- формування стереотипів та громадської думки (Волтер Ліппманн);

- вплив медіа та лідерів громадської думки на поширення та інтерпретацію повідомлень, а також соціалізацію та поведінку (Пол Лазарсфельд) [24, с. 62–63].

Борис Потятиник у статті «Медіатизація без журналістики» (2020) в «Медіакритику» визначив ще одну проблему, пов'язану з медіатизацією, що стосується власне журналістики, яка, на його думку, є центральним і найбільш потужним чинником медіатизації. На його думку, медіатизація послаблює значення та вплив медійних осіб, у тому числі журналістів, що пов'язується із розмиванням межі між професіоналами і аматорами. «Розвиток в Інтернеті блогосервісів і соціальних мереж, які дозволили політикам і всім зацікавленим висловлювати свої погляди без посередництва журналістів, внаслідок чого кожен отримав потенційну можливість бути не тільки автором, а й видавцем. Самопублікація стала масовою і повсюдною» <...>. «Ці ж соціальні мережі та пошукові системи дозволили рекламодавцям напряду (без посередництва медіа) спілкуватися зі своєю аудиторією» [61]. На його думку, саме медіатизація може призвести до «кінця журналістики» (the end of journalism).

Під час інформаційної взаємодії медіа перестали виконувати виключно функцію передачі інформації та перетворилися на самостійний соціальний інститут, у контексті нашого дослідження – агент пам'яті, який визначає умови формування ефективної комунікації. Теоретичні концепції Стіва Гьярварда,

Ендрю Госкінса, Фрідріха Кротца, Андреса Геппа та інших дослідників демонструють різні аспекти цього процесу, однак усі вони підтверджують фундаментальну роль медіа у трансформації сучасних соціальних практик, що позначається терміном «медіатизація». У контексті дослідження історичної пам'яті медіатизація означає не лише використання медіатехнологій для поширення історичного знання, а й зміну самих принципів його конструювання, інтерпретації, архівування та суспільної актуалізації. Тобто медіа є агентами (акторами) пам'яті. У межах міждисциплінарної галузі *memory studies* поняття «актор пам'яті» та «агент пам'яті» використовуються для опису суб'єктів, що впливають на формування, збереження, інтерпретацію та поширення уявлень про минуле. У дослідженні використовуємо термін «агент пам'яті» як поняття, що включає компонент впливу, а не просто пасивної участі у процесах комеморації.

1.3 Цифровий поворот у медіатизації історичної пам'яті

Сучасні медіадослідження в царині розгляду питань медіатизації пам'яті стикаються з викликами буму цифровізації. Сьогодні питання дослідження пам'яті як сукупність комунікаційних технологій має поєднувати в собі розгляд соціальних мереж, цифрових архівів, цифрових платформ пам'яті, цифрових медіа, що формують нові механізми запам'ятовування та забуття. У цих умовах формується новий напрям досліджень пам'яті – цифрові медіастудії (*digital memory studies*). Оцифрування перетворює малодоступні статичні архіви інформації на динамічні бази даних, змінюючи традиційні розповіді про минуле на доступні мережеві формати. Цифрові платформи дозволяють заново осмислювати українську культурну спадщину, що є особливо актуальним для нашого суспільства.

Питанням особливостей медіатизації в цифрову епоху присвячено численні праці вітчизняних та зарубіжних дослідників. Андреас Хепп, Йоран Болін, Андреа Л. Гузман, Вібке Лоузен аналізують виникнення «комунікативного ІІІ» (ChatGPT, LaMDA) як нову хвилю медіатизації, що веде до автоматизації

комунікації [146]. Фрідріх Кроц описує перехід до «комп'ютеризованої цифрової інфраструктури», де знання консервуються в приватних файлах даних корпорацій (наприклад, Google). Він стверджує, що Google фактично цензурує базові людські знання, надаючи лише персоналізовані відповіді [163]. Наталія Горбенко досліджуючи медіатизації сучасного політичного дискурсу, детально аналізує інструменти конструювання медіареальності, посилаючись на класичні та сучасні теорії «фільтр-бульбашок», які обмежують інформаційне різноманіття через алгоритмічну фільтрацію, групової поляризації, що посилюються алгоритмами. Авторка зазначає, що видимість в інтернеті визначається алгоритмами пошукових систем, які орієнтовані на комерційні інтереси [13]. Валентина Ривліна описує використання новітніх технологій для медіатизації мистецтва [68].

Описані процеси медіатизації достатньо точно на сьогодні окреслюють механізми домінування медіа в політиці, бізнесі, культурі тощо, враховуючи вплив штучного інтелекту та алгоритмів соціальних медіа на формування інформаційних потоків. У контексті нашого дослідження важливо розглянути використання інструментів цифровізації для збереження пам'яті.

До окреслення цього питання наближається Ендрю Госкінс у праці «Медіатизація пам'яті» (The Mediatisation of Memory, 2014). Дослідник визначає дві історичні фази медіатизації: перша фаза пов'язується з великими медіа-інституціям (сюди дослідник відносить великі організації, засоби масової інформації, масову аудиторію, міжнародне висвітлення новин тощо); друга фаза характеризується миттєвим і глибоким проникненням цифрових мереж у повсякдення, що створює стан постійного потоку, «зв'язок створює розсіяну аудиторію», хаос, непередбачуваність. Як ми зазначали у підрозділі 1.2, медіатизація, за Госкінсом, забезпечує формування щоденних звичок, які регулюються технологічними пристроями та винаходами. Цифрова мережа пам'яті не лише функціонує в сьогоденні, але й є своєрідним творцем нової медіатизованої ери пам'яті, а зв'язок людини та технологій сьогодні є нерозривним та багатофункціональним [151, с. 667–669].

У дебатах досліджень memory studies спостерігається тенденція розуміння цифрової пам'яті як абсолютно нової пам'яті. Цю думку послідовно доводить Ендію Госкінс, стверджуючи, що цифровий поворот передбачає кінець колективної пам'яті, а натомість створюється щось неоднорідне, нестабільне, «пам'ять безлічі» [166]. На нашу думку, це положення потребує уточнення, тому що при домінуванні соціальних мереж та їх алгоритмів в інформаційному полі споживачів інформації залишається система знань, закладена в навчальні програми про ті чи інші історичні події, наукова та науково-популярна література тощо, що дає фактологічну основу та усвідомлення історичних процесів, а також пам'ятники, меморіали, музеї, сувенірна продукція, назви вулиць, проспектів, міст, парків, церемонії, святкові календарі, кінематограф тощо [75, с. 431]. Концепція Ендію Госкінса є важливою для розуміння цифрової трансформації медіатизації історичної пам'яті, оскільки обґрунтовує перехід від традиційних інституційних моделей пам'ятання до мережових цифрових практик. Водночас результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що цифровізація не скасовує колективну історичну пам'ять, а трансформує механізми її формування, доповнюючи традиційні інститути пам'яті новими цифровими платформами, алгоритмами та мережевими комунікаціями. У контексті російсько-української війни це дозволяє розглядати цифрове середовище як один із ключових чинників медіатизації історичної пам'яті, що функціонує у взаємодії з освітніми, культурними, меморіальними та державними інституціями. Нам імпонує системний теоретичний підхід до медіатизації історичної пам'яті, викладений Тетяною Хітровою у статті «Медіатизація пам'яті в концепції соціокомунікаційного підходу» (2017), де дослідниця модель медіатизації історичної пам'яті описує через реалізацію специфічних медійних ефектів, які окреслено як інформаційні, соціальні, культурні, комунікаційні, технологічні [106, с. 165–166]. Сутність кожного із медійних ефектів розглядаємо в Розділі 2 (підрозділ 2.1).

За останні п'ять років у науковому дискурсі спостерігаємо нові моделі медіатизації пам'яті в умовах цифровізації суспільства та презентацій нових

медіапрактик через їх впровадження. Програмною у цьому напрямку є стаття професорки Невени Дакович «Цифровий поворот – дослідження пам'яті» (Digital Turn – Memory Studies, 2021). Текст аналізує цифровий поворот у дослідженнях пам'яті, де технології змінюють архівацію та ідентичність. На думку дослідниці, медіатизація через цифровізацію докорінно трансформує наше розуміння культурної пам'яті та ідентичності, перетворюючи їх на динамічні процеси, що залежать від нових технологічних медіа. Цифровізація стає новою платформою для інноваційної рефлексії над етикою та поетикою пам'яті, з огляду на це відбувається реконструкція національної ідентичності. Дакович пояснює ці аспекти медіапрактиками перенесення аналогових текстів у цифрові архіви, що створює «пам'ять за запитом» (on-demand memory). Ця технологія допомагає новим національним державам реконструювати свою ідентичність та переосмислювати історію через призму історичного ревізйонізму. Таким чином, цифрові архіви стають інструментами, де перетинаються знання та влада. Дослідниця окреслює поняття «еластичної» музеїфікації, де цифровізація робить поворот у музейних практиках, відкриваючи їх масовій аудиторії з посиленням виробництвом знань через публічні проєкти в інтернеті [135, с. 5]. Цифрова міграція культурних подій (наприклад, театральних фестивалів) піднімає їхній статус від простої заміни фізичного формату до «опосередкованого досвіду мета-типу», який вважається автентичною подією, що змінює способи переживання та запам'ятовування культурних заходів.

Новаторською є модель медіатизації пам'яті, запропонована Сільваною Мандолессі «Цифровий поворот у дослідженнях пам'яті» (The Digital Turn in Memory Studies, 2023), яка базується на тезі, що цифрова пам'ять не є новим типом пам'яті, а стає матеріалізацією та втіленням колективної пам'яті як динамічного процесу, що опосередковується різними медіа [167]. Мандолессі виокремлює чотири фундаментальні трансформації, які формують її модель:

1. Нова онтологія цифрового архіву (the new ontology of the digital archive). У цифрову епоху традиційний архів із статичного збереження фактів перетворюється на процес циркуляції та перезапису даних, які можуть бути

оновленими чи взагалі зникнути. Дослідниця зауважує, що пам'ять стає результатом діяльності не лише інституцій, а й аматорських спільнот, які колективно підтримують цифрову культурну спадщину. Подальший аналіз інформаційних потоків у нашій роботі це повністю підтверджує.

2. Відбувається перехід від наративу як привілейованої форми колективної пам'яті до культурної форми бази даних. Якщо раніше головною формою пам'яті був наратив (історія з початком і кінцем), то зараз домінує логіка бази даних – структурованої колекції елементів, де кожен має однакове значення. На думку дослідниці, наратив і база даних не виключають одне одного; база даних вимагає появи наративу для інтерпретації значень, а робота з великими базами даних (наприклад, архівами свідчень Голокосту) дозволяє бачити патерни та структури, які непомітні при детальному аналізі окремих історій.

3. Реконфігурація агентів пам'яті, в якій розподілена пам'ять реалізовується людськими та нелюдськими агентами в динамічному переплетенні. Науковиця справедливо відзначає, що пам'ять більше не є суто людською справою, а розподіляється між людьми та неживими агентами. Особлива роль у збереженні пам'яті належить алгоритмам. Саме вони визначають, що пам'ятають люди. Взаємодія з цифровими системами є формою комунікації, де алгоритми відображають «колективну перспективу» людства, аналізуючи поведінку мільйонів користувачів. Згідно з працею Сільвани Мандолессі, алгоритми стають «гейткіперами» (воротарями) пам'яті, оскільки вони більше не просто зберігають інформацію, а активно організовують і структурують її відповідно до власної логіки – визначення видимості минулого та пріоритетності на основі популярності. Алгоритмічні системи є складними та «непрозорими». Брак ясності щодо того, як саме приймаються рішення про фільтрацію чи висвітлення інформації, викликає занепокоєння, оскільки ці рішення безпосередньо формують розуміння історії.

4. Перехід від мнемонічних об'єктів (пам'ятників, фотографій) до мнемонічних сукупностей, що включають осіб, речі, артефакти, простори, дискурси, технології, поведінку та вирази у динамічній єдності.

Методологічне значення моделі Мандолессі полягає у твердженні, що цифровий поворот вимагає від дослідників відмовитися від фокусу на окремих об'єктах, а натомість вивчати мобільність, гнучкість, багатовекторність пам'яті, використовуючи як цифрові інструменти, так і нові критичні підходи до розуміння того, які пам'яті вважаються легітимними в цифровій культурі [167]. Свої думки щодо медіатизації пам'яті в цифрову епоху Сільвана Мандолессі розширила у публікації «пам'ять у цифрову епоху» (Memory in the digital age, 2024) [168]. У цифровому середовищі запам'ятовування стає нормою, а забування – винятком. Медіатизація призвела до автоматичного архівування повсякденних дій (дописів, геотегів тощо), що створює «ідеальну машину пам'яті», де забування потребує спеціальних зусиль або правового регулювання (як-от «право бути забутим» (right to be forgotten). «Право бути забутим» суттєво трансформує роль цифрових гейткіперів (таких як Google чи соціальні мережі), перетворюючи їх зі звичайних посередників на активних регуляторів соціальної пам'яті та конфіденційності. Цей вплив виявляється через, наприклад, юридичну відповідальність за доступність даних (наприклад, «згідно з рішенням Суду Європейського Союзу від травня 2014 року, користувачі мають право надсилати в пошукові системи (наприклад, Google) запити на видалення результатів пошуку, які містять інформацію про них. У звіті зібрано дані про кількість запитів і видалених URL-адрес, осіб, які надсилають запити, а також вміст веб-сайтів та URL-адрес, указаних у запитах» [26].) Навіть якщо пошукова система не контролює первинні дані, вона вважається відповідальною за їхню доступність для широкого загалу. Мандолесі зазначає про зміну механізмів «забування». Для цифрових гейткіперів процес забування тепер полягає не стільки у фізичному видаленні інформації з архівів, скільки в обмеженні можливості її пошуку. Тобто дані вважаються «забутими», якщо їх стає надто складно знайти через пошукові системи [168]. На нашу думку, концепція Сільвани Мандолессі є однією з найбільш цілісних сучасних моделей осмислення медіатизації історичної пам'яті в умовах цифрового повороту, оскільки поєднує технологічний, соціальний та комунікаційний виміри функціонування пам'яті. Особливо цінним для нашого

дослідження є розуміння цифрових платформ не як нейтральних сховищ інформації, а як активних середовищ конструювання історичної пам'яті, у яких алгоритми, архітектура платформ і цифрові практики користувачів визначають видимість, інтерпретацію та поширення історичних наративів. Це дає підстави розглядати медіатизацію історичної пам'яті не лише як процес цифрового відтворення минулого, а як безперервне комунікаційне конструювання суспільно значущих смислів у цифровому просторі. Аналіз сучасних досліджень засвідчує розвиток і деталізацію положень, сформульованих Мандолесі щодо медіатизації історичної пам'яті в цифрову епоху.

Поглиблення питання формування колективної історичної пам'яті спостерігаємо через осмислення впливів соціальних мереж на суспільні практики загалом та медіапрактики зокрема. Так, Робберт-Ян Адріансен та Рік Сміт у дослідженні «Колективна пам'ять і соціальні мережі» (Collective memory and social media, 2025) повторюючи думки попередників про динамічність архівів, алгоритми, говорять про явище платформізації, повторюючи вище викладені думки. Алгоритмічне кураторство може створювати «фільтр-бульбашки», в яких користувачам постійно подається ідеологічно узгоджений контент, що може поляризувати пам'ять і зробити користувачів більш сприйнятливими до спотворених наративів, таких як «візуальна фальшива історія» або оманливі історичні аналогії. Через кураторство алгоритмів та специфічні налаштування визначається, які події минулого будуть згадуватися, а які забуватися. Соціальні мережі можуть свідомо не висвітлювати контент, що викликає негативні емоції, видаляти контент, що суперечить правилам спільноти (наприклад, символіку нацизму або зображення організаторів геноциду), створювати ефект забування через множення інформації, де специфічні спогади просто губляться в цифровому шумі [118, с. 3]. Згадуючи роботи Лізи Сільвестрі та Анірбан К. Байш'я, дослідники зазначають, що інтернет-меми спираючись на швидкі мутації та ремікс контенту, стають активами народної пам'яті, меморіальними об'єктами, які демократизують історичні, а також поширюють конкретні ідеологічні наративи. Меми в цифрову епоху перетворилися на динамічні інструменти формування

пам'яті, що дозволяє користувачам впливати на переосмислення історії. Водночас хештег-меморіалізація стає інструментом цифрового активізму, що допомагає спільнотам формувати «пам'ять знизу», що кидає виклик офіційним (гегемонним) історичним наративам. Погоджуємося із авторами, що сьогодні слід враховувати роль штучного інтелекту, який трансформує культурну (у нашому випадку історичну) пам'ять, переходячи від ролі пасивного сховища до активного «агента пам'яті», який здатний конструювати минуле за власною логікою. Згідно з джерелами, ШІ замість того, щоб просто зберігати чи видавати інформацію за запитом створюють контент на основі вивчених закономірностей, що сприяє продукувати абсолютно нові версії та інтерпретації минулого, а поява фотореалістичних зображень, створених ШІ, ставить під сумнів роль фотографій та відео як об'єктивних доказів чи свідчень минулих подій. Це ускладнює можливість розрізнити реальну історію від синтезованої версії минулого. У моделі медіатизації колективної історичної пам'яті, запропонованої авторами, ШІ стає активною силою, інструментом, що визначає, які саме аспекти минулого стають видимими та як вони будуть представлені суспільству. Зрештою, стаття закликає до розробки гібридних методологій та врахування ролі штучного інтелекту, аби досягнути складну взаємодію між людиною, технологією та історією в епоху цифрових мереж [118, с. 3].

Цю думку поширює також згаданий вище Ендрю Госкінс у статті «ШІ та пам'ять» (AI and memory, 2024). Автор запроваджує концепцію «третього шляху пам'яті», описуючи складне сплетіння людської свідомості та машинних алгоритмів, що породжує «минуле, якого ніколи не існувало», засноване не на реальному досвіді, а на обробці масивів цифрових даних. Третій шлях відбувається в точці перетину, де пам'ять виробляється «десь посередині, а також всередині людини та машини», де домінує ШІ, створюючи високоякісний текст, зображення, голосові записи та інше, що відображає трансформацію в «загальній області» пам'яті в процесі створення чогось нового стосовно речей, написаних, сказаних, пережитих та записаних у минулому. «Вхідними даними цієї нової пам'яті є наші розсіяні «публічні» «я» як дивовижний архів, який моделі-

трансформери ШІ «перетворюють» у нову змішану людино-машинну версію того, що було в сьогоденні» [150, с. 14]. ШІ-агенти тепер мають здатність автономно приймати рішення щодо того, що зберігати, а що переробляти, часто діючи поза межами людської згоди чи контролю. Науковець окреслює такі виклики щодо впровадження штучного інтелекту та впливів на формування пам'яті – здатності ШІ створювати автономних агентів пам'яті, переходу до діалогічної форми взаємодії з історією через чат-ботів, поступової втрати людського контролю над процесами запам'ятовування й забування. Хоча технологія пропонує нові способи подолання травм і збереження свідчень, вона водночас створює загрозу «отруєння минулого» через поширення дезінформації та маніпулятивне відтворення образів померлих. ШІ долає небажане забування, оскільки не має природних параметрів згасання пам'яті, що дозволяє відновити втрачені, заблоковані або травматичні спогади через нові форми творчого вираження [150, с. 3]. Зрештою, праця закликає переосмислити людську суб'єктність у світі, де межа між справжніми спогадами та машинними галюцинаціями стає дедалі прозорішою. Тим більше, що роль ШІ в отриманні інформації дедалі зростає. В Україні за результатами щорічного дослідження «Індекс медіаграмотності українців: 2020–2025», проведеного «Детектором медіа», кількість користувачів ШІ за 2025 рік зростає з 28% до 49% [33].

Дослідник Робін Екелунд, аналізуючи трансформацію колективної пам'яті в епоху цифрових технологій, говорить про явище ретро-груп у Facebook, де користувачі активно діляться архівними світлинами та спогадами, створюючи специфічні цифрові притулки від сучасності. Ретро-групи у Facebook розглядаються як новітні цифрові простори для колективного запам'ятовування, що з'являються внаслідок «з'єднувального повороту» (connective turn) у цифровій культурі. Ці групи докорінно змінюють традиційні способи взаємодії з минулим, перетворюючи індивідуальні спогади на масові медійні потоки. Групи створюються для колективного згадування конкретних етапів минулого – історичних постатей, історії міст чи націй, певних десятиліть. Кількість учасників варіюється від дуже малих груп (5–10 осіб) до надвеликих спільнот (понад 15

000–20 000 членів). Учасники діляться старими фотографіями, архівними знахідками, анекдотами, інтерактивними іграми або тестами, які використовуються для перевірки знань, залучення аудиторії та збору інформації та особистими історіями [139, с. 66–67]. Автор вводить концепцію «миттєвих спогадів», пояснюючи, як алгоритмічна природа соцмереж стимулює фрагментарність та швидкість взаємодії, що перетворює процес згадування на безперервний потік емоційного відгуку. Найпопулярнішим типом постів є питання «Ви пам'ятаєте це?», що супроводжуються зображеннями предметів побуту (старі точилки, платівки, жуйки). Такі пости збирають найбільше вподобань та емоційних коментарів. Платформа Facebook заохочує «культуру лайків», де користувачі шукають емоційного визнання, що перетворює практику пам'ятання на постійну гонитву за ностальгійним настроєм [139, с. 73–74]. Більшість взаємодій у групах є короткими та поверховими. Через алгоритми Facebook змістовні та довгі дискусії часто губляться у лавині нових коротких повідомлень, що створює ефект «миттєвих спогадів» (instant memories) – спогадів, створених лише для моменту публікації, а логіка Facebook змушує користувачів постійно рухатися до наступного поста, через що групи майже ніколи не повертаються до попередніх обговорень. Попри хаотичність платформ, люди використовують минуле для побудови емоційної стабільності, створюючи чіткий розрив між ідеалізованою історією та нестабільним сьогоденням [139, с. 77–78].

Аналіз сучасних досліджень дає підстави стверджувати, що в умовах цифрового суспільства суб'єктом медіатизації історичної пам'яті стає не лише людина або медіаінституція, а й цифрова платформа як соціокомунікаційне середовище, у якому алгоритми, користувацькі практики та системи штучного інтелекту спільно визначають процеси запам'ятовування, забування, інтерпретації та поширення історичного знання. Саме ця трансформація є однією з визначальних характеристик медіатизації історичної пам'яті періоду російсько-української війни. У контексті російсько-української війни така трансформація набуває особливого значення, оскільки цифрові платформи стають одночасно середовищем документування воєнних злочинів, простором суспільної

меморіалізації та полем інформаційного протиборства. Саме тому медіатизацію історичної пам'яті доцільно розглядати не лише як наслідок розвитку цифрових технологій, а як складний соціокомунікаційний процес взаємодії людини, медіа, алгоритмів, штучного інтелекту та суспільних інституцій, від якого залежить формування колективної пам'яті, фіксації історичної правди та стійкості до маніпулятивних інформаційних впливів.

Лідія Стародубцева та Дмитрій Петренко, аналізуючи медіатизацію повномасштабної російсько-української війни як особливого медіасередовища, запровадили концепт «травмованої війною медіапам'яті», що посилюється завдяки поширенню образів страждань у медіа. На їх думку «колективна травма трансформує форми історичної пам'яті про неї в суспільній свідомості» [88, с. 11–12], яка функціонує як відкритий онлайн-архів індивідуальних та колективних свідчень про трагедію. Автори спираються на філософське поняття *durée* для пояснення безперервності та плинності цифрових спогадів, що пов'язується зі станом безперервності, за якого різні часові моменти взаємопроникають, а пам'ять постійно накопичується в теперішньому, що є визначальним у контексті нашого дослідження: «Минуле, здійснившись, не зникає, а проникає в теперішнє і розчиняється в ньому. Кожна мить містить у собі всю попередню історію: самого суб'єкта, інших (живих і загиблих), події (реальні і уявні), факти – так, ніби кожна мить концентрує в собі скролінг історії. Це онтологія живого архіву, подієва архівація, формування особливого типу присутнісної медіапам'яті, що буквально «народжується разом із вибухом» [88, с. 16]. Медіа під час сучасної війни відіграють роль «деформаційних лінз», які не просто фіксують події, а активно формують і трансформують колективну медіапам'ять. Вплив медіа на пам'ять у цифрову епоху дослідники характеризують кількома ключовими аспектами, що пов'язується зі зміною природи пам'яті – від текстів до «стрічки війни». Характер меморіалізації війни змінюється залежно від типу панівних медіа. Якщо пам'ять про Першу світову війну була текстоцентричною, а про Другу світову – аудіоцентричною, то сучасна війна формує мережевий тип фрагментованого пам'ятання: «російсько-українська війна, що відбувається в епоху соціальних

медіа і нейромереж буквально «у прямому етері», сформували особливий мережевий тип розірваного, фрагментованого пам'ятування диджитальної ери з його стримами з-під обстрілів і онлайн-трансляціями військових подій, новинними репортажами, документальними стрічками, відеозаписами з дронів і камер GoPro, постами блогерів, фотографіями свідків, некрологами, медійними слідами війни у безлічі форматів: від кепшін-відео, повідомлень у месенджерах, твітів, TikTok-шортсів, Instagram-рилсів і уривків із електронних щоденників до розгорнутих аналітичних медіазвітів, багатосерійних кіно- і відеопроєктів, цифрових інформаційних ристалищ і мережевих баталій» [88, с. 7].

Лідія Стародубцева та Дмитрій Петренко зауважують, що унікальність російсько-української війни полягає в «персоналізованих реальностях», які створюються у соціальних мережах, де коже власну версію війни при одночасному включенні в дію алгоритмів та власну інформаційну бульбашку. При цьому спільна колективна пам'ять розмивається [88, с. 11]. Зазначена позиція щодо «розмитості колективної пам'яті» потребує критичного осмислення, оскільки російсько-українська війна відбувається передусім у реальному житті українців, з реальним травматичним досвідом, людськими жертвами, втратами, бомбардуваннями, руйнаціями тощо. Незважаючи на існування інформаційних бульбашок, в українському суспільстві існує однозначна оцінка подій щодо визначення агресора та жертви. У межах концепції «травмованої війною медіапам'яті» дослідники говорять, що медіапам'ять, на відміну від мирних часів, «не просто відображає колективну травму, а й сама стає травмованою», тобто не систематизованим архівом, а «гетерогенним хаосом свідчень-уламків — гігантським мозаїчним панно, зібраним із мільйонів історій, фактів, образів, подій» [88, с. 13]. Інформаційні свідчення-уламки не протиставляються чи суперечать один одному, тут варто говорити про конкретизацію ходу подій, що дозволяє краще осмислити історичне явище. Зважаючи на теорії формування колективної пам'яті, у цій ситуації важливий вплив державних інституцій із потужними законодавчими ініціативами, освітою, використанням інструментів м'якої сили, тобто вкладанням коштів в масовокультурні заходи та мистецтво,

розвиток та підтримка громадських проєктів, пов'язаних із формуванням історичної пам'яті про російсько-українську війну, можуть вплинути на творення спільної колективної пам'яті зі спільною ціннісною системою.

В умовах російсько-української війни боротьба за сенси, інтерпретацію подій, збереження пам'яті та відстоювання україноцентричної позиції стає середовищем, де можливий супротив проти агресора. Це явище стосується мотивації на полі бою, віри в перемогу та переконаності в справедливості власних дій. Технології медіатизації дозволяють створювати медіапростір із україноцентричними сенсами, який охоплює величезну аудиторію та безпосередньо впливає на формування національної пам'яті та ідентичності.

Отже, цифровий поворот докорінно змінив механізми формування історичної пам'яті. Якщо традиційні моделі ґрунтувалися на діяльності державних інституцій, архівів, музеїв і журналістики, то сучасна медіатизація здійснюється через цифрові платформи, алгоритми рекомендацій, соціальні мережі та системи штучного інтелекту, які виконують функції нових агентів пам'яті. Це змінює механізми архівування, селекції, інтерпретації та поширення історичних наративів, що особливо проявляється в умовах російсько-української війни, коли цифрові медіа стають одночасно простором документування подій, боротьби за історичну правду та конструювання національної пам'яті.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

Колективна історична пам'ять, як живий процес спільного переосмислення минулого, що транслюється за допомогою символів, текстів, ритуалів та місць пам'яті, служить для формування та підтримки ідентичності соціальної групи в теперішньому. Формування колективної пам'яті є складним багаторівневим соціокультурним і соціальнокомунікаційним феноменом, дослідження якого сформувалося в міждисциплінарному полі *memory studies*. Узагальнення концепцій Моріса Гальбвакса, П'єра Нора, Яна та Алейди Ассманн, Джеффри К. Оліка, Ендрю Госкінса та інших дало змогу встановити, що історична пам'ять функціонує як основа для формування колективної пам'яті, яка утворюється в процесі соціальної взаємодії шляхом її медіатизації через об'єктивацію в

комеморативних практиках, що дозволяє їй зберігатися. Немедіатизована, але зафіксована в документах частина історичної пам'яті може бути позбавлена шансів стати надбанням колективної історичної пам'яті.

Медіатизацію історичної пам'яті в контексті соціальнокомунікаційного підходу розуміємо як процес перетворення минулого на медійний продукт у публічній зоні перетину медіа й пам'яті, у наслідок чого виникають медійні ефекти (інформаційні, соціальні, культурні, комунікаційні та технологічні), що сприяє формуванню колективної ідентичності.

Історична пам'ять формується не лише як результат накопичення знань про минуле в медіапросторі, а і як динамічний процес суспільного конструювання смислів, що забезпечує формування ціннісних орієнтирів і моделей інтерпретації сучасних подій. Медіатизація історичної пам'яті виходить за межі комунікативної функції та набуває стратегічного значення для національної безпеки, інформаційної стійкості й консолідації українського суспільства.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та медіа створюють нові форми соціальної взаємодії та формати збереження та поширення пам'яті. Аналіз сучасних теорій медіатизації (Андреас Хепп, Андрю Госкінс, Невена Дакович, Сільвана Мандолессі, Робберт-Ян Адріансен та Рік Сміт) дозволив встановити, що цифрові платформи, соціальні мережі, штучний інтелект, алгоритмічна експансія інформації та інтерактивні комунікації створюють нові механізми формування колективної історичної пам'яті, у яких професійна журналістика функціонує поряд із користувацьким контентом, цифровими архівами та мережевими комеморативними практиками. У цих умовах медіа стали самостійним соціальним інститутом, логіка функціонування якого визначає особливості діяльності інших інститутів.

Отримані теоретичні результати становлять методологічну основу для подальшого аналізу механізмів медіатизації історичної пам'яті в сучасному українському медіапросторі, дослідження ролі регіональних медіа та цифрових меморіальних платформ у формуванні нової культури пам'яті в умовах повномасштабної російсько-української війни.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР КОМЕМОРАТИВНИХ ПРАКТИК У СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНІЙ ПАРАДИГМІ

2.1 Методологічні засади дослідження медіатизації історичної пам'яті

Вивчення процесу медіатизації історичної пам'яті в контексті комунікаційної парадигми передбачає ідентифікацію та аналіз компонентів комеморативних практик як комунікаційної системи. Під поняттям комеморативні практики, услід за Аллою Киридон, розуміємо «сукупність публічних колективних практик, спрямованих на формування цінностей і моделей поведінки через ритуально оформлене утримання і відтворення (повторення) в актуальній культурі значущих для групи, символічно виражених уявлень про минуле» [37, с. 7]. Закон України окреслює поняття «комеморативний захід» як захід, «що організовується органами державної влади, органами місцевого самоврядування, установами, організаціями, їх посадовими особами, іншими особами або суб'єктами, метою якого є вшанування історичних подій та/або осіб» [63]. Оксана Прохватолюва термін «комеморація» слушно пов'язує з «лат. префіксом com-, який використовується на позначення спільної дії і перекладається як «разом, із». У зв'язку із етимологією «значущими ознаками комеморації є її колективний характер (передбачає колективну дію), публічність (репрезентує інтереси групи) і інституційність (є цілеспрямовано організованою)» [65, с. 32]. І саме група з позиції сьогодення визначає, що належить згадувати, а що забути. Алла Киридон «цілеспрямований процес забуття імен, дат, фактів історії тощо» називає терміном «рекомеморація» [37, с. 11]. Згадування та забуття враховує не лише «правду» історичних фактів, а й пов'язані з ними емоції. Події, які є приводом для вшанування чи скорботи різними мнемонічними агентами можуть інтерпретуватися та оцінюватися по-різному [37, с. 11]. Переосмислюючи

колоніальну минувшину в умовах загарбницької війни, сучасне українське суспільство працює над забуванням «російського» (культури та історії) шляхом кенселінгу через ігнорування при одночасному зануренню в українську історичну спадщину. Інформаційне занурення в українську історію та культуру є, з одного боку, чинником, з іншого – наслідком процесів національної ідентифікації. «У зв'язку з останнім в контексті досягнення комеморативних практик у формуванні /конструюванні ідентичності, необхідно відзначити і такий феномен, як «соціальне забуття» (втрата тих чи інших відомостей про минуле, образів минулого в культурі). Соціальне забуття може носити як природний характер, так і стати наслідком особливої політики забуття – свого роду тіні політики увічнення, яка супроводжує їй за принципом навпаки і складається в цілеспрямованому «викреслення» тих чи інших явищ з колективної пам'яті даної культури. Соціальне забуття цілком природне явище, хоча часом отримує однозначно позитивну (допомагає уникнути перевантаження), або навпаки, однозначно негативну (прагнення приховати правду) оцінку в працях соціологів та істориків.» [37, с. 10] .

Комеморативні практики слід відрізнити від меморіалізації. Приєднуємося до дослідників Максима Єлігулашвілі та Дар'ї Белінської, які під «меморіалізацією» розуміють інституціалізацію комеморативних практик: процес, «у якому пам'ять про минуле, подію чи постаті набуває формалізованого вираження через створення пам'ятників, офіційних дат, державних указів, освітніх програм або музейних експозицій. Тож меморіалізація – це суспільно-політичне зобов'язання, яке інтегрує досвід травми у спільний наратив через ді держави, громад та інституцій» [23, с. 7].

Ключовим питанням нашого дослідження є окреслити методологію процесів формування колективної історичної пам'яті через оприлюднення інформації в медіа. Осмислюючи це питання, ми говоримо про процеси «медіатизації пам'яті та поняття медіатизованої пам'яті, які, як системне явище, репрезентують декілька рівнів своєї акумуляції»:

- пам'ять – як соціальнокомунікаційний феномен;

- пам'ять – як дискурс;
- пам'ять – як сукупність комунікаційних технологій;
- пам'ять – як техніко-технологічна основа медіа;
- пам'ять – як професійна основа медіавиробництва» [106, с. 164].

Приєднуємося до думки Тетяни Хітрової, що методологічна єдність перерахованих процесів може забезпечити використання соціокомунікаційного підходу в дослідження. З іншого боку, соціальнокомунікаційний підхід включає розуміння пам'яті як дискурсу, як сукупність інформаційно-комунікаційних технологій в найширшому розумінні цього поняття, включаючи процеси медіавиробництва. Володимир Різун у цьому контексті зазначає, що «науки про соціальні комунікації не можуть існувати без даних сучасної загальної, спеціальної, теоретичної й прикладної комунікативістики» [70, с. 32].

Вивчення процесів медіатизації історичної пам'яті в контексті соціальнокомунікаційної парадигми передбачає ідентифікацію всіх чинників формування колективної історичної пам'яті, виявлення їх традиційних форм та змін в цифрову епоху. Методологія дослідження медіатизованих форм включає широкий спектр комеморативних практик, які використовуються для збереження та вшанування пам'яті про історичні події та героїв російсько-української війни. Маємо на увазі не лише повномасштабне вторгнення, а й всю історію боротьби українського народу із московським поневоленням. Обрана методологія спрямована на виявлення медіагенічних чинників у кожному зі складників комунікаційного процесу – сприйняття, засвоєння, зберігання та передачі інформації.

Інтерпретативне поле нашого дослідження ґрунтується на системі двостороннього декодування особливостей медіатизації: воно передбачає нашу інтерпретацію медіатизаційних процесів історичної спадщини, що базується на працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, результатом якої є сформована модель медіатизації історичної пам'яті на основі регіонального медіапростору, а також інтерпретація розуміння медіатизації реципієнтами за результатами опитування, проведеного в соціальних медіа.

Формування колективної історичної пам'яті й явище медіатизації є нерозривно поєднуваними поняттями, що лежить у площині причинно-наслідкових зв'язків – історична пам'ять / медіатизація / колективна історична пам'ять, тобто оприлюднення (виведення в публічну зону) історичної інформації при відповідних умовах сприйняття аудиторією може вплинути на формування колективної історичної пам'яті.

Нам імпонує думка Тетяни Хітрової, що у процесі медіатизації пам'яті медіа перестають бути просто каналами передавання інформації та стають середовищем, де активно конструюється історична та національна ідентичність [106, с. 167]. У нашій роботі поняття медіатизації історичної пам'яті буде розглянуто через призму специфічних медійних ефектів, які пов'язуються з комеморативними практиками, слушно запропонованих Тетяною Хітровою, серед яких – інформаційні, соціальні, культурні, комунікаційні медійні ефекти [106]. Розвиваючи думки дослідниці та сучасний стан розвитку суспільства в умовах російсько-української війни розширимо розуміння медійних ефектів:

- інформаційні ефекти виникають через оприлюднення історичних фактів з їх подальшою інтерпретацією з метою використання інформації як інструменту смислової війни, особливо в умовах спростування російських пропагандистських наративів; творення нової культури пам'яті для увіковічення подвигу українського народу, військових та цивільних, в умовах російської агресії проти України;

- соціальні ефекти сприяють зміцненню солідарності в суспільстві, реконструюють національну ідентичність; мотивують до захисту держави, згуртованості та віри у власні сили та спроможність протистояти навалі агресора;

- культурні ефекти виявляються у виконанні медіа функції посередництва через оприлюднення інформації про заходи вшанування пам'яті, віртуальні музеї, бібліотеки, історичні клуби, розповіді про кінематограф на історичну тематику, фотовиставки тощо;

- комунікаційні ефекти пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та прийомів, «що функціонують у межах дискурсу

пам'яті як засоби відтворення, конструювання, заучування, пригадування, інтерпретації, релятивізації, ритуалізації, мнемотехніки, що сприяють семантико-семіотичному наповненню дискурсу, формуванню його функціональних структури» [106, с. 168];

- технологічні ефекти сприяють віртуалізації контенту з появою нових форм, наприклад, лонгріди, рилси, шортси, інтерактивні інфографіки тощо.

Перераховані ефекти працюють у взаємодії, що впливає на явище медіатизації пам'яті, закріплення її в медійній реальності. Так, наприклад, кейс, пов'язаний із «шоломом пам'яті» українського скелетоніста Владислава Гераскевича, що є медіатизованим актом комеморації, де пам'ять про загиблих спортсменів стає видимою через спортивне медіасередовище глобального масштабу – Олімпійські ігри 2026 року. Гераскевич фактично жертвує участю/результатом заради жесту пам'яті, через заборону Міжнародного олімпійського комітету одягати шолом, посиляючись на правила щодо політичних символів. Це стає «сюжетом» Ігор – ключовим візуальним образом Олімпіади (*«Це образ, який назавжди визначить зимові Олімпійські ігри 2026 року: український скелетоніст, стриманий і непохитний, тримає шолом із обличчями 24 спортсменів, убитих Росією»*, «The Guardian», 23.02.2026). Інші міжнародні видання (TIME, The Independent, Associated Press News) фокусуються на конфлікті з МОК, але водночас детально описують, хто зображений на шоломі, як загинули ці люди, і чому спортсмен іде на ризик («AP News», 12.02.2026; «Independent», 12.02.2026). Тут працює логіка медіа, які не просто віддзеркалюють пам'ять, а конструюють її через вибір ракурсів, цитат, візуальних акцентів, а також оцінок: *«Виступаючи в середу, Гераскевич заявив, що не відступить, додавши, що або шолом, або нічого. «Я не зраджу цих спортсменів. Ці спортсмени пожертвували своїм життям, і завдяки цій жертві я можу бути тут, тож не зраджу їх», – сказав він»* («Independent», 12.02.2026). Згадана публікація має 72 коментарі, які позначені емоційною включеністю, найбільше схвальних реакцій набрали коментарі: *«Ще одна організація, готова схилити коліно перед Росією. Яка ціна гідності. Схоже, МОК готовий ігнорувати вбивство тисяч невинних цивільних,*

але водночас відмовляється від права людини шанувати пам'ять своїх друзів», «Усі учасники повинні відмовлятися стартувати, якщо його не поновлять на посаді. Він згадує загиблих друзів», «Вдавати, що не визнавати реальність війни в Європі, робить Олімпіаду не більше ніж цирком». У цьому випадку, як бачимо, інформація про болючі втрати українського народу в російсько-українській війні подається в публічний простір не через архіви, офіційні повідомлення державних інституцій, а через символічні жести, візуальні знаки, медіаподії, які відображають колективне переживання втрат і розуміння справедливості. Слушним є зауваження Алли Киридон, що в комеморативних практиках «важливою рисою комеморації є емоційна заангажованість її учасників до меморіального дійства», а комеморативна комунікація «здійснюється не стільки в просторі даних і фактів, скільки в просторі образів, символів і архітепічних уявлень» [37, с. 11]. Емоційне переживання подій Владиславом Гераскевичем та спільнотою, що підтримує цей вчинок, дозволяє відійти від статистики втрат до сакралізації та поклоніння загиблим у цій війні. Це пов'язує мікрорівень (особистий/персональний) із макрорівнем відображення та формування національного міфу.

Без закріплення на нормативному чи законодавчому рівні або визначеним вербально як «офіційна версія історії» неможливе відтворення будь-яких соціальних функцій комеморації [65, с. 34]. Державні інституції (президент, українські спортивні структури, вітчизняні медіа) посилили інформаційний потік, іноземні медіа (наприклад, «The Guardian», «BBC», «CNN», «NYT» тощо) донесли інформацію міжнародній спільноті (йдеться про офіційну версію подій). Все це разом має інформаційний ефект («ідеологізацію», «популяризацію», «масофікацію» [106], де «шолом пам'яті» є візуальним символом, що асоціюється із захистом, та стає носієм пам'яті про тих, кого не вдалося захистити, медіатором між живими й мертвими, які «йдуть» на арену разом із спортсменом. «Шолом пам'яті» тут корелює із культом предків у дохристиянській традиції, образом Роду як колективної сили, а також уявленнями українців, що предки «стоять за плечима» живих. «The Guardian» подає Гераскевича на фоні імпровізованих

меморіалів, українських прапорів, фотографій загиблих – це візуально закріплює зв'язок між спортом і війною в Україні. Спостерігаємо персоніфікацію втрат – портрети конкретних спортсменів на шоломі переводять абстрактну статистику загиблих у персональні історії. Так, видання «Current Time TV» («Настоящее время») подає розповідь про зображених на шоломі загиблих спортсменів та їх близьких родичів, нагадуючи світові про російську агресію проти України: *«Невелика кімната за старою сільською піччю прикрашена медалями – з чемпіонатів Європи та України. Вони належать Каріні Бахур, яка займається кікбоксингом з 7 років. У шафі – її боксерські рукавички, а у дворі будинку на вулиці висить боксерська «груша». Наче спортсмен ось-ось повернеться додому».* Далі йде розповідь емоційна розповідь Віталія Бахура, батька вбитої російською ракетою «Іскандер» дитини (17.02.2026). Інформаційно-комунікаційний ефект посилюється емоційним викладом матеріалу, що сприяє емпатії й солідарності, викликаючи соціальний ефект – хвилю підтримки Гераскевича через петиції, хештеги (#шолом #Гераскевич #24лютого2022 #шоломгідності #СлаваУкраїні #Героямслава #війнавУкраїні #ідентичністьсьогодні #самоідентифікація #спадок #спадокпоколінь #вшанування #вшануванняпам'яті #ключ #нація), флешмоби, заклики до МОК переглянути рішення. Акція стає інструментом переоцінки норм, зокрема норм «аполітичності» спорту. Технологічний ефект медіатизації спостерігаємо у Facebook, Instagram, X, де репости матеріалів зарубіжних та українських медіа, а також прямі пости самого Гераскевича стають простором циркуляції інформації про жертв російської агресії: *«#Олімпіада_26. Просто до сліз..... загиблі від війни українські спортсмени «оживають» на шоломі #Гераскевича Які вони молоді! Ці Хлопці та дівчата! Слава Героям! І світла пам'ять ...»*, написала у Facebook Юлія Чеченюк. У коментарях формується «авдиторна пам'ять»: люди додають історії інших загиблих, діляться власним досвідом війни, висловлюють підтримку чи обурення діями МОК. Пам'ять про загиблих спортсменів циркулює в режимі потоку через пости, сторіси, лайки, поширення тощо. Це медіатизована форма громадянської участі в політиці пам'яті – аудиторія не просто споживає новину, а включається в дію (коментує, підписує,

поширює). Як бачимо, один жест спортсмена Владислава Гераскевича запускає медійну екосистему комеморативних практик, що реалізується на різних платформах і в різних форматах (Рис. 2.1). Слушно зазначила Алла Киридон, «Меморіальні об'єкти не створюються самі по собі – їх породжують і створюють ті, хто хотів би запровадити в суспільну свідомість певні події і людей, про яких всі інші радше схильні забути. Таке уявлення про появу меморіальних об'єктів передбачає, що в процесі їх спорудження конкуруючі «ідейні натхненники» шукають громадські майданчики і громадську підтримку для своєї інтерпретації минулого» [37, с. 11].

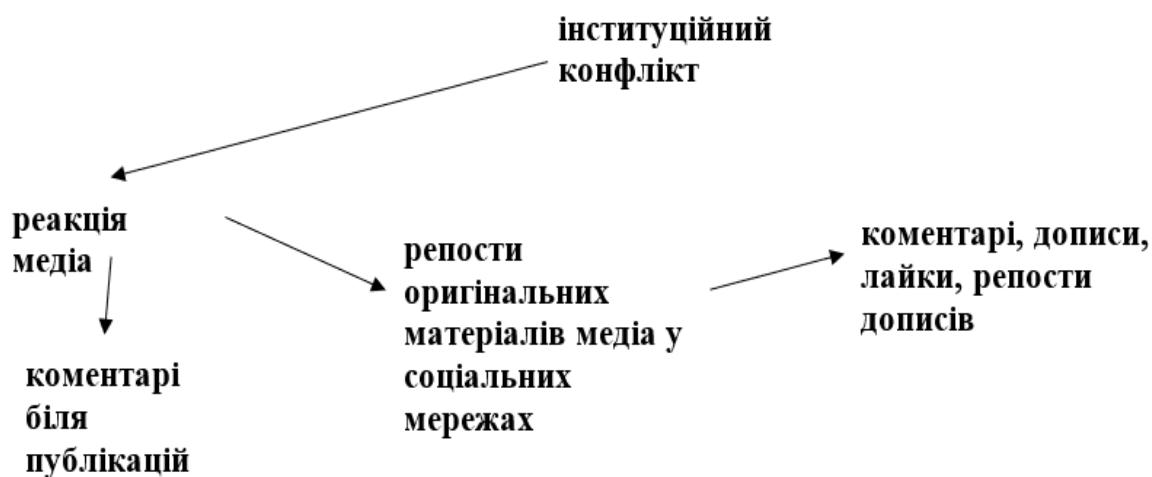

Рисунок 2.1 Екосистема комеморативних практик кейсу «Шолом пам'яті»

Кожен крок сучасної російсько-української війни та життя в часи війни фіксується та архівується, однак надлишок інформації у сучасному світі може вплинути на втрату суспільно важливої інформації. Для закріплення пам'яті необхідно виходити на вищі, інституційні рівні медіатизації, створюючи більш розгалужену екосистему комеморативних практик «через формування дескрипторів як інформаційної структури, що транслює історичні відомості» [75]. Їх можна класифікувати на:

1) понятійні дескриптори дають фактологічну основу та усвідомлення історичних процесів в історії України (науково-популярна література, підручники закладів освіти, документалістика, освітні проєкти в медіа тощо);

2) об'єктні дескриптори використовуються для позначення матеріальних і нематеріальних носіїв культурної пам'яті (пам'ятники, меморіали, музеї, сувенірна продукція, назви вулиць, проспектів, міст, парків, церемонії, святкові календарі тощо);

3) масовокультурні дескриптори є результатом творчої діяльності носіїв фактичних знань, закріплюють історичну інформацію, переводять її в розважальну площину (меми, пісні, фольклор, художні фільми та література, комп'ютерні ігри тощо) [75].

У фокусі нашого дослідження є формування дескрипторів через комеморативні практики засобами медіа. Ярослав Яненко, досліджуючи комеморативні практики як інструмент збереження пам'яті про російсько-українську війну, зазначає: «у сучасному медіасередовищі комеморативні практики можуть реалізовуватися на різних рівнях (державна, місцева влада, приватні ініціативи). І на всіх цих рівнях у процесі комеморації російсько-української війни важливий вплив на суспільство здійснюють медіаматеріали» [116, с. 26]. Дослідник зазначає, що наративні медіапрактики пам'яті матеріалізуються в публікаціях у традиційних та нових медіа про визначні події, пам'ятні дати, проведення публічних ритуалів, державних свят та використання знаків солідарності (стрічки, квіти, свічки) у медіа, розповідях про українських борців за незалежність, героїв та героїнь війни через створення медіаматеріалів, що базуються на емоціях, символах та архетипах для патріотичного виховання молоді, формування образів героїв у медіа через виділення таких рис, як мужність, самопожертва та патріотизм. Окрім наративних практик про людей, у медіа висвітлюються просторові та архітектурні практики – інформація про створення Алей пам'яті із фотографіями загиблих та QR-кодами, що ведуть на сайти з розширеною інформацією, проведення архітектурних конкурсів на створення меморіальних комплексів, скверів та меморіалів пам'яті, встановлення пам'ятників, музеєфікація та створення «святих» місць, зміни в топонімії простору (назви вулиць, площ тощо). Медіатизація пам'яті в контексті журналістикознавства відбувається через оприлюднення цих подій у медіа.

Підсилення та закріплення інформаційного потоку відбувається через використання інтерактивних можливостей нових медіа – створення спеціалізованих груп та тематичних дописів у соціальних медіа, де люди діляться спогадами, світлинами, здійснюється оцифрування історичних матеріалів та створення платформ для збору свідчень. «Соціальні мережі дозволяють швидко ділитися новинами та організовувати заходи на тему комеморації історичних подій, а технології віртуальної та доповненої реальності створюють додаткові можливості для занурення в історичні події, дозволяючи користувачам реалізовувати комеморативні практики в інтерактивному форматі» [116, с. 24]. Культурно-мистецькі комеморативні практики (літературні твори, кіно, виставки та фотодокументальні наративи тощо) впливають на формування масовокультурних дескрипторів. Ярослав Яненко наголошує, що ці практики реалізуються на різних рівнях: державному, місцевому та приватному, а медіа відіграють ключову роль у їхній популяризації та фіксації в суспільній свідомості [116, с. 24].

У межах дискурсу про медіатизацію історичної пам'яті звертаємо увагу на декомунізацію та деколонізацію. Йдеться про переосмислення матеріальних об'єктів – пам'ятників, музеїв, художньої літератури тощо, пов'язаних із культурою країни-агресорки. У роботі згадані об'єкти є «провокаторами» (термін Біргіт Мейєр) [171], а не пасивними носіями пам'яті, які мають здатність руйнувати звичні уявлення про минуле, спонукаючи до розкриття раніше ігнорованих чи інакше інтерпретованих сторінок історії (наприклад, пам'ятник Катерині II в Одесі, *«У вересні пам'ятник двічі був облитий червоною фарбою: один раз фарба символізувала кров українців на руках Катерини II, а до цього на постаменті пам'ятника залишили напис «Катерина = Путін», виконану червоною фарбою»*, NV, 28 грудня 2022). Події в Одесі набули розголосу, громадського обговорення та широкого висвітлення у медіа. Провокативні об'єкти є не лише пасивними засобами передавання сенсів, вони мають здатність мобілізувати пам'ять і викликати сильні емоції у людей, сигналізувати про розуміння в межах домінантного наративу (наприклад, коли колоніальна статуя

більше не сприймається як символ героїзму, а провокує протест), спонукати до дії та створення нових історій [171, с. 269–270]. Об'єкти-провокатори знаходяться в зоні конфлікту свідомого «витіснення колоніальних та радянських наративних схем із культурно-медійного контенту» <...>, що є «функцією національної суб'єктної культурної політики та інформаційно-комунікаційної політики медіадискурсу» [40, с. 28], з одного боку, та колоніальної свідомості, залишки якої експлуатують ностальгію, неінформованість, регіональні відмінності, «перетворюючи її на рецептор для ворожих наративів і посилюючи її як деструктивний чинник» [40, с. 34], з іншого.

Як бачимо, медіатизація історичної пам'яті є багаторівневим соціокомунікаційним процесом, у якому медіа перестають бути лише каналами передавання інформації та перетворюються на середовище конструювання історичних смислів, ідентичностей та колективних уявлень про минуле. Це визначає необхідність комплексного методологічного підходу, що поєднує аналіз комеморативних практик, медійних ефектів, цифрових технологій та соціальних механізмів пам'яті. Запропонована методологія розгляду процесів медіатизації історичної пам'яті дозволяє ідентифікувати медіагенічні чинники формування колективної пам'яті на всіх етапах комунікаційного процесу – від сприйняття та засвоєння до зберігання й трансляції історичної інформації.

Враховуючи складність та багатошаровість аналізованого масиву інформації для систематизації усіх чинників формування історичної пам'яті в умовах російсько-української війни було використано комунікаційну модель PESO (Paid, Earned, Shared, Owned), яка допомагає створити комплексну картину, де різні типи медіаканалів взаємодіють для конструювання спільних смислів про війну та героїзм. Модель PESO інтегрований фреймворк для маркетингових та PR-комунікацій, розроблений Джині Дітріх (Gini Dietrich) у 2014 році [137]. У своїй роботі ми спираємося та розширюємо розуміння використання маркетингових технологій, викладених у дослідженні Оксани Балюн та Катерини Реуцької «Механізми конструювання національної пам'яті засобами масової комунікації» (2026) [2], які використали цю модель у memory studies (студій

пам'яті). На думку дослідниць, рекламні та PR-інструменти можна використовувати як інструменти поля стратегічних комунікацій. Вони зазначають, що «ті самі інструменти активно залучаються до конструювання образів минулого», а PR-практики формують наративи, добирають спікерів, готують промови до пам'ятних дат, вибудовують стосунки з медіа, тобто фактично задають рамку, в якій суспільство «чує» минуле [2, с. 16].

Адаптація та застосування цієї моделі до комеморативних соціальнокомунікаційних практик дозволяє поєднати розрізнені ініціативи в єдину «інфраструктуру» пам'яті й створити модель медіатизації історичної пам'яті. Враховуючи, що в «сучасній Україні суб'єктами (творцями) політики пам'яті виступають, з одного боку, держава та її органи (президент, парламент, уряд), а також Академія наук та інші державні інституції (наприклад, Український інститут національної пам'яті), а з іншого – громадянське суспільство, яке репрезентоване різними об'єднаннями та організаціями, в тому числі конфесійними, а також незалежними засобами масової інформації» [38, с. 12], спостерігаємо взаємодію елементів моделі, що сприяє процесу формування історичної пам'яті:

Paid (оплачені медіа). Оксана Балюн та Катерини Реуцька говорять про використання соціальної реклами, що працює з візуальними та емоційними кодами (національні символи, музичні цитати, відеоісторії) [38, с. 18]. Розширюючи цей елемент, наголосимо, що у контексті зацікавленості формування, поширення, контролю ефективності впливів історичних наративів в умовах російсько-української війни головним бенефіціаром є держава. Фінансування державою обрядів вшанування героїв, функціонування музеїв, виставок, створення соціальної реклами, кінематографу та інших масовокультурних інформаційних потоків можна інтерпретувати як оплачені медіаканали поширення бажаних сенсів. «У межах масової культури як медіатизованого середовища відбувається конструювання, актуалізація та емоційна інтерпретація історичного минулого, що в умовах масовокомунікаційних процесів корелює з формуванням когнітивних, емоційних

та символічних вимірів колективної пам'яті» [79, с. 217]. Підтримуємо думку, що «емоційно насичені зображення здатні «закарбовувати» події в колективній уяві значно швидше, ніж традиційні інформаційні формати» [2, с. 23]. Результати нашого опитування також це засвідчують (підрозділ 2.3). Використання коротких відеоісторій, символічних меморіальних деталей, наприклад, свічка, портрет, військовий бригадний шеврон тощо, може вплинути на миттєву емоційну реакцію в комеморативних практиках й швидко «закарбувати» образи героїзму чи втрати в колективній уяві, формуючи у суспільства готові асоціації [2, с. 18].

Earned (здобуті media). Взаємодія з медіа та лідерами думок для публічного визнання травми та вшанування пам'яті. «Здобуті» медіа формуються завдяки створення мережі побудови та підтримки партнерських стосунків з іншими медіа-каналами, блогерами та інфлюенсерами. Через цей канал державні структури формують бажані історичні наративи. Створення інфоприводів вшанування, виступи державних діячів до пам'ятних дат, роковин, Хвилини мовчання та інше дає можливість іншим каналам поширювати інформаційний потік. Наприклад, «Вже п'ятий рік в Україні щодня о 9:00 оголошують хвилину мовчання – на згадку про вбитих російськими загарбниками військових, рятувальників, журналістів, волонтерів, медиків та мирних жителів. Минулої осені у Києві почали зупиняти рух на Хрещатику – на одну хвилину завмирили машини від Європейської площі до бульвару Тараса Шевченка» (06.03.2026, «Факти», <https://fakty.ua/print/468380>). Хвилина мовчання була офіційно запроваджена Указом Президента України №143/2022 від 16 березня 2022 року, проводиться щодня о 9:00 ранку, щоб вшанувати пам'ять усіх, хто загинув через війну. Всеукраїнське дослідження знань українців про традиції, організоване Zagoriy Foundation спільно із Центром соціальних і маркетингових досліджень «СОЦИС», засвідчило ефективність цієї нової меморіальної ініціативи: «Нові обрядові практики формуються, але не всі стають звичаями. Найстійкіші – з емоційною глибиною, простою обрядовістю, видимим символом або пов'язані з національною пам'яттю. День вишиванки – найбільш впізнавана сучасна традиція, а та, якої дотримуються найбільше – Хвилина мовчання» [96, с. 54].

Оксана Балюн та Катерини Реуцька слушно зауважують, що саме комунікаційники «опиняються в позиції тих, хто від імені організацій, інституцій чи держав формулює, які версії минулого будуть почуті, закріплені й повторені» [2, с. 17].

Shared (спільні media). Комунікації в соціальних мережах та цифрові кампанії, що ініціюються не лише державою, а й родинами загиблих, волонтерами та локальними медіа. У нашому випадку межа між спільними та здобутими медіа тонка. Різниця полягає в маркуванні амбасадорів поширення історичних наративів звичайними користувачами, які генерують UGC-контент й розміщують його в інтернеті (це стосується й дописів, й фотографій, відео-, аудіо контенту, блогів, підкастів, відгуків, коментарів, мемів та інших форматів). Цей контент, на відміну від проплачених та здобутих медіа, виглядає природно та автентично, що робить його більш переконливим. До таких компаній відносимо громадські організації та об'єднання, які займаються збереженням пам'яті та поширенням її в інформаційному просторі. З іншого боку, ресурси громадських організацій можуть ставати повноцінними медіа, що зараховує їх до здобутих медіаресурсів. Наприклад, діяльність Платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua), детально про цю організацію говоримо в Розділі 3. Системний підхід до залучення різних груп, зокрема, родин загиблих, громадських організацій та місцевих громад, дозволить розширити можливість формування стійких і чутливих до контексту практик меморіалізації [22, с. 17]. Спільні медіа дозволяють децентралізувати формування політики пам'яті. У цій площині не лише держава має нести відповідальність за її формування, а й громадянське суспільство. Ініціативи, де різні мнемонічні агенти (державні інституції, громади, організації, постраждалі) спільно впливають на розробку меморіальних проєктів і керують ними, відображає вищий рівень залученості суспільства до формування політики пам'яті. Детальніше про такі ініціативи розповідаємо в підрозділі 3.1 «Кейс-стаді платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua) у вимірі медіамоделювання нової культури історичної пам'яті в Україні». «Одним із ключових аспектів «повного залучення» є те, що жертви та громади беруть участь на всіх етапах процесу – від

концепції та проектування до реалізації – на рівних умовах. Цей найвищий рівень участі, аналогічний до громадського контролю за Арнштайн (йдеться про модель участі громадян у суспільно-політичних процесах, розроблених Шеррі Арнштайн у 1969 році - *примітка наша*), означає, що ті, хто найбільше постраждав від насильства, формують те, як це насильство запам'ятовується та осмислюється» [22, с. 19]. Прикладом є ситуація навколо скверу ім. Дениса Тарасова (колишній Яланського) в Запоріжжі. «Сквер названо на честь Дениса Тарасова – екоактивіста, захисника скверу, який у 2023 році загинув на війні». «Компанія ексрєгіонала намагається скасувати рішення міськради, яким визначено розташування скверу Дениса Тарасова» («У Запоріжжі можуть «ліквідувати» парк на честь загиблого воїна: до чого тут ексрєгіонал і скандальне будівництво», *Telegraf*, 29 квітня 2025 року, <https://surl.li/rzjlmy>). Прецедент викликав обурення й активні обговорення в соціальних мережах, що об'єднує декілька інформаційних полів: збереження зеленої зони та вшанування пам'яті полеглого героя. Подібні випадки в медіасфері відображають процеси збереження пам'яті, де історії обговорюються і стають частиною живого публічного дискурсу.

Owned (власні медіа). Створення цифрових архівів, меморіальних сторінок та інституційних ресурсів, тобто власного контенту. Власні медіа відіграють першочергову роль. Як ми писали вище, таким чином відбувається творення понятійних дескрипторів [75]. Прикладом є сайт та діяльність Українського інституту національної пам'яті, який має, спеціальний статус, відповідає за формування та реалізацію державної політики національної пам'яті, а також сайти музеїв, медіа, які знаходяться на балансі державного фінансування. Докладніше про власні медіаресурси описано в підрозділі 2.2. Архіви, створені власними медіа, стають віртуальними аналогами меморіалів. Вони дозволяють образам та свідченням про війну не просто зберігатися, а бути частиною живого публічного дискурсу, де історії постійно поширюються та обговорюються [75, с. 15]. На сучасному етапі розвитку українського суспільства спостерігаємо усвідомлення важливості фінансування власних інформаційних потоків. За даними аналітичної доповіді «Суспільство, трансформоване війною», що містить огляд змін та

тенденцій розвитку українського суспільства на січень 2025 року зазначається: «Попри серйозні фінансові труднощі, які переживає Україна, у державному бюджеті на 2025 р. на сферу культури і стратегічних комунікацій виділено 11,3 млрд грн, з яких 10,5 млрд – із загального фонду державного бюджету. Загалом фінансування сфери культури та державних медіа збільшилося на 7 %» [93].

Використання власних, оплачених, здобутих та спільних медіа дозволяє створити цілісний наратив про минувшину, об'єднуючи зусилля держави, культурних інституцій, громадських ініціатив, блогерів тощо, дозволяє спільно формувати публічну пам'ять як простір взаємодії, а не лише державної пропаганди. Погоджуємося з думкою Ірини Ковальської-Павелко про існування горизонтального та вертикального вимірів політики пам'яті, проте дискусійною нам видається думка про розуміння вертикалі та горизонталі в соціальних процесах: «у горизонтальному вимірі можна говорити про державну і громадянську (різних суспільних інституцій) політику пам'яті; у вертикальному вимірі пам'ять як сфера смислотворення формується в різних практиках, що розгортаються в декількох площинах – родинна пам'ять, локальна чи регіональна пам'ять, загальнонаціональна (офіційна) пам'ять, ретрансляторами якої виступають система освіти, загальнонаціональні практики комеморації, художні образи, що сукупно формують національне або регіональне культурне поле. Тобто інституційне наповнення політики пам'яті може відбуватися як на державному (загальнонаціональному), так і на локальних (зокрема, регіональних (обласних і районних) та місцевих(міських, селищних, сільських)) рівнях» [38, с. 12]. У подальших розділах роботи нами буде розглянуто взаємодію горизонтального та вертикального вимірів політики пам'яті, на прикладі спонсорованих державою проєктів (підрозділ 2.2 «Інституційно-правові чинники поширення історичної пам'яті в інформаційному просторі України»), роботи громадських організацій збереження пам'яті (підрозділ 3.1 «3.1 Кейс-стаді платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua) у вимірі медіамоделювання нової культури історичної пам'яті в Україні»), вияви локальної медіатизація пам'яті в умовах війни (підрозділ 3.2). Вертикальним напрямком ми вважаємо діяльність державних інституцій, у тому

числі освітніх закладів, які формують політику пам'яті в Україні, а ось горизонтальним – громадські організації, локальні та регіональні інформаційні потоки, блогерські активності, дописи в соціальних медіа тощо. Всі медіаресурси в поєднанні «мають працювати над створенням E-E-A-T (experience, expertise, authority, trust) – концепцією, яку Google використовує для оцінювання сторінок. Тому в моделі PESO окремо висувається робота з SEO» [16]. Тобто не достатньо створювати контент, сьогодні також необхідно працювати над підвищенням видимості інформації в пошукових системах, таких як Google або Bing, для отримання ще більшого охоплення завдяки пошуковим запитам.

Рисунок 2.2 Взаємодія різних типів медіа в комунікаційній моделі PESO

У контексті формування історичної пам'яті межа поділу між медіа є розмитою (Рис. 2.2). Якісний контент власних медіа привертає увагу інфлюенсерів, інших медіа, що створює вірусне поширення інформації. Використання моделі PESO для характеристики поширення та ущільнення інформаційних потоків можливе у широкому контексті – медіатизація історичної пам'яті в інформаційному просторі України, а також на локальних рівнях – при аналізі медіатизації історичної пам'яті на конкретному медіаресурсі, наприклад, Платформа пам'яті «Меморіал» чи Український інститут національної пам'яті (далі - УІНП).

Оксана Балюн та Катерини Реуцька зауважують про ризики системної політик пам'яті, яка «непомітно може працювати і як політика забуття: коли інституційно закріплюється один «правильний» сюжет, інші досвіди не обов'язково спростовують їх просто виштовхують із поля видимості, позбавляючи каналів публічної присутності» [2, с. 18]. В умовах російсько-української війни й кенселінгу російської культури забуття російської історичної спадщини підтримується інституційно та схвалюється в публічному просторі громадськістю. В Законі України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» спостерігаємо впровадження механізмів очищення публічного простору від символіки російської імперської політики та комуністичного режиму [63].

Медіатизація історичної пам'яті реалізується через взаємодію інституційних, медійних, культурних і громадських практик. Методологія дослідження її має бути міждисциплінарною, соціокомунікаційно орієнтованою та чутливою до цифрових трансформацій. Такий підхід дозволяє не лише описати механізми формування колективної пам'яті в медіа, а й окреслити чинники переосмислення минулого, конструювання національної ідентичності та вироблення політики збереження пам'яті в контексті російсько-української війни. Соціальнокомунікаційний підхід як методологічна основа дослідження медіатизації історичної пам'яті дозволяє розглядати пам'ять одночасно як соціальний феномен, дискурс, сукупність комунікаційних технологій та результат медіавиробництва, що забезпечує цілісне розуміння механізмів її функціонування в сучасному цифровому середовищі.

Процеси формування історичної пам'яті можуть реалізовуватися через різноманітні комеморативні практики – наративні, візуальні, просторові, архітектурні, культурно-мистецькі та цифрові. Їхня ефективність значною мірою залежить від рівня медійного оприлюднення та здатності інтегруватися в інформаційні потоки суспільства. Використання комунікаційної моделі PESO для аналізу процесів медіатизації історичної пам'яті, її адаптація до комеморативних практик дає змогу розглядати пам'ять як цілісну комунікаційну інфраструктуру, у

якій взаємодіють оплачені, здобуті, спільні та власні медіа. Поєднання цих каналів має забезпечити циркуляцію історичних наративів, посилити суспільний резонанс пам'яттєвих практик і сприяти закріпленню образів війни, героїзму, втрат та національного спротиву в публічному просторі.

Ефективність комеморативних медіапрактик пов'язуються не лише зі змістом меморіальних наративів, а й здатністю сучасних медіа забезпечувати їхню видимість, масштаби охоплення, поширення, емоційне переживання та інтеграцію в повсякденний досвід аудиторії. Запропонована методологічна модель створює підґрунтя для подальшого дослідження цифрових меморіальних платформ, медійних комеморативних практик і механізмів функціонування культури пам'яті в сучасному українському суспільстві.

2.2 Інституційно-правові чинники поширення історичної пам'яті в інформаційному просторі України

Формування понятійного дескриптора, тобто процесу творення фактологічної основи знань про історичні події, залежить від державної інформаційної політики загалом та політики пам'яті зокрема. Політика пам'яті має зосереджуватися на тому, як, ким, а також за допомогою яких засобів, з якими інтенціями та ефектами минулий досвід актуалізується і стає політично релевантним. У цьому аспекті держава відіграє центральну та визначальну роль, виступаючи основним суб'єктом, що формує національну ідентичність та колективну свідомість. Алін Зієрп у статті «Політика пам'яті: між історією, ідентичністю та конфліктом» (The Politics of Memory: Between History, Identity and Conflict, 2025) зазначає, що політика пам'яті традиційно вважалася прерогативою держави, проте зараз у цей процес залучено безліч недержавних агентів:

— громадські організації та активісти (неурядові організації, захисники громадянських прав та низові активісти, які володіють соціальним капіталом для впливу на дискурси через створення комеморативних стратегій на рівні малих груп);

– інституції культури та освіти (особливу роль відіграють музеї та їхні працівники, а також освітні заклади, що реалізують проєкти з інтерпретації історії);

– інтелектуальна та творча еліта (агентами пам'яті виступають історики, які через історіографію формують національну ідентичність, а також письменники, режисери та інші лідери думок);

– політичні партії (зокрема, праворадикальні та популістські партії активно маніпулюють версіями минулого для мобілізації електорату);

– медіа та масова культура (технології масової культури, такі як кіно, телебачення та соціальні мережі, дозволяють індивідам асимілювати історичні події як особистий досвід (так звана «протезна пам'ять») [179, с. 1471–1472].

Суб'єктність будь-якої держави визначається не лише політичним статусом, а й результатом спільної роботи держави та суспільства над збереженням національної пам'яті, що дозволяє нації самостійно визначати свої цінності та місце у світі. У межах сучасних меморіальних практик суб'єктність України формується через зміну акцентів у сприйнятті нації – замість традиційного образу «нації-жертви», який переважав у минулому, сучасна політика пам'яті (зокрема за часів повномасштабного вторгнення) спрямована на побудову образу України як суб'єкта опору [2, с. 16], а також базується на усвідомленні спільності історичної долі, що об'єднує народ у єдину націю та дозволяє чітко відрізнити себе від ворога [48, с. 94]. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України активізувало процеси «історичної переоцінки та зміни мнемонічного ландшафту, що відбувається як через державні ініціативи (перейменування вулиць, створення нових меморіалів), так і через низові рухи (документування воєнних злочинів та особистих історій)» [5, с. 161]. В українському медійному полі спостерігаємо використання історичної інформації для проведення аналогій із сьогоденням: «Поки шалений спротив українців став цілковитою несподіванкою для Росії, ми знаємо – в цьому не було жодної несподіванки. Ми мали в своїй історії Українську повстанську армію. Кремль став заручником власної пропаганди про те, що українці не вміють воювати. У цензурованій ними історії України не було сторінок, які б попередили російських солдатів, яке пекло чекає на них у разі

вторгнення» (автор – Володимир В'ятрович, Укрінформ, 16.04.2022).

Пам'ять як інструмент політичних маніпуляцій з боку інших держав (наприклад, «виправдання агресії та територіальних претензій, як це спостерігається у російському історичному ревізіонізмі» [5, с. 161]) всередині України має об'єднувальний ефект. Іншим прикладом є позбавлення Володимира Зеленського Ордена Білого Орла польським президентом Каролем Навроцьким за офіційною версією через рішення України вшанувати УПА, що у Польщі трактують як неповагу до історичної пам'яті, за публікаціями у медіа – задля зміцнення підтримки серед націоналістичного електорату, демонстрації «жорсткої позиції» щодо історичної пам'яті, спроби протиставити себе ліберальному уряду Дональда Туска (Новинарня, 19.06.2026). Цей кейс із використанням історичної пам'яті в політиці консолідував українське суспільство, об'єднав українських президентів – Леонід Кучма, Віктор Ющенко та Петро Порошенко оголосили про відмову від польського ордена Білого Орла. Інституційний конфлікт на міжнародному рівні активізував історичні інформаційні потоки всередині України про УПА.

Як бачимо, політика пам'яті відіграє ключову роль у трансформації конфліктів. Вона може як розпалювати старі протистояння, так і сприяти примиренню через публічні вибачення та акти каяття. На міжнародному рівні колективна пам'ять впливає на все: від дипломатичних переговорів до формування альянсів, стаючи «онтологічною умовою міжнародного життя» [179, с. 1475–1476].

Вплив держави на політику пам'яті проявляється через – законодавче регулювання, інституційне забезпечення, у тому числі підтримка (чи невідтримка) громадських організацій та ініціатив, освітню політику, фінансування простору комеморативних практик – від кінематографу до встановлення пам'ятників національним діячам, створення музеїв, запровадження державних нагород та національної валюти із зображенням історичних постатей тощо. З іншого боку, держава є інституцією, що також залежна від медіа, й у цифрову епоху регулятивна функція суб'єкта в демократичних суспільствах може дещо втрачатися через суперництво різних агентів за право створювати та

інтерпретувати наратив про минуле в інформаційному просторі [2, с. 16]. Як стверджує Стіг Г'ярвард, медіа (радіо та ТБ) у Європі лише до 1980-х років перебували під державним управлінням та мали місію просвітництва [149, с. 119–120]. В українському контексті держава втратила контроль із розвитком інтернету та соціальних медіа. Погоджуємося з Фрідріхом Кротцом, що сучасна цифрова інфраструктура слабо контролюється урядами чи законами, й перейшла під контроль кількох гігантських корпорацій (Apple, Google, Facebook та Amazon) [163, с. 105]. Завдяки алгоритмам корпорації (наприклад, Google) надають персоналізовані відповіді, що фактично означає контроль над базовими людськими знаннями, який раніше належав суспільним чи державним інституціям [163, с. 112].

Справедливо зауважити, що розвиток мас-медіа був невід'ємною частиною формування модерних суспільств і допоміг створити такі сучасні інститути, як держава та публічна сфера, а комунікаційні мережі тісно переплетені з політичною та військовою владою [185; 149, с.108–109]. У цифрову епоху медіа перетворилися на інструмент державного будівництва та зміну правил взаємодії між владою та суспільством [149, с. 106].

Роль держави в демократичному світі виявляється не через контроль медіа, а через освіту загалом та медіаосвіту зокрема, яка формує систему знань та є регулятором інформаційних запитів та бар'єрів, а також усвідомлення важливості прийняття правил цифрової епохи. Це стосується формування «метакapіталу держави» (теорія П'єра Бурдьє) як здатності проектувати свою владу та вплив одночасно на різні соціальні поля. Так, держава володіє ідеологічною владою формувати базові когнітивні та соціальні категорії, які всі члени суспільства використовують для інтерпретації навколишнього світу, легітимізувати певні класифікації та бачення реальності як «природні» або єдино правильні в масштабах усього суспільства, універсально формувати інтерпретаційні рамки та соціальні цінності в усіх сферах життя одночасно [149, с. 128]. Через закони та укази держава закріплює офіційні інтерпретації історичних подій. Прикладами є визнання Голодомору 1932–1933 років геноцидом, прийняття законів про статус борців за незалежність, декомунізацію, а також встановлення офіційних

пам'ятних дат і державних свят.

Державний курс у сфері пам'яті безпосередньо залежить від особистих переконань та зовнішньополітичного вектора Президентів України. Кожен етап незалежності України характеризувався зміною підходів – від «націоналізації» пам'яті за Л. Кравчука до спроб балансування з радянськими пережитками за Л. Кучми, активного національного відродження за В. Ющенка, відходу від національного вектора за В. Януковича та активної декомунізації за П. Порошенка й В. Зеленського [48, с. 103], це явище корелювало із забезпеченням домінування відповідних інформаційних потоків на державних медіаресурсах. Перераховані етапи окреслила Юлія Литвиновська у статті «Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991-2023 рр.)», що відповідає періодам президентства та змінам державного курсу в Україні:

1) період «націоналізації» пам'яті (1991–1994 рр. – президентство Леоніда Кравчука), основною метою було відокремлення історії українського народу від радянських шаблонів та формування власного національного наративу, що супроводжувалося витіснення радянської спадщини та впровадженням україноцентричних схем в освіті;

2) етап багатовекторності та «балансування» (1994–2004 рр. – президентство Леоніда Кучми), політика характеризувалася поєднанням національної концепції з радянськими пережитками, з одного боку, відбувалося утвердження національних символів і визнання М. Грушевського «батьком нації», з іншого – зберігалися радянські святкові традиції для уникнення суспільних конфліктів;

3) активне національне відродження (2005–2010 рр. – президентство Віктора Ющенка), політика пам'яті стала самостійною сферою державного управління, ключовими здобутками якої стало створення Українського інституту національної пам'яті, офіційне визнання Голодомору геноцидом та активне дослідження раніше замовчуваних тем, наприклад, діяльність ОУН-УПА, злочини сталінізму.

4) відхід від національного вектора (2010–2013 рр. – президентство Віктора Януковича), етап відзначився спробами повернення до радянської

моделі пам'яті та поширенням проросійських наративів в українському інформаційному просторі. Було скасовано звання Героїв України С. Бандері та Р. Шухевичу, а статус УІНП було понижено до науково-дослідної установи;

5) стрімка дерадянiзація та націоналізація політики пам'яті (2014–2019 рр. – президентство Петра Порошенка), основними напрямками стали активна декомунізація (перейменування топонімів, «ленінопад»), популяризація українського визвольного руху та боротьба за автокефалію ПЦУ;

6) етап наступності та нових викликів (2019 року і дотепер – президентство Володимира Зеленського), політика пам'яті продовжує курс попередника, особливо в контексті повномасштабного вторгнення РФ. Формування національної пам'яті тепер розглядається як інструмент інформаційної війни та духовного єднання нації [48].

Духовне єднання нації між державою та громадянами/ками в Україні підтверджує дослідження reSCORE «Єдність між державою та громадянами в Україні» у 2024 році. «Сукупний бал цього дослідницького напрямку, який становив 7,0 у 2021 році, зріс до 7,9 у 2023 році і залишився стабільним на рівні 7,7 у 2024 році. Це чітко демонструє, що воєнна солідарність поглибила національну ідентичність та що існує стійке спільне бачення, закладене в ідеї «ми – Україна»» [52, с. 6], а спільне почуття «приналежності, лояльності та відповідальності перед місцевою громадою та країною» – відчуття громадянського обов'язку, приналежності до країни, до населеного пункту у 2024 році «на національному рівні становив 7,7 бала, при цьому високі показники спостерігаються у всіх областях, особливо в Херсонській, де бал перевищує 9 із 10», а «відчуття спільної державності та національної приналежності серед українців/ок суттєво зросло після повномасштабного вторгнення Росії порівняно з 2021 роком». Відчуття солідарності можна побачити на Рис. 2.3, «де 77 % українців/ок повідомляють про сильне відчуття приналежності до країни» [52, с. 23–24].

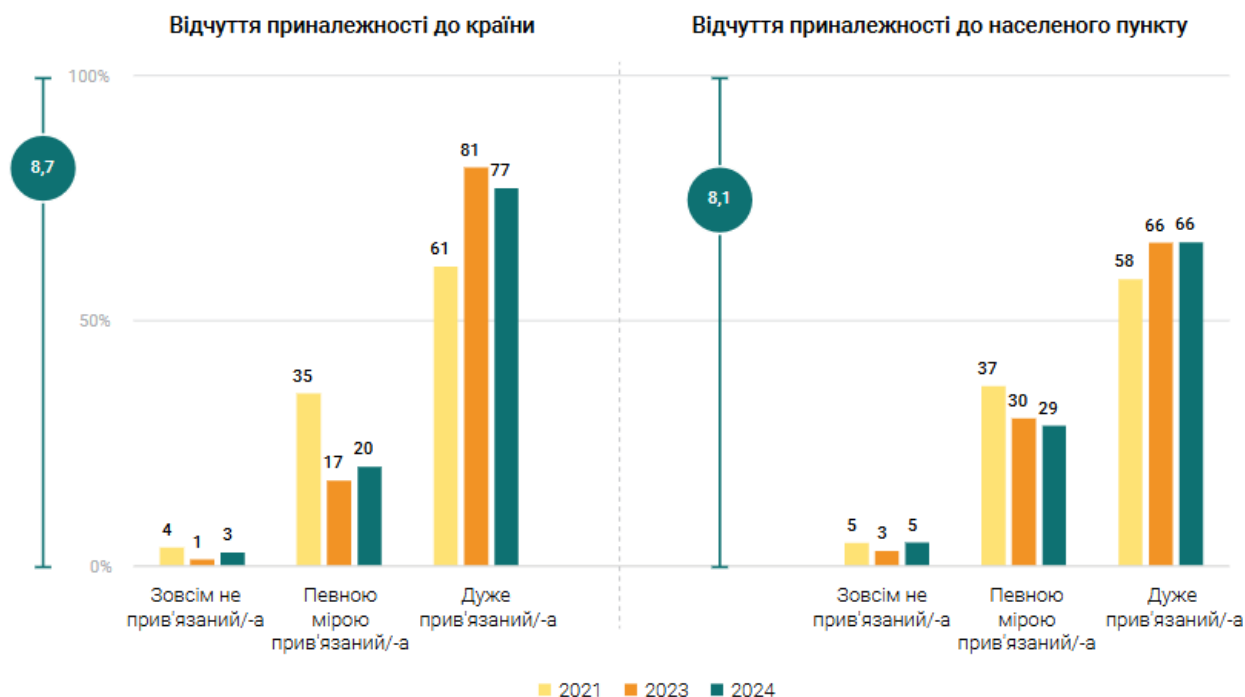

Рисунок 2.3 Частота відповідей щодо відчуття приналежності до країни та відчуття приналежності до населеного пункту [52, с.24]

Головними механізмами формування політики пам'яті є державна політика, публічні виступи лідерів думок, комеморативні практики, історична освіта, підручники, пам'ятники, музейні експозиції та навіть «закони про пам'ять» [179, с. 1469–1470]. Координація досліджень минулого та формування історичних наративів теперішнього пов'язується із нормативно-правовою базою, яка поєднує Закони України, Постанови Верховної Ради України, Укази Президента України, розпорядження Кабінету Міністрів, міжнародні договори та інше (перелік головних документів – Додаток А).

Головним Законом, який регулює державну політику пам'яті на 2026 рік є Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», який Верховна Рада ухвалила 21 серпня 2025 року [63]. Ключовим нововведенням Закону є визначення понять: «війна за Незалежність України», «національна пам'ять», «державна політика національної пам'яті», «історична антиукраїнська пропаганда», «злочини проти Українського народу», «місце пам'яті» та визначення «рашизму» як гібридної тоталітарної ідеології, що поєднує російський шовінізм, імперіалізм, комунізм і нацизм.

У контексті нашого дослідження важливим є розуміння понять, визначених у Законі як «місце пам'яті». Йдеться про меморіали, комплекси, дошки, музеї, історико-меморіальні заповідники, де уточнено загальнонаціональні місця пам'яті, що входять у Державний протокол і церемоніал:

- Національний музей Голодомору-геноциду (<https://holodomormuseum.org.ua>);

- Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності (<https://www.maidanmuseum.org>);

- Національне військове меморіальне кладовище (<https://nmms.gov.ua/novini>);

- Український національний пантеон;

- Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр» (<https://babynyar.gov.ua>);

- Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили» (<https://bykivnia.org.ua>).

Перераховані в Законі місця пам'яті є окремими структурами, які фінансуються державою, окрім цього, майже всі заявлені місця мають офіційні сайти, які медіатизують історичну інформацію, створюючи цифрові архіви.

Рівень цифрової медіатизації пам'яті визначених Законом місць пам'яті досить різний. Так, наприклад, Національний музей Голодомору-геноциду містить значну кількість текстів, які поєднують музейну експозицію, документальні матеріали, мультимедійні інсталяції та освітні медіапроекти, в єдиний архів зібрано відеохроніки, світлини, документи, «цей музей демонструє загальносвітову практику медіатизації травматичної пам'яті через експозиції, фільми, інтерактивні інструменти та освітні програми (наприклад, Меморіальний музей Голокосту у США, <https://www.ushmm.org>)» [86, с. 96]. Бачимо прагнення медіатизувати інформаційні потоки за допомогою скорочення та структурування складних текстів через вбудований інструмент, де звичайний текстовий виклад можна перемкнути на спрощений (Додаток Б). Музей Голодомору-геноциду формує образи історичної пам'яті, «трансформуючи історичні факти Голодомору в доступні для сучасної аудиторії культурні

нарлативи» [86, с. 97]. На сайті зібрано публікації про Голодомор, загалом 57 книг та статей. Матеріали про Голодомор перекладаються різними мовами світу, зокрема норвезькою, румунською, шведською, турецькою та іншими, що забезпечує поширення історичної правди серед іноземної аудиторії. Окремий сегмент музейного сайту присвячений художнім і документальним фільмам про Голодомор (станом на 2026 рік – 44 фільми). Відеоматеріали знаходять своє поширення на YouTube-сторінці організації - «Holodomor Museum - video» (1,16 тис. підписників, 288 відео, <https://www.youtube.com/@theholodomormuseum4610/featured>), яка засвідчує діяльність музею через стрічку новин, лекцій, конференцій, презентацій, дискусій, відео з експедицій та багато іншого). Музей має Instagram «Holodomormuseum» (2 068 дописів, 11 900 підписників, [instagram.com/holodomormuseum/?hl=en](https://www.instagram.com/holodomormuseum/?hl=en)) та Facebook (28 000 читачів, [facebook.com/HolodomorVictimsMemorial](https://www.facebook.com/HolodomorVictimsMemorial)), сторінки оновлюються щоденно. До недоліків роботи з медіатизації пам'яті відносимо слабку оновлюваність та відсутність інформації в інших популярних соціальних мережах, наприклад, TikTok, яка популярна серед молоді.

У контексті медіатизації історичної пам'яті особливо актуальною є рубрика – «Цифрова історія», де поєднано:

- «Свідчення»;

Сторінка включає емоційно насичене нарративне подання історичного досвіду через публікацію особистих історій та спогадів людей, які стали свідками або безпосередніми учасниками трагічних подій (Додаток В). Цифровий архів структуровано в хронологічні відрізки, що значно полегшує пошук потрібної інформації – «Голодомор: мозаїка історії. Експедиції 2020–2021» (240 свідчень), «Масовий штучний голод 1921-1923» (2 свідчень), «Голодомор-геноцид 1932-1933» (1913 свідчень), «Масовий штучний голод 1946-1947 (142 свідчень). На сторінці діє інтерактивна карта пошуку свідчень за областями та населеними пунктами України, до карти додано хештеги #голодомор #колективізація #хлібозаготівлі #закон про п'ять колосків #розкуркулення. Особисті історії оформлені у вигляді анкетування, додано відео-, аудіозаписи, фотографії.

Свідчення учасників подій містять хештеги, що значно полегшує пошук потрібної інформації, а також посилання на соціальні мережі, що дає можливість швидко поширити бажаний текст (Рис. 2.4).

Область:
Запорізька

Район:
Запорізький

Населений пункт:
Новослобідка

Верба Іван Іванович
1927 р.н.

Місце запису: смт. Миколаївка Миколаївський район Одеська область;

Дата запису: 04.07.2008 р.;

Хто записав: Кушнір Вячеслав Григорович;

Опубліковано: Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. У скорботних 1932-1933 р.: (Миколаївський район Одеської області): КП ОМД: Одеса – 2008, С. 62-63;

Респондент: Верба Іван Іванович, 1927 р.н.;

Під час Голодомору 1932-1933 років проживав в селі Новослобідка Запорізького району Запорізької області.

Голодомор був створений спеціально. Я в родині був 4-й – самий молодший. Батько працював бухгалтером і прикладав максимум зусиль для того, щоб ми вижили. У 1932 році батько поїхав до Тирасполя на заробітки на макаронну фабрику. Мати залишилася з дітьми. Згодом і мати поїхала, а я залишився з бабусею. Бабуся пекла хліб для колгоспників і приносила вишкребки з ваганів. З тих вишкребків пекла невеличкі коржики, які ми їли потайки, щоб ніхто не бачив. Потім мене забрали до Тирасполя. Як ходили по селу і збирали хліб, не пам'ятаю. Щоб вижити, їли що попало: собак, котів. Вживали мертвих тварин. Хліб був, хто був постарше – крав. Пробивали у стінці будівлі дірку і діставали зерно. Охорона часто вбивала таких. Охоронцями були свої ж люди. Скільки людей було в колгоспі з нашої вулиці не пам'ятаю. Христин, весілля не справляли, бо нічого було їсти. Зерно й інші припаси забирали. Я бачив такі бригади. Приходили, знаходили і забирали. У кого була корова, ті й виживали, бо було молоко. Колоски збирати не дозволяли. Коли ловили – били. Охоронцями поля були місцеві люди. Родичі не допомагали, бо всі однаково жили. Мертвих від голоду не бачив. Чи їли людей не знаю. Батьки розповідали про Голодомор, але небагато, бо всі знали, що голод був.

Читати далі...

Поширити:

#Голодомор #Подвірні обшуки #Смертність від голоду #Сурогати

Рисунок 2.4 Скриншот сторінки сайту з особистою історією спогадів про Голодомор Верби Івана Івановича (<https://surl.li/pqqzyn>)

Функціонал платформи дозволяє здійснювати пошук свідчень за географічною локалізацією, часовими параметрами або тематичними маркерами, що сприяє індивідуалізації процесів історичного осмислення минулого.

- «Місця масового поховання»;

Сторінка про місця масового поховання жертв Голодомору-геноциду створена з інтерактивною картою. Натискаючи на місце поховання, споживач інформації може бачити конкретний населений пункт з масовим похованням, кількість жертв й розгорнуту історію злочину та вшанування пам'яті жертв (Додаток Г).

- «Єдиний реєстр жертв Голодомору»;

У реєстрі жертв Голодомору подаються виявлені випадки смерті від голоду, записані в оцифрованих виданнях «Національна книга пам'яті жертв Голодомору

1932-1933 років в Україні» в 19 томах (на 2008 рік було зафіксовано лише 882 510 імен), «Народна книгу пам'яті жертв Голодомору», яка оновлюється на основі карток обліку жертв Голодомору (мартиролог книги нараховує 4 180 імен). Організація продовжує пошуки імен жертв геноциду, які вносяться до «Єдиного реєстру жертв Голодомору» (<https://victimsholodomor.org.ua>).

-«Track Holodomor History» (йдеться про мобільний додаток історії Голодомору-геноциду, де вказано маршрути Києва початку 1930-х років, історія міста під час совєцького геноциду українців, ціна хліба, інформація про пайок тощо);

- «Цифровий атлас Голодомору»;

Ця сторінка подає посилання на Український інститут Гарвардського університету (<https://gis.huri.harvard.edu/great-famine-project>), що створює проєкти з історії України, у тому числі – «Атлас Голодомору». Карти «Атласу» є науковим дослідженням з високим рівнем цифровізації й візуалізації контенту.

- «3D-модель скульптури «Гірка пам'ять дитинства»».

Національний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр» включає оцифровані списки розстріляних, документи, списки праведників (матеріали взяті з фонду «Пам'ять Бабиного Яру»), свідчення очевидців трагедії, бібліотеку (розвідки про Голокост на території України). Крім цього, спостерігаємо мапу Голокосту в Україні, де зібрано всі пам'яті місця (масових вбивств, меморіали, синагоги) для візуалізації масштабів трагедії єврейського народу під час Другої світової війни (<https://babynyar.gov.ua/education/map>). На жаль, не всі матеріали є оцифрованими – нами не виявлено на сайті відео-, аудіо, фото- матеріали Виставкового центру «Жива пам'ять», що працює на території заповідника та організовує виставки, дискусії та освітні проєкти. Позитивним є інтеграція у соціальні мережі – Facebook (4,9 тис. читачів), Instagram (398 дописів, 2 012 читачів), YouTube (43 підписники, 22 відео), X (121 підписник) – та публікування матеріалів про заходи з урахуванням вимог конкретної мережі «Публікуємо відеозапис круглого столу «Крим між Голокостом та депортацією 1944 року: виклики та перспективи дослідження», який відбувся 18 травня у виставковому центрі «Жива пам'ять» <...> Дивіться – і діліться своїми думками в коментарях.

Нам важливо вас чути. #БабинЯр #НІМЗБабинЯр #ЖиваПам'ять #КримськіТатари #Геноцид #Депортація1944» (Facebook, 27.05.2026, <https://surl.li/yzxno1>). Матеріали містять хештеги #, тегування для людей, сторінок чи тем, які допомагають збільшити видимість публікацій та посилити взаємодію з аудиторією. Зауважимо, комплекс пам'яток в урочищі Бабин Яр було оголошено Заповідником постановою Кабінету Міністрів України у 2007 році (https://zakononline.ua/documents/show/281341___281406), через три роки Державний історико-меморіальний заповідник «Бабин Яр» Указом Президента України набув статусу національного (https://zakononline.ua/documents/show/310431___310496). На жаль, за цей період на сьогодні «Бабин Яр» має ще низький рівень медіатизації пам'яті, можливо, це пов'язується зі станом розбудови та розпорошенням зусиль спільноти зі збору та архівування матеріалів. Нами виявлено Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр» (<https://babynyar.org>), який створений силами Благодійного фонду «Меморіал Голокосту «Бабин Яр»». Приватний Меморіальний центр Голокосту «Бабин Яр» був створений у 2016 році. «У структуру Меморіального центру входить музей, дослідні інститути, бібліотека, архів, та мультимедійна онлайн-платформа. Також до повномасштабного вторгнення РФ в Україну велися роботи із будівництва великого об'єднаного музейного комплексу на території Бабиного Яру, які тимчасово призупинили. Зараз на території Центру знаходиться низка артоб'єктів, присвячених трагедії Голокосту та історії Києва, серед яких символічна синагога «Місце для роздумів», аудіовізуальна інсталяція «Дзеркальне поле», інсталяція «Погляд у минуле. Куренівська трагедія» та «Кристалічна стіна плачу» авторства художниці-концептуалістки Марини Абрамович» (<https://babynyar.org>). Посилань на інтеграцію в соціальні медіа сайт не має, візуальна частина, архітектоніка відповідає аматорському рівню. Редактори зауважують, що «повномасштабного вторгнення, основна діяльність Меморіального центру зосереджена на онлайн-проектах з дослідження історії Голокосту та ініціатив, які були запуснені з березня 2022 р. Серед них – документування злочинів військових рф проти українських цивільних, спільно з французькою організацією «Яхад-ін-Унум», створення онлайн-мартиролога

«Закриті очі», книговидавничий напрям, а також оцифрування архівних документів та проєкт «Імена» для створення максимально повного переліку даних жертв Бабиного Яру» (<https://babynyar.org/about>). На відміну від офіційного сайту та YouTube-каналу Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр», YouTube-канал «Babyn Yar Holocaust Memorial Center» має 6,19 тис. підписників, 239 відео, посилання на соціальні мережі. Відзначаємо не достатньо високий рівень роботи в соціальних мережах – оновлення у Facebook становить лише 6 дописів за травень, 6 дописів за квітень 2026 року, та ж ситуація в Instagram. З цим проєктом, пов'язаний гучний медіаскандал про вкладені російські кошти: «У 2021-му у британському виданні Independent вийшла стаття про меморіал у Бабиному Яру в Києві «Голокост Діснейленд», що фінансується Росією, викликає побоювання та підозри в Україні» (<https://surl.li/etrxdq>).

Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» зобов'язав державні органи і місцевого самоврядування зберігати та утримувати всі зазначені місця пам'яті.

У Законі визначено мету політики національної пам'яті, яка полягає у формуванні «спільного розуміння минулого шляхом відновлення та збереження національної пам'яті, підтримки досліджень з історії України та її популяризації для зміцнення єдності українського народу» [63]. Ключові слова зазначеної мети – «формування», «підтримка», «популяризація» – пов'язуються із впливом медіа та медіатизацією.

Українському інституту національної пам'яті (<https://uinp.gov.ua>) виділено особлива роль – «центральный орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері національної пам'яті українського народу, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України» [63].

УІНП як координатор політики пам'яті має широкі повноваження щодо створення медійного продукту історичної пам'яті:

– організовує та сприяє проведенню інформаційних кампаній з реалізації політики національної пам'яті;

– сприяє виготовленню друкованої, кіно- та відеопродукції, сценічному та художньому втіленню образів минулого;

– збирає та оприлюднює в Україні та за кордоном інформацію про історію державотворення, боротьбу за незалежність та злочини проти українського народу.

Українським інститутом національної пам'яті розроблено десять базових принципів меморіалізації, які наголошують на важливості правдивості, інклюзивності та широкого залучення громади до процесу вшанування [21]. Як зазначає Антон Дробович, колишній голова Українського інституту національної пам'яті (2019–2024), під керівництвом якого розроблялися ці принципи, нині – очільник Центру прав людини та меморіалізації війни Київської школи економіки, запропонованому варіанту передували дискусії, круглі столи, публікації, що дало можливість залучити широку громадськість до обговорення цього питання, експертів, військових, урядовців, парламентарів, «фінальна версія тексту враховує результат електронного громадського обговорення, що відбулося впродовж серпня 2024 року, та опитування, проведене серед військовослужбовців і військовослужбовиць» [21]. Особливу увагу приділено персоналізації подвигу, що відображено у численних некрологах та історіях сучасних захисників і захисниць. На думку розробників, сучасна меморіалізація має бути вільною від ідеологічних маніпуляцій та базуватися на повазі до гідності кожної людини (Додаток Д). Десять принципів меморіалізації орієнтують меморіальні практики не лише на збереження фактів про війну, а й на формування суспільного діалогу, колективного осмислення травматичного досвіду та зміцнення національної ідентичності. У контексті цифрової медіатизації пам'яті ці принципи можуть слугувати критеріями оцінювання ефективності меморіальних платформ, архівів пам'яті та журналістських проєктів. Медіа виступають у документі не просто каналом передачі інформації, а активним учасником творення історичної пам'яті, яка допомагає суспільству осмислювати досвід війни та уникати ідеологічної напруженості. Роль медіа та засобів масової комунікації у процесах меморіалізації, запропонованих УІНП, проявляється в кількох ключових аспектах:

- забезпечення публічності та прозорості (будь-який меморіальний проєкт має бути широко прокомунікований із громадою, оскільки брак відкритих процедур в інформаційному полі може призвести до негативних наслідків – скандалів, відчуженості або навіть ворожості спільноти до нових пам'ятних місць);

- інформування та залучення (медіа є інструментом реалізації принципу широкої залученості (партисипативності); на думку авторів, ініціатори процесів меморіалізації, мають подбати про максимальне інформування громадян, щоб дати їм можливість долучитися, що унеможлиблює монополізацію пам'яті владою чи окремими групами);

- роз'яснення складних сенсів (за умови складності, абстрактності, загрози конфліктів, медіа можуть допомогти організувати окрему комунікаційну кампанію, що дозволяє донести інформацію до спільноти доступною мовою);

- протидія пропаганді (цей принцип базується чесному висвітленні подій у медіапросторі, використанні фактів та наукових дослідженнях; це пояснюється запобіганню використанню помилок та неточностей російською пропагандою в українській комеморації для підриву солідарності);

- створення нових форм пам'яті (принципи меморіалізації використовують напрацювання сучасних досліджень memory studies – меморіалізація сьогодні виходить за межі фізичних об'єктів і включає документальні стрічки, портали, онлайн-додатки та архіви, крім цього, існує явище «стихійної меморіалізації» у віртуальному просторі, де люди самостійно створюють місця пам'яті);

- етична робота з контентом (у медіапродуктах та меморіальних ініціативах надзвичайно важливою є добросовісна робота з джерелами: «посилання на матеріали, застереження прав авторів текстів, фотографій, відео, творів мистецтва, колажів тощо, які можна використати при підготовці певних меморіальних проєктів та ініціатив» [21].

Держава в Україні не лише координує дослідження минулого, а й через власні ресурси активно конструює національний наратив, використовуючи його як інструмент консолідації суспільства та захисту державного суверенітету. До

таких ресурсів відносимо формування Українського національного пантеону (далі – Пантеон), який внесено до Закону як місце пам'яті. Цей проєкт на червень 2026 року знаходиться у стадії розробки та суспільних дискусій в інформаційному полі України. Розмови щодо організації такого простору пам'яті виникла ще в 2000-х роках, як місце перепоховання видатних українців. В інтерв'ю для Максима Щербини (YouTube-канал «Телебачення Торонто») голови УІНП Олександра Алфьорова, розповів, що Пантеон – це стратегічний державний проєкт, який задумується не просто як місце поховання, а як сакральний простір, що має на меті продемонструвати тяглість української державності та виконувати мотиваційну, виховну й освітню функції (Олександр Алфьоров. Петлюра і Скоропадський поруч? Пантеон як простір примирення. Телебачення Торонто. <https://surli.cc/bfeazx>). Пантеон є не є звичайним цвинтарем, це простір, що маркує хронологію держави від Русі до сьогодення. Важливо розрізняти Пантеон (загальнонаціональний характер) та Меморіал героїв, який присвячений виключно захисникам і захисницям, що загинули в російсько-українській війні. Однією з найважливіших функцій Пантеону є подолання історичних травм та примирення всередині національної пам'яті. Це передбачає відхід від радянської бінарної логіки «герой/антигерой». Прикладом такого примирення має стати спільне вшанування опонентів (наприклад, Симона Петлюри та Павла Скоропадського, які обидва боролися за незалежність). Пантеон передбачає створення кінотафів – символічних могил без тіл для тих постатей, чії останки були втрачені або знищені (наприклад, Іван Мазепа, Августин Волошин). Важливість кінотафів полягає в тому, що вони допомагають візуалізувати безперервність української історії – від князів Русі до сучасних борців за незалежність. Це створює спільний посил про єдність історії, що дає натхнення та мотивацію майбутнім поколінням, а також надає можливість віддати шану. Кінотаф стає «умовною могилою», куди громадяни можуть прийти, принести квіти та вшанувати пам'ять героя, навіть якщо його фактичне місце спокою було знищене або недоступне, – зазначив Олександр Алфьоров в інтерв'ю Максиму Щербині (<https://surli.cc/bfeazx>). До проєкту планують залучати персоналії, що стояли біля витоків державності (княгиня Ольга, Володимир Святий) та

визначних правителів і борців за незалежність. Насамперед ідеться про перепоховання видатних українців із-за кордону, таких як Євген Коновалець, Андрій Мельник, Степан Бандера. Олександр Алфьоров зауважив, що існує консенсус, що в Пантеоні не перепоховуватимуть тих, хто вже має сакральні місця спокою в Україні, наприклад, йдеться про Тараса Шевченка чи Івана Франка. Також пропонується термін «пантеонізації» – перепоховання можливе лише через 20–25 років після смерті особи. Створення Пантеону є формою «наступу» в інформаційній та ідеологічній війні. Це встановлення маркерів ідентичності, які мають запобігти знищенню державності росіянами, котрі намагаються стерти українську тяглість. Процес створення Пантеону потребує залучення фахівців (істориків, архітекторів) та широкої комунікації з суспільством, щоб уникнути конфліктів навколо вибору постатей. Також у контексті меморіалізації постає питання очищення українського простору від імперських символів, як-от могила Столипіна на території Києво-Печерської лаври, яку врівноважили пам'ятником Мазепі.

Подібні акції, ініційовані державними структурами впливають на поширення інформації та закріплення її в інформаційному просторі: «Президент України Володимир Зеленський ініціював закон про Український національний пантеон – про це він повідомив під час промови з нагоди Дня Конституції, виголошеної на території Києво-Печерської Лаври 28 червня. Такий пантеон, за його словами, матиме на меті вшанувати українців, які «в різні століття та епохи боролися заради України, надихали Україну» (інформація із офіційного сайту Президента України, 28.06.2026 року, <https://surl.li/lzvmb5>). Станом на 1 липня 2026 року парламент ухвалив його 287 голосами «за», що пожвавило медіаобговорення – дискусії у публічному просторі, публікації з міркуваннями та роз'ясненнями. Так, «Радіо Свобода» зазначає, «Відвідування пантеону стане частиною державного протоколу та церемоніалу України – правил проведення офіційних держзаходів. Наприклад, президент або іноземні лідери під час офіційних візитів покладатимуть там квіти чи відвідуватимуть церемонії тощо. Закон також передбачає проведення в пантеоні церемонії вручення найвищої державної нагороди. Документ не уточнює, про яку саме нагороду йдеться, проте

відомо, що нею вважається «звання Герой України». При пантеоні створять та вестимуть Книгу пам'яті, до якої будуть вносити інформацію про всіх ушанованих людей та їхній внесок у здобуття і відновлення незалежності України, державотворення, захист суверенітету і територіальної цілісності держави» [44]. Ще точно невідомо, окрім міста Київ, де буде розташовуватися Пантеон, проте вже сьогодні цей концепт наділено особливим символічним значенням, що виходить за межі матеріальної функції.

У контексті державної політики пам'яті важливим є повернення імен, які на міжнародній арені маркувалися «представниками російської культури», наприклад, Архип Куїнджі, Казимир Малевич, Іван Айвазовський та інші. Ці процеси проходять у тісному зв'язку із деколонізацією не лише на політичному, а й на культурному рівні. Переосмислення історії включає повернення в українську культуру персоналій – науковців, письменників, художників та інших, відомі імена яких були привласнені росією.

Із початком війни у вітчизняному інформаційному просторі спостерігаємо явище кенселінгу російської культури («cancelled Russian culture»). Цей соціокультурний феномен не регулюється єдиним офіційним законом, але відбувається у контексті кількох правових, медійних та етичних нормативних актів та практик. Наприклад, рекомендації Комісії з журналістської етики (далі – КЖЕ), пояснення для медійників – «Кенселінг російської культури та що робити з Гоголем: відповіді Гарячої лінії КЖЕ», 07.08.2023 (<https://cje.org.ua/news/7581>), чи Закон «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», №3097-IX від 03.05.2023 (<https://zakon.rada.gov.ua>).

Як бачимо, російсько-українська війна стала каталізатором суспільних змін на законодавчому рівні, а також чинником деконструкції імперського міфу через скасування російської культури як частини імперської стратегії та «культурного наступу».

Проведений теоретичний аналіз дає підстави запропонувати авторську концепцію медіатизації історичної пам'яті, яка ґрунтується на соціальнокомунікаційному підході та враховує особливості цифрової епохи. У

межах цього дослідження медіатизація історичної пам'яті розглядається не як процес простого відображення історичних подій засобами масової інформації, а як багаторівневий соціальнокомунікаційний процес, у якому цифрові медіа, журналістика, меморіальні інституції, алгоритмічні платформи та аудиторія спільно здійснюють відбір, інтерпретацію, персоналізацію, поширення, архівування й повторне відтворення суспільно значущих образів минулого. У результаті цього процесу історична пам'ять набуває нових комунікаційних форм, перетворюючись із переважно архівного знання на постійно актуалізований елемент сучасного суспільного дискурсу.

На відміну від традиційних моделей меморіалізації, у яких основними агентами збереження пам'яті виступали держава, музейні установи або академічна історіографія, цифрове середовище істотно розширює коло учасників комунікації. Формування історичної пам'яті здійснюється через взаємодію професійних журналістів, громадських організацій, державних інституцій, локальних медіа, цифрових платформ, соціальних мереж і самих користувачів, які стають активними співтворцями меморіального контенту (детальніше ці процеси ми описуємо в Розділі 3). Пропонуємо медіатизацію історичної пам'яті розглядати одночасно у трьох взаємопов'язаних вимірах:

1. Когнітивний вимір забезпечує осмислення історичних подій через журналістські наративи, цифрові архіви, мультимедійні історії, публічні заходи та інші форми репрезентації минулого. У зазначеному вимірі формуються понятійні дескриптори, які дають фактологічну основу світоглядних уявлень.
2. Комунікаційний вимір охоплює циркуляцію пам'яті різними каналами поширення інформації, інтеграцію традиційних і цифрових медіа, взаємодію між інституційними та мережевими агентами, а також безперервний процес ремедіації контенту в межах моделі PESO.
3. Соціокультурний вимір окреслюється як результат когнітивного та комунікаційного, пов'язаний із формуванням колективної пам'яті, національної ідентичності, суспільної солідарності та культурної спадковості через медіакомунікацію.

Особливістю сучасної медіатизації історичної пам'яті є її мережевий

характер. Інформація про минуле більше не функціонує як завершений історичний наратив, а постійно оновлюється, доповнюється, коментується, републікується та інтегрується у нові цифрові контексти. Унаслідок цього пам'ять стає динамічною комунікаційною системою, здатною адаптуватися до суспільних змін, інформаційних викликів і технологічного розвитку. Минуле стає інструментом для формування колективної ідентичності та політичного впливу, а пам'ять про минуле стає ключовим політичним ресурсом, який державні та недержавні агенти пам'яті використовують для легітимізації влади або ведення ідеологічних конфліктів [179].

Таким чином, медіатизацію історичної пам'яті доцільно визначати як комплексний соціальнокомунікаційний механізм конструювання, трансляції, архівування та суспільної інтерпретації історичного досвіду, у якому цифрові медіа виступають не лише каналом поширення інформації, а й самостійним середовищем формування колективної пам'яті, національної ідентичності та нової культури комеморації.

2.3 Сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни аудиторією соціальних медіа

Дослідження сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни аудиторією соціальних медіа проводилось для вивчення знання аудиторії комеморативних медіапрактик, ритуалів пам'яті історичних подій, поведінки (дії, мотиви підтримки комеморативних практик та ритуалів пам'яті у медіа, поширення інформації в медіа, підтримка дій обмеження тощо), медіаспоживання історичного контенту та актуального контенту російсько-української війни (канали, довіра до медіаповідомлень).

Тип дослідження: кількісне опитування.

Обсяг вибірки: 403 респонденти. З погляду математичної статистики, вибірка у 400 осіб забезпечує похибку вибірки (граничну помилку) близько $\pm 5\%$.

Рівень довіри (надійність) 95%. Такої кількості достатньо для оцінки сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни. Обсяг вибірки (403 респонденти) повністю відповідає класичним стандартам досліджень.

Метод: стандартизоване онлайн-опитування, проводилось із використанням Google форми.

Хронологічні межі та канали дистрибуції дослідження. Опитування тривало впродовж двох місяців (24 березня 2026 року до 24 травня 2026 року). Інформацію про анкетування поширено через такі комунікаційні канали: публікація у корпоративному чаті Муніципального телеканалу м.Запоріжжя «МТМ» (далі – «МТМ»).

«МТМ» та соцмережах телекомпанії, у тематичних Facebook-спільнотах, чаті викладачів та співробітників Запорізького національного університету у Viber, студентських групах Запорізького національного університету, серед студентів та викладачів Харківської державної академії культури, Хортицької національної академії, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Бердянського державного педагогічного університету.

Оскільки об'єктом дослідження є аудиторія соцмереж, використання онлайн-опитування (Google-форми), що поширювалось через Viber, Facebook та цифрові платформи «МТМ», є методологічно виправданим. Ми опитували саме тих, хто споживає інформацію в цифровому середовищі.

Залучення ресурсів ТРК «МТМ» та Запорізького національного університету, Харківської державної академії культури, Хортицької національної академії, Бердянського державного педагогічного університету зміщує фокус на мешканців прифронтового регіону та молодь. Серед опитаної молоді найбільше студентів-журналістів, це люди, які перебувають в епіцентрі інформаційного порядку денного війни, є «професійними споживачами» інформації, що дозволяє глибше дослідити мотиви поширення та обмеження контенту.

Гіпотеза дослідження: сприймання, інтерпретація та готовність підтримувати комеморативні практики в соціальних медіа є не просто даниною

пам'яті, а активною формою цифровізованого цивільного спротиву та інструментом формування національної ідентичності в умовах російсько-української війни. Гіпотеза складається із чотирьох компонентів:

- медіаспоживання та довіра до медіаресурсів;
- поведінка користувачів щодо підтримки ритуалів пам'яті;
- поширення або обмеження інформації;
- мотивація поширення інформації.

Дослідження має продемонструвати активність аудиторії медіа у комеморації в соцмережах як форму подолання колективної травми через інструменти колективної пам'яті. Основним мотивом репосту історичної інформації або ритуалів пам'яті в соціальних мережах є не інформаційний (бажання повідомити факт), а емоційно-солідаризуючий – прагнення продемонструвати єдність із суспільством та зафіксувати власну громадянську позицію.

Для розуміння цільової аудиторії ми сформулювали запитання щодо віку, статі, освіти та роду занять. Це дозволяє простежити відмінності у мотивах, поведінці різних аудиторій щодо комеморативних практик та знань історії.

Для дослідження знань аудиторії було запропоновано запитання «Які комеморативні медіапрактики (вшанування пам'яті) вам відомі?». Це закрите питання з варіантами відповідей, де із запропонованих варіантів можна було обрати максимально 3 варіанти. Для розуміння вибору медіа під час взаємодії із історичною інформацією було сформульовано запитання «З яких джерел ви найчастіше отримуєте інформацію про історичні події? (оберіть до 3 варіантів)». Тут респонденти мали визначити канали, які вони найчастіше використовують для отримання історичної інформації. Відповідно для розуміння вибору медіа для знайомства із реаліями перебігу сучасних подій було запропоновано запитання «Звідки ви отримуєте інформацію про перебіг російсько-української війни? (оберіть до 3 варіантів)».

Для виявлення знання і розуміння медіа, які пропонують історичний контент було запропоновано відкрите запитання «Перерахуйте медіа, де ви

помічали історичний контент (за бажанням)». Це питання має на меті виявити знання медіа, які пропонують історичний контент.

Для аналізу дій користувачів було запропоновано запитання, що стосувались дій стосовно участі у комеморативних практиках, поширення історичного контенту, а також реалій сучасної війни: «Чи підтримуєте ви участь у ритуалах пам'яті (наприклад, Хвилина мовчання, запали свічку пам'яті та ін.)?», «Чи поширюєте ви історичну інформацію в соцмережах?», «Чи поширюєте ви інформацію про втрати у війні?», «Чи поширюєте інформацію про загиблих?». З метою подолання ризиків «соціального схвалення» в цих запитаннях було використано шкалу Лайкерта («Завжди», «Часто», «Інколи», «Ніколи») або її аналоги. Запитання про інструменти створення та поширення контенту користувачами було відкритим: «Якщо ви поширюєте історичну інформацію про російсько-українську війну» і далі пропонуються кілька варіантів відповіді.

Окрема частина запитань була пов'язана із питаннями медіаграмотності аудиторії: «Чи звертаєте увагу на достовірність історичних фактів?», а також оцінки рівня ризиків недостовірної інформації: «Ризики викривлення історії в соцмережах».

Ряд запитань стосувався емоційного сприйняття історичної інформації та такої, що пов'язана із сучасними реаліями війни: «Які емоції викликає історичний травматичний історичний контент?», «Чи відчуваєте ви «втому від співчуття»?», «Чи погоджуєтеся з твердженням: «Пам'ять про минуле витісняється очікуванням загроз у теперішньому»?».

В опитуванні також є запитання, які стосуються оцінки державної політики пам'яті та окремих громадських практик: «Чи має держава впливати на формування історичної пам'яті?», «Як ви ставитеся до «кенселінгу» російської культури в Україні?». Ці запитання не стосувалися основної теми дослідження, проте, вони є маркерами ідеологічного та ціннісного контексту аудиторії. Перше запитання виявляє запит людей на модель пам'яті (державоцентрична чи громадянська). Друге запитання є індикатором глибини світоглядного зсуву після

початку повномасштабного вторгнення, тобто ступінь готовності опитаних відмовитись від імперської спадщини.

Опитування базується на тезі, що поширення чи будь-яка інша підтримка історичного контенту та контенту про сучасну війну є не лише поширенням інформації, але й актом емоційної солідаризації.

Дослідження має показати чи перетинаються різні канали, звідки респонденти беруть історичний контент, звідки беруть інформацію про війну і які конкретно медіа помічають.

Тривалий період війни вимагає фіксації емоцій від травматичного контенту, тому було додано концепт «втоми від співчуття» важливий для дослідження комеморації.

Портрет аудиторії складається з кількох блоків. За віком представлено різні вікові категорії. За мету не ставилось дослідження думки молодих людей віком до 18 років, тому відсоток їхніх відповідей не високий. Вікова аудиторія людей 60+ також є однією з найменш представлених, що може свідчити про меншу залученість до опитування, а також менший інтерес до опитування. Ці полярні вікові групи менш залучені в опитування. Вікова характеристика аудиторії подається в діаграмі (Рис. 2.5).

Вік
403 відповіді

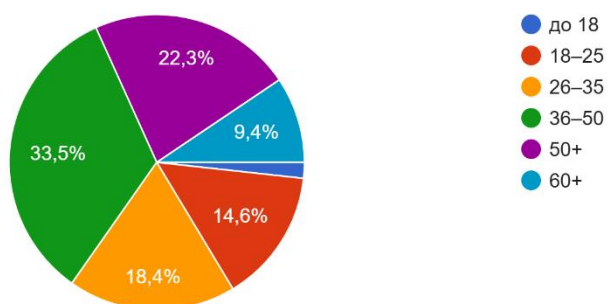

Рисунок 2.5 Вікова характеристика опитаних

В цілому розподіл за віковими категоріями вийшов таким:

36–50 років (33,5%) – найбільша вікова група серед опитаних і складає третину від загальної кількості респондентів.

50+ років (22,3%) – друга за чисельністю категорія, що охоплює трохи більше ніж п'яту частину аудиторії.

26–35 років (18,4%) – молоді люди зрілого віку, які займають третє місце у вибірці.

18–25 років (14,6%) – молодіжна аудиторія, частка якої є помірною.

В опитування домінує вік 36-50 та 50+, тож понад 55% опитаних – люди віком від 36 років. Основним ядром дослідження є економічно та соціально активне населення віком від 26 до 50 років, які сумарно складають 51,9% (більше половини всіх респондентів).

Більшість залучених становлять жінки, вони виявилися значно більш схильними витратити час на заповнення анкети, ніж чоловіки. Тож опитування відображає переважно думку жіночої частини аудиторії. Кількісно це: жінки – 291 людина (72,2%), чоловіки – 110 людей (27,3). Результати в діаграмі (Рис. 2.6).

Стать
403 відповіді

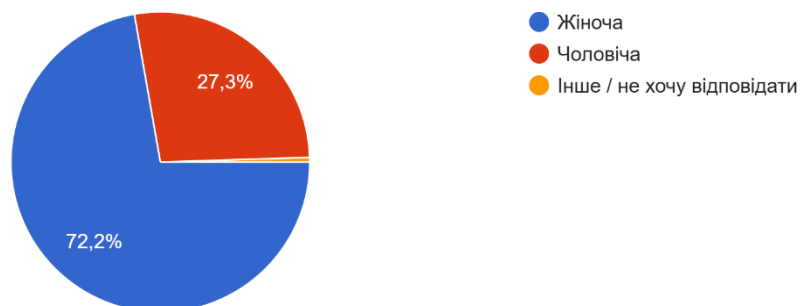

Рисунок 2.6 Гендерний розподіл опитаних

В анкеті було враховано сучасний соціологічний стандарт – інклюзивність щодо гендерної ідентичності, коли є можливість не обирати бінарні варіанти за бажанням респондента. Оскільки це всього 2 людини, з погляду статистики цей показник не впливає на загальні тренди, але важливий для коректності збору даних.

Для розуміння ядра аудиторії опитування було додано показник рівня освіти. Якщо перевести відсотки у реальну кількість людей (із округленням до цілого числа): вища освіта – 248 осіб, кандидат чи доктор наук – 76 осіб, середня

освіта – 46 осіб, професійно-технічна освіта – 33 особи. Результати в діаграмі (Рис.2.7).

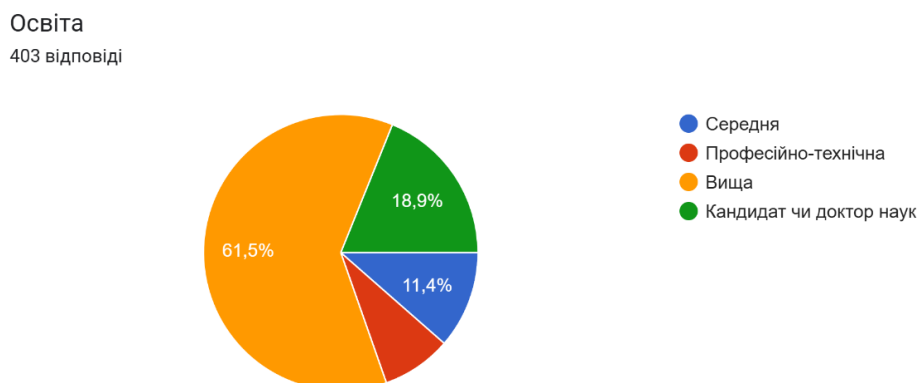

Рисунок 2.7 Рівень здобутої освіти в опитаних

Тож переважна більшість опитуваних (80,4 %) мають вищу освіту, кожен п'ятий респондент (18,9 %) має науковий потенціал. Вибірка опитування є специфічною із академічним та експертним ухилом.

Рід занять дозволяє визначити мотивацію респондентів та їхні інтереси, які можуть впливати на вибір формату контенту та вибір платформи. Оскільки аудиторія опитування є специфічною, то є ймовірність припускати, що така аудиторія як науковці, викладачі, студенти можуть розглядати історичну інформацію як хобі, то для них інтерес може становити контент, який відзначається високою точністю та науковим підходом, тож це можуть бути першоджерела, архівні документи, академічний науковий контент. Разом з тим, студентська аудиторія може тяжіти до цифрового контенту, в якому переважають короткі відео, подкасти, які є легкими для сприйняття, зокрема, історичної інформації. В цілому для людей з наукової або творчої сфери, хто сприймає історію як хобі є схильність до формату документальних фільмів, історичної науково-популярної літератури.

У той же час портрет аудиторії цікавий самими творцям контенту, які можуть врахувати потреби аудиторії адаптуючи контент відповідно, наприклад, додавши аналітику або інфографіку для поціновувачів такої інформації. Для

уточнення роду діяльності респондентів було запропоновано запитання про це. Результати у діаграмі (Рис.2.8).

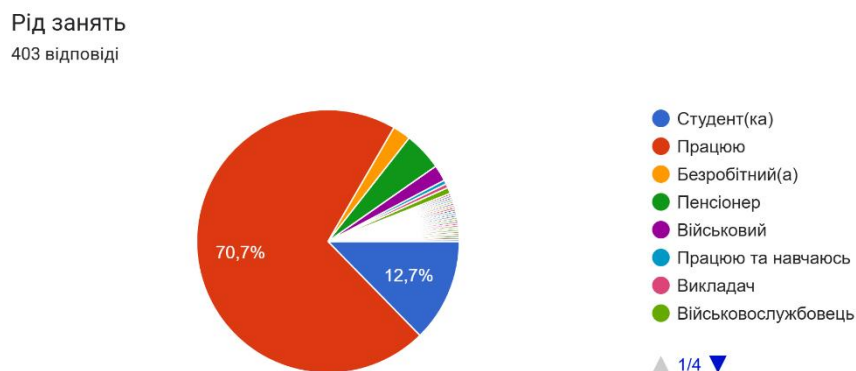

Рисунок 2.8 Рід зайнятості опитаних

Тож ядро вибірки становлять люди, які працюють або здобувають освіту, тоді як специфічні соціальні групи (наприклад, пенсіонери, безробітні) представлені невеликим підгрупами.

В цілому сплеск інтересу до власної історії спостерігається в Україні після подій 2014 року, проте саме після початку повномасштабного вторгнення відбулись зміни у культурі сприйняття історії. Гібридна війна вивела історію на рівень інформаційної зброї, тому її вивчення та розуміння стали життєво важливими для самоідентифікації українського суспільства, деколонізації і протистояння імперським наративам, деміфологізації минулого. Відповідно змінюються підходи до вшанування пам'яті, політики пам'яті, її формування та створення артефактів. На початку повномасштабного вторгнення стало зрозумілим, що Україні потрібен комплекс заходів із збереження пам'яті про російсько-українську війну. І вже у 2022 році робилися перші кроки як державою (наприклад, 16 березня 2022 року запроваджено загальнонаціональної хвилини мовчання для вшанування пам'яті загиблих унаслідок збройної агресії Росії щодня о 9:00), так і громадськістю.

Дослідження початку повномасштабного вторгнення фіксують момент історичного зламу. Російська агресія остаточно сформувала монолітну політичну українську націю, знищила проросійські вектори розвитку і запустила незворотні

процеси дерусифікації та євроінтеграції на тлі високої внутрішньої солідарності та віри у перемогу. Про це свідчить «Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни» (6 квітня 2022 року), яке проводилось Соціологічною групою «Рейтинг» [7]. Воно показало консолідацію українців та зростання патріотизму, геополітичний розрив із Росією, мобілізацію суспільства та взаємодопомогу, запит на дерусифікацію політики та культури. Зокрема, 90% опитаних за позбавлення мандатів проросійських депутатів, 86% – за заборону їхніх партій; 81% підтримують підвищення податків для бізнесу, що залишився в РФ; 6% виступають за дерусифікацію вулиць, а 74% підтримують розрив УПЦ МП з Москвою (при цьому половина опитаних вимагає повної заборони УПЦ МП) [7].

Христина Рутар в публікації «Війни пам'яті – пам'ять про війну» наводить результати опитування дослідницької агенції Інфо Сапієнс щодо способів вшанування пам'яті, які допомагають осмислити війну [72]. Опитування проводилось у 2021 році і стосувалося подій російсько-української війни з 2014 року. Звичайно, на той час формат способів вшанування мав свою специфіку. У запитанні пропонувався перелік комеморативних практик, які були актуальні на період його проведення (Рис. 2.9).

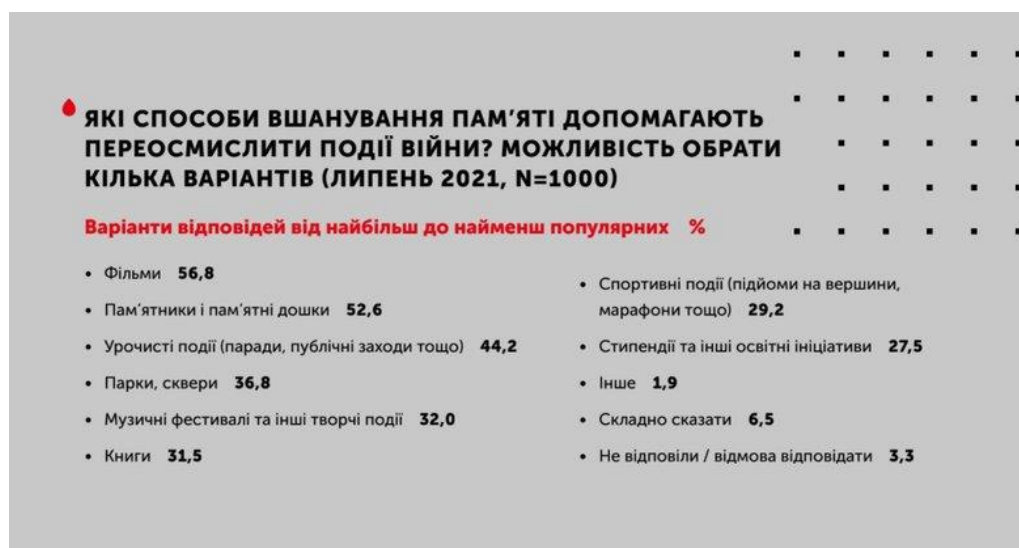

Рисунок 2.9 Способи вшанування пам'яті [72]

Як бачимо на скриншоті серед варіантів способів ушанування переважають фільми (56,8%), пам'ятники і пам'ятні дошки (52,6%), урочисті події (паради,

публічні заходи тощо) (44,2%). Станом на 2021 рік в українському суспільстві відбувався транзит культури пам'яті. Поруч із класичним радянсько-пострадянськими вшануваннями (пам'ятник, пам'ятна дошка) на перше місце вийшли сучасні медійні формати (кіно), які дозволяють не просто «згадувати», а саме рефлексувати та осмислювати трагічні події.

У нашому опитуванні ми також запитали про комеморативні практики, які відомі респондентам. Найбільш популярними є документальні фільми (76,2%), публікації у соцмережах (75,9%), онлайн-акції пам'яті (флешмоби, хештеги) (62,5%), художні фільми, художня література (57,3%), сайти журналістських матеріалів, телебачення, радіо (49,7%), віртуальні музеї/виставки (48,4%). Результати опитування – Рис. 2.10.

Рисунок 2.10 Популярність комеморативних практик серед опитаних

Аналізуючи дані за 2021 та 2025 роки, можна зробити кілька ключових висновків про те, як змінюється культура пам'яті (комеморація) в Україні. По-перше, варто відзначити поширення цифрових і медійних форматів, якщо у 2021 році цифрові та медійні формати лише виходили на перше місце (фільми – 56,8%), то до 2025 року вони стали абсолютно домінантними й значно вирости в показниках. Документальне кіно (76,2%) та публікації у соцмережах (75,9%)

стали головними інструментами збереження пам'яті. По-друге, через масові людські втрати та руйнування спостерігається інтенсифікація контенту в соціальних мережах, що веде до децентралізації та десакралізації колективної пам'яті, виводячи її за межі офіційного державного дискурсу, коли громадяни стають активними учасниками і творцями культури пам'яті, поширюючи персональні історії та долучаючись до флешмобів. По-третє, класичні пострадянські практики (пам'ятники, меморіальні дошки, офіційні паради), які у 2021 році ще міцно тримали позиції (понад 44–52%), у 2025 році поступаються місцем динамічним форматам. Суспільство демонструє високий запит на інтерактивність та доступність – про це свідчить те, що майже половина опитаних (48,4%) знає про віртуальні музеї та виставки.

Лідерство документальних фільмів, художньої літератури (57,3%) та журналістських матеріалів (49,7%) підтверджує тренд, який зародився у 2021 році: українцям важливе не просто формальне покладання квітів «для галочки», а рефлексія, пошук сенсів, аналіз причин і наслідків трагічних подій через якісний контент. Цей порівняльний аналіз демонструє той факт, що сучасна українська комеморація – це живий, децентралізований процес, де головними інструментами є відеоматеріали та інтерактивні форми взаємодії (кіно, соцмережі), а також текст (література, журналістика). Запитання про джерела з яких респонденти беруть історичну інформацію мало такі результати (Рис. 2. 11):

Опитування показало, що абсолютними лідерами є соціальні мережі – 84,9% (342 голоси). Цей варіант обрала більшість опитаних, нагадаємо, що ядро аудиторії становлять люди, які переважно мають вищу освіту або здобувають її, а майже кожен п'ятий респондент причетний до наукової діяльності. При цьому наукові праці, архіви, якісні історичні видання та книжки згадуються в поодиноких випадках. Можна констатувати кризу академічних джерел, проте, враховуючи реалії часу, відзначимо, що аудиторія віддає перевагу швидкому або популяризованому формату викладу історії (короткі пости, відео, новинні замітки, інші медіаматеріали соцмереж), а не глибокому вивченню першоджерел чи монографій через брак ресурсу на глибоке осмислення історичних подій в умовах

війни. Другу позицію займають Telegram-канали – 63 % (254 голоси), третю позицію поділяють онлайн-медіа (43,7 %, 176 голосів) та YouTube (42,9 %, 173 голоси). Тож більшість людей споживають історичний контент через інтерактивні цифрові медіа. Telegram став одним із ключових джерел інформації (зокрема й історичної), конкуруючи на рівних із загальними соцмережами.

Рисунок 2. 11 Джерела отримання інформації про історичні події

Несподівано низьким виявився показник літератури, кінематографу, історичної літератури. Ці джерела обирали окремі люди. Проте ми пояснюємо це тим, що оскільки ядром аудиторії є люди з вищою освітою. Тому це раціональна адаптація людини до екстремальних умов. Складні, великі за обсягом джерела програють не через якість змісту, а через свою енергомістку, в умовах війни, форму побутування в часи, коли внутрішній ресурс людини обмежений. І тут ми маємо ряд причин: в умовах стресу психіка перебуває в режимі виживання, тому людина обирає короткі формати; оскільки історія є зброєю в інформаційній війні книжки не дають оперативної відповіді на запит на відміну коротких матеріалів у

Telegram чи YouTube; саме ці канали зараз опанували історики, тому їхня аудиторія обирає ці канали.

Для порівняння з даними нашого дослідження ми проаналізували результати соціологічного опитування щодо ставлення українців до історії та державної політики національної пам'яті, проведеного компанією «Оперативна соціологія» на замовлення Українського інституту національної пам'яті (УІНП).

Дослідження відбулося у 2025 році методом телефонного інтерв'ю (САТІ). Загалом було опитано 2003 респонденти по всій Україні (за винятком тимчасово окупованих територій), а також додатково 250 респондентів у великих містах країни [8]. Результати цього моніторингу за три роки (2023, 2024 та 2025 рр.) оприлюднили 17 листопада 2025 року під час презентації на YouTube-каналі медіаресурсу «Укрінформ» [62]. Зокрема, анкетування містило запитання щодо вибору медіаресурсів, з яких українці найчастіше отримують історичну інформацію. Опитування показало, що респонденти у 2025 році надають перевагу відеоконтенту, тож вибором багатьох була платформа YouTube (48,9%), перегляд документальних фільмів на історичну тематику (55,3%). Після лідерів також важливо відзначити наступні тренди: інтерес до книжок та статей у друкованій пресі на історичну тематику (40,9%), перегляд телевізійних проєктів (передач) на історичну тематику (39,8%). Відзначимо, що читання книжок і друкованої преси було більш помітним трендом у 2024 році, тоді цей канал обрали 57% опитаних. Це можна пояснити сплеском інтересу до історичної тематики в Україні під час війни, коли активно відбуваються процеси самоідентифікації та пошуків історичної правди та активізація процесів історичної пам'яті. Результати опитування наведено у скрині презентації (Рис. 2. 12) [62]

Ще одним цікавим суспільним трендом, що склався у 2025 році став канал освітніх курсів, шкільної програми та відвідування лекцій. Про нього говорить 31,9% опитаних (порівняно із 2024 – 6,2% та 2023 – 4,5%). Це свідчить про те, що освітній авторський контент також є затребуваним в сучасних умовах інтересу до власної історії. І тут ми можемо назвати крім загальних причин інтересу до історичного контенту як пошук ідентичності та деколонізація суспільства, вплив

війни як каталізатора суспільних змін, потреба історичної медіаграмотності, таку особливість як поява сучасного цікавого якісного продукту від істориків-популяризаторів або освітніх курсів на платформах Prometheus та EdEra, які збирають мільйонні перегляди саме завдяки сучасній подачі.

Рисунок 2. 12 Найпоширеніші канали отримання інформації про минуле

У результатах опитування представлено медіауподобання аудиторії щодо історичного контенту за різними віковими групами. Звичайно, що сприйняття медіапродукту буде залежати від каналів, які обирають аудиторії. Цю залежність можна простежити на слайді, далі наводимо його скриншот із презентації (Рис. 2. 13) [62].

Одним із найбільш затребуваних каналів у всіх групах є YouTube, проте у молодшої аудиторії він значно більший (18-24 – 61,3%; 25-34 – 59,4%), а в 60+ він складає 35,7. Проте, як бачимо, опитувані схилиються у своїх уподобаннях до відеоконтенту і це відзначено у презентації [62].

Разом з тим можемо відзначити той факт, що маємо розрив між поколіннями у способах пошуку і сприйняття історичної інформації. Молодь (18-34 років) обирає інтерактивність, авторську інтерпретацію блогерів-істориків, менше спрямована на книжки та традиційні медіа, обираючи такі платформи як: YouTube, TikTok, Telegram, Instagram. Вікова категорія 35-49 обирає YouTube

(довгі інтерв'ю, документальні проєкти, подкасти під час кермування чи побутових справ), аналітичні онлайн-медіа. Вікова категорія від 50+ років схильна до традиційних медіа, повільніше адаптується до нових цифрових форматів і часто залишається в рамках класичного медіаполя.

Рисунок 2. 13 Найпоширеніші канали отримання інформації про минуле

Проте тут ми можемо говорити про тренди поза віковими показниками: інтерес до історії із викриттям радянських міфів; цифровізація; історія є терапією та психологічно опорою під час війни.

Повертаючись до питання про власну участь у ритуалах пам'яті, зазначимо, більшість респондентів відповіли, що вони різними способами залучені до них, зокрема, більшість із залучених робить це офлайн (55,6%), частина з опитаних робить це онлайн (29%), не беруть участі лише 10,4%, решта беруть частково, залежно від ситуації всього 5 % опитаних (Рис. 2. 14).

Тож цифровий простір має значення під час долучення до ритуалів пам'яті, цифрові платформи є важливими для сучасних ритуалів. Суспільство демонструє високий рівень залученості до практик пам'яті, при цьому офлайн-формат залишається основним, але активно доповнюється онлайн-активністю.

Для порівняння ми проаналізували дані дослідження Українського інституту національної пам'яті, в опитуванні якого було запитання про

комеморативну практику хвилину мовчання. Було отримано такі результати (Рис. 2. 15)

Чи підтримуєте ви участь у ритуалах пам'яті (наприклад, хвилина мовчання, запали свічку пам'яті та ін.)?

403 відповіді

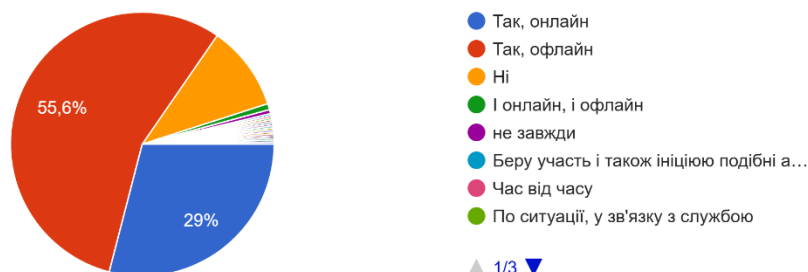

Рисунок 2. 14 Підтримка учасників опитування ритуалів пам'яті

Переважає більшість знають про цю акцію 87,8 % опитаних, більша частина бере участь постійно 47,4 %, ще 42,2 % беруть участь інколи, тільки 7 % з них не беруть участі у ритуалі пам'яті.

Обидва дослідження підкреслюють кілька важливих моментів:

1. Високий рівень культури пам'яті в суспільстві, висока залученість громадян до комеморативних практик. Лише близько 7–10,4% опитаних взагалі не беруть участі в ритуалах пам'яті.

2. Проведене нами опитування показало важливу роль цифровізації, коли онлайн-простір став невіддільною частиною сучасного збереження пам'яті.

3. Масштабна обізнаність про «Хвилину мовчання».

Переважає більшість знають про цю акцію 87,8 % опитаних, більша частина бере участь постійно 47,4 %, ще 42,2 % беруть участь інколи, тільки 7 % з них не беруть участі у ритуалі пам'яті.

Обидва дослідження підкреслюють кілька важливих моментів:

1. Високий рівень культури пам'яті в суспільстві, висока залученість громадян до комеморативних практик. Лише близько 7–10,4% опитаних взагалі не беруть участі в ритуалах пам'яті.

2. Проведене нами опитування показало важливу роль цифровізації, коли онлайн-простір став невіддільною частиною сучасного збереження пам'яті.

3. Масштабна обізнаність про «Хвилину мовчання».

Рисунок 2. 15 Сприйняття українцями «Хвилини мовчання»

Тож сучасні ритуали пам'яті в Україні є масовими та мають відгук в українців, традиційні офлайн-заходи гармонійно поєднуються з новими цифровими інструментами, а такі загальнонаціональні акції, як Хвилина мовчання, мають глибоке вкорінення у повсякденні людей.

Запитання про медіа, з яких респонденти беруть інформацію про перебіг сучасної війни засвідчує високу довіру аудиторії до офіційних українських джерел – 73,2%, найбільш популярними є соцмережі – 80,1%, довіру до традиційних медіа (телебачення, радіо, преса) виявили 45,7% респондентів, інтерес до роботи блогерів/інфлуенсерів відзначили 29,8 %, західні медіа як джерело інформації розглядають 19,6%. Решта відповідей мали незначну кількість відповідей (Рис. 2. 16).

Це запитання показало, що український медіаспоживач цінує оперативність і має високий рівень інституційної довіри. Він віддає перевагу швидкому формату соцмереж, але в питаннях безпеки та перебігу бойових дій найбільше довіряє офіційній державній інформації.

Рисунок 2. 16 Джерела інформації про російсько-українську війну

На відкрите запитання про медіа, з яких респонденти беруть історичну інформацію було отримано 128 відповідей із 403 учасників. Ми опрацювали відповіді і об'єднали названі медіа в кілька груп. По-перше, ми класифікували за типом медіа – традиційні медіа та соціальні медіа (платформи і персональні блоги). Якщо респондент вказував редакції, який працюють і як класичне медіа, і в соцмережах (наприклад, «1+1» (ТВ, YouTube) або «Суспільне»), його внесено до обох категорій відповідно до контексту (Табл. 2. 1).

На відкрите запитання про медіа, з яких респонденти беруть історичну інформацію було отримано 128 відповідей із 403 учасників. Ми опрацювали відповіді і об'єднали названі медіа в кілька груп. По-перше, ми класифікували за типом медіа – традиційні медіа та соціальні медіа (платформи і персональні блоги). Якщо респондент вказував редакції, який працюють і як класичне медіа, і в соцмережах (наприклад, «1+1» (ТВ, YouTube) або «Суспільне»), його внесено до обох категорій відповідно до контексту (Табл. 2. 1).

Таблиця 2. 1

Джерела отримання історичної інформації

Традиційні медіа	Соціальні медіа
Телебачення та Радіо Суспільне мовлення (Суспільне Культура, Суспільне Документалістика, Суспільне Запоріжжя); • 1+1 (Телеканал, проекти «Мир навиворіт», «Сніданок з 1+1», «Україна. Повернення своєї історії»); • 5 канал (зокрема програма «Машина часу»); • Еспресо TV • «МТМ» Запоріжжя (Муніципальний телеканал) • ТВ5 (Запорізький телеканал) • Українське Радіо / Радіо Культура / Громадське радіо • Радіо «Армія ФМ» • Щотижнева передача про героїв УПА по радіо Інтернет-видання • Українська правда (та її спеціалізований розділ «Історична правда» / istpravda.com.ua) • Локальна історія (журнал та онлайн-видання) • Дзеркало тижня (ZN.UA) • Український тиждень • NV (New Voice) • Бабель • Укрінформ • УНІАН • Радіо Свобода	YouTube-канали та Відеопроєкти • Історія без міфів • Історія для дорослих • Канал ім. Т.Г. Шевченка (Брати Капранови) • Реальна історія (Акім Галімов) • Хащі (тревел, історія) • Телебачення Торонто • Твоя підпільна гуманітарка • Vox Veritatis (Вокс Верітатіс) • Культуртригер • Шалені авторки • Канал В. Кіпіані • Канал Р. Мокрика • Гуляйпільські старожитності • Канал Віталія Портникова • Канал Морозенка • Коханець Клію • Пороблено • Дудл • Конфлікти: протистояння, що змінили світ • Віталій Дрібниця • Березов'єв • Козацька звияга (проєкт на YouTube) • Dan Snow's History Hit та Good times Bad times (іноземні історичні канали) Блоги, Telegram-канали та Спільноти • The Документаліст (блог) • Еллевака (блог) • Яна Емельянова (блог) • Юрі Таран (Facebook)

•«Накипіло», «Люк» (Харківські медіа) •Справжнє.медіа •Вукву (Букви) •Січемо •Грунт (медіа) •Медіа Сода, Інорм.зп •Державні та націоналістичні видання (онлайн та офлайн) •Офіційні ресурси: Сайт Українського інституту національної пам'яті (УІНП), Мінветеранів Друковані газети •Газета «День» •«Голос Гуляйпільля» •«МИГ», «Горожанин.Інфо», «Трудова слава» (Оріхів) Міжнародні медіа •BBC / BBC History / BBC Ukraine •History Channel •National Geographic	•Історики Алфьоров та інші (персональні блоги) •Олександр Палій (блог) •Ірина Фаріон (блог/канал) •Борис Тізенгаузен, Дмитро Корчинський (Корчинський проповіді, Братство) •@RID_UA (РІД) •Без Байди (Telegram-канал) •Deep State (Telegram-канал) •Папки історичних Telegram-каналів (збірне поняття від респондентів) •Ресурси 3 армійського корпусу / Ресурси корпусу Азов •Неоплатонівська Академія, Вісті з ланів, Канал БШМ •historia v 5 minut •Інтервали •Платформи в цілому: TikTok (короткі історії)
---	--

Зважаючи на отримані результати можемо відзначити, що більшість опитаних споживає історичний контент гібридно. Проте чітко видно тренд: такі редакції як «Історична правда», «Локальна історія» та «Суспільне» сприймаються як авторитетні масмедіа, тоді як проекти на кшталт «Історія без міфів», «Канал ім. Шевченка» або «Хащі» є лідерами у сегменті соціальних медіа.

Оскільки аудиторія опитування була специфічною, як ми вже відзначили, значний відсоток становлять науковці, то знання медіа показали, що респонденти добре ознайомлені мають довіру до академічних, експертних та інституційних джерел і споживають якісний контент, творці якого працюють із першоджерелами та архівними документами, наприклад, сайт УІНП, «Історична правда» (Вахтанга Кіпіані), журнал «Локальна історія» (глибинні регіональні дослідження та усна історія), «Суспільне Культура/Документалістика», блоги науковців Олександра Алфьорова, Романа Мокрика, Віталія Дрібниці.

До названих медіа увійшли науково-популярні та просвітницькі медіапроекти, які адаптують складні історичні теми під широку аудиторію через відеоформати: «Історія без міфів», «Канал ім. Т.Г. Шевченка» (Брати Капранови), «Реальна історія» (Акім Галімов), «Твоя підпільна гуманітарка» (акцент на мову та культуру). Історичний контент також залучає ряд споріднених напрямів, зокрема, культурологічні та гендерні студії («Культуртригер», «Шалені авторки» (Віра Агеєва та Ростислав Семків); краєзнавство («Хащі» (історія через антропологію та занепад українського села), «Гуляйпільські старожитності»).

Значну частину названих медіа становлять загальнонаціональні медіа із історичним контентом: проекти «1+1» («Україна. Повернення своєї історії»), «5 канал» («Машина часу»), «Еспресо TV»; якісна преса та онлайн-видання («Дзеркало тижня», «Український тиждень», «День» (яка багато років формувала історичну бібліотеку), «NV», «Бабель»). Також важливий пласт контенту, що відображає специфіку прифронтових територій та локальної ідентичності, створено на локальних медіа: «Суспільне Запоріжжя», «МТМ» Запоріжжя, ТВ5, «Голос Гуляйпілья», «Трудова слава» (Оріхів), «МИГ», «Січемо», «Медіа Сода», харківські проекти «Накипіло» та «Люк».

Серед названих медіа частина створює ідеологічний, мілітарний та політизований контент. Це контент із чітким акцентом на національно-патріотичне виховання, військову історію та іноді радикальний погляд: Радіо «Армія ФМ», ресурси Азову та 3-го армійського корпусу, блоги Дмитра Корчинського, Ірини Фаріон. Інтерес до цієї групи джерел є передбачуваним для суспільства, яке понад десятиліття перебуває в стані війни за виживання. Цей інтерес не є однорідним: він коливається від раціонального пошуку інформації до глибокої потреби в емоційній компенсації та чітких орієнтирах.

Отже, можемо відзначити кілька трендів у споживанні історичного контенту:

1. Мультиплатформеність та гібридність споживання зумовлене цифровізацією та стійким інтересом аудиторії до інтерпретації історичних фактів. Споживачі не обмежуються одним типом медіа. Вони можуть читати лонгріди на

«ZN.UA», дивитися розслідування на «Суспільному» і водночас гортати короткі медіаматеріали про історичні факти у TikTok чи Telegram-каналах (як-от, «Deep State» для розуміння сучасної військової історії).

2. Авдиторія у власному виборі керується двома критеріями якості і надійності, які дають традиційні медіа («Суспільне», «Історична правда», «Локальна історія»), та візуальний емоційний інтерактивний контент (наприклад, YouTube-канали «Історія без міфів», «Хащі»). Тож можемо констатувати потребу в якісному контенті створеному істориками-науковцями та емоційних медіаматеріалах коротких форм.

3. Вибір авдиторії демонструє запит на деколонізацію, спростування російських імперських та радянських міфів (проекти Акіма Галімова («Реальна історія»), братів Капранових та Олександра Алфьорова).

Зафіксована у списку вибір авдиторії показує, що історична пам'ять в Україні децентралізована, диджиталізована. Вона охоплена державними та громадськими програмами, проте значною мірою залежить від якості контенту незалежних креаторів на YouTube і в Telegram.

Комплекс запитань стосувався поведінки респондентів стосовно поширення історичної та сучасної інформації в соціальних медіа. Одне з питань стосувалось поширення історичної інформації в соцмережах (Рис. 2. 17).

Чи поширюєте ви історичну інформацію в соцмережах?
403 відповіді

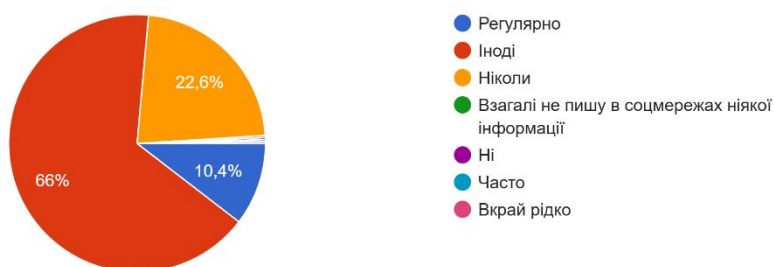

Рисунок 2. 17 Поширення історичної інформації в соціальних мережах

Відповіді відображають поведінкові моделі авдиторії в поширенні та залученості до створення історичного медіаконтенту. Так, 22,6% опитаних зазначили, що ніколи не поширюють історичну інформацію, регулярно

поширюють 10,4% опитаних, іноді – 66%, решта відповідей – часто, ні, вкрай рідко, взагалі не пишу в соцмережі ніякої інформації. Результати опитування відповідають соціологічній моделі «правило 1 9 90», яка описує модель нерівномірної участі аудиторії в медіа, де 1% людей становлять креатори, 9% у – учасники, а 90% – споживачі [187].

Ядро активності становить 10,4 % опитаних, які є активними ретрансляторами, тож кожен десятий готовий поділитися історичною інформацією, що є хорошим показником для історичної тематики, яка має зазвичай нішевий статус у суспільстві. Це люди, які є популяризаторами історії в соцмережах. Дві третини опитаних 66 % поширюють історичний контент, коли він викликає особистий відгук, матеріал має бути емоційним або резонансним. Понад 22,6 % становить пасивну частину аудиторію, яка споживає контент (або пасивно, або взагалі не активна в соцмережах).

Тож залученість опитаних виявляється переважно в репостах, поширенні інформації, історія стає актуальною для загалу, коли вона перетинається із сучасним контекстом. Оскільки значна частина потенційно готова поділитись історичними медіаматеріалами, вони мають мати прості інтерактивні формати типу коротких відео, мемів тощо.

Наступне уточнююче запитання про форми поширення інформації про російсько-українську війну показало, що 51,1% опитаних робить репост, 31,5% іноді робить репост, іноді створює власний допис, створює власний допис лише 6,7% опитаних. Тут відбувся перехід від невизначеної теми – історична інформація – до актуальної теми російсько-української війни, що власне вплинуло на показники активності аудиторії. Тут вони, як бачимо, інші (Рис. 2 18).

Якщо ви поширюєте історичну інформацію про російсько-українську війну
403 відповіді

Рисунок 2. 18 Форми поширення інформації про російсько-українську війну

Половина аудиторії робить репост 51,1%, адже тут репост має інше навантаження – це солідарність і відгук на чийсь думку, відчуття причетності до спільної справи, поширення зборів або актуальної інформації. Частина аудиторії – 31,5% практикує гібридну активність (іноді репост, іноді власний допис). Це медіаграмотна категорія користувачів, яка рефлексує над отриманою інформацією, готова поділитись власними емоціями, це не сліпий репост. Лише 6,7% опитаних створюють власний допис, ця цифра природня для кількості активістів, готових до створення власного контенту, бо це емоційно важко, відповідально, вимагає часу. Якщо порівняти відповіді аудиторії про реакції на історичний контент та контент про російсько-українську війну ми побачимо значні відмінності (Табл. 2. 2):

Таблиця 2. 2

Порівняльна таблиця поширення історичного контенту учасниками опитування

Поведінка аудиторії	Історичний контент	Контент про російсько-українську війну
Активність (репости)	10,4%	51,1%
Пасивна реакція	22,6%	10,7%

Причинами такої відмінності є актуальність теми війни, а поширення інформації про неї сприймається як громадянський обов'язок, де репост є зброєю інформаційного супротиву. Аудиторія довіряє офіційним джерелам, війським та якісним медіа і готова поширювати перевірений першоджерелом контент. Створення власного контенту відповідає «правилу 1 9 90» і становить 6,7%.

Щодо поширення інформації про загиблих маємо такі результати: не поширюють інформацію 48,4%, іноді поширюють 39,2%, поширюють 11,2 %, решта відповідей (тільки своїх побратимів, про ліквідованих здичавілих, робимо сюжети пам'яті деяких з Героїв України, про своїх близьких, знайомих, про загиблих випускників факультету) сумарно набрали 1,2% тобто були поодинокими, оскільки була змога вписати власний варіант відповіді (Рис. 19).

Чи поширюєте інформацію про загиблих?
403 відповіді

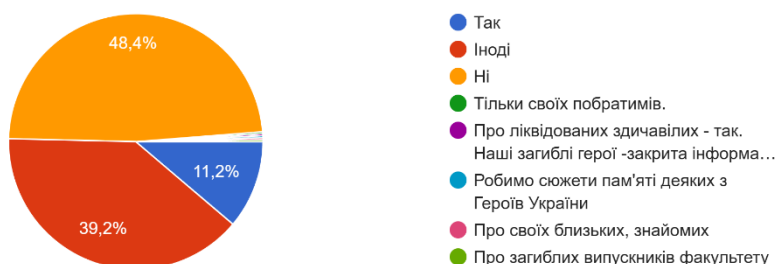

Рисунок 2. 19 Дані про поширення інформації про полеглих

Наведені дані демонструють високий рівень відповідальності, інформаційної гігієни респондентів щодо чутливої теми втрати. Більшість притримується саме стриманості та безпекової сторони. Частка тих, хто взагалі не поширює інформацію (48,4%), та тих, хто робить це лише зрідка (39,2%), становить 87,6 % у сумі і свідчить про розуміння правил інформаційної безпеки і власного психологічного захисту, коли ти зберігаєш ментальний ресурс. Лише кожен дев'ятий свідомо поширює таку інформацію (11,2%). Це переважно, журналісти, громадські активісти, які займаються цим професійно, а також люди, які вважають своїм обов'язком тримати увагу суспільства. Власне поодинокі відповіді продемонстрували ті причини, які спонукають людей поширювати інформацію: смерть побратима (горе, яке розділяють та особисто переживають), інституційна пам'ять («загиблі випускники факультету», журналістські сюжети про Героїв України), психологічна компенсація та інформаційна війна («про ліквідованих здичавілих»).

Результати опитування показали, що аудиторія усвідомлює необхідність тиші про власні втрати, а також делікатності у цій чутливій темі, у той час коли інформація про ворога є інструментом протистояння.

Медіаграмотність опитаних, зокрема, схильність перевіряти факти продемонструвало запитання про те, чи звертають увагу респонденти на достовірність історичних фактів. Відповідь «завжди» обрали 75,4% респондентів, «іноді» – 20,6%, тільки 3,5 % обрали відповідь «ні», окремі відповіді – «переважно» або «якщо цікаво та є вільний час» (Рис. 2. 20).

Чи звертаєте увагу на достовірність історичних фактів?
403 відповіді

Рисунок 2. 20 Фактчекінг історичної інформації

Отримані результати свідчать про високий рівень медіаграмотності та критичного мислення аудиторії респондентів. Переважна більшість (96% сумарно за варіантами «завжди» та «іноді») демонструють усвідомлену потребу у верифікації контенту та звертають увагу на достовірність історичних фактів. Стійку звичку до фактчекінгу має абсолютна більшість опитаних (75,4%), тоді як частка тих, хто повністю ігнорує перевірку інформації, є мізерно малою і становить лише 3,5%. Це вказує на сформований суспільний запит на якісний, правдивий історичний контент та не високу вразливість аудиторії до історичних маніпуляцій чи фейків. Респондентів попросили оцінити ризики викривлення історії в соціальних мережах. Опитування продемонструвало такі результати: варіант «так, високий ризик» обрали 71,5% опитаних, «помірний» – 25,6%, а «низький» – лише 1,5%. Решта – це поодинокі відповіді, переважно зі значенням «важко відповісти» (Рис. 2. 21).

Ризики викривлення історії в соцмережах
403 відповіді

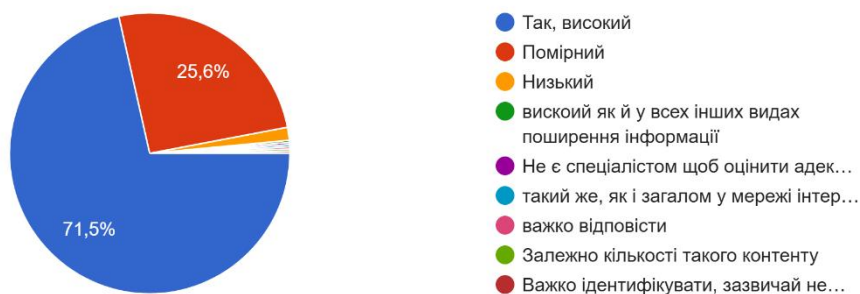

Рисунок 2. 21 Усвідомлення викривлення інформації в соцмережах

Абсолютна більшість аудиторії (97,1% сумарно за оцінками «високий» та «помірний») чітко усвідомлює небезпеку маніпуляцій з історичними даними в соцмережах. Соціальні медіа сприймаються як зона підвищеного ризику для поширення дезінформації. Опитані демонструють критичне сприйняття історичної інформації в мережі. Лише незначна частка респондентів (1,5%) вважає цей ризик низьким. Це підтверджує, що проблема фальсифікації історії в цифровому просторі є очевидною та актуальною для суспільства, а не надуманою.

Сприйняття історії досліджувалось із погляду на емоції, які викликають різні види історичного контенту. Історичний травматичний контент у опитаних найчастіше викликає «смуток» (79,7%), «співчуття» (72,7%), «гнів» (58,1%). Також респонденти обирали «страх» (22,3%), значно менше «байдужість» (3,5%), а також поодинокі відповіді: «інтерес, позитивна інформація – відчуття гордості», «любов до свого народу», «ненависть до рф», «рішучість. Мої діти не мають це пережити», «емоційне напруження», «біль, нерозуміння», «вчить робити висновки і не повторювати помилки», «розчарування навіть сором за багаторічну брехню», «активізує критичне мислення», «ретравматизація», «намагаюсь не занглиблюватись», «бажання, щоб це більше не повторилось», «холодне усвідомлення», «відчуття несправедливості», «шок» (Рис. 2. 22).

Рисунок 2. 22 Реєстр емоцій, викликаних травматичним контентом

Отримані результати показали домінування тріади емоцій «смуток»-«співчуття»-«гнів», які вказують на емпатію. Суспільство глибоко співпереживає жертвам історичних трагедій. Найвищі показники мають «смуток» та «співчуття». Високий рівень «гніву» вказує на те, що травма не була пасивною, тож гнів є захисною реакцією на несправедливість. Емоція «страху» притаманна майже кожному п'ятому, що є природнім для травматичного контенту. Поодинокі відкриті відповіді демонструють широкий і зрілий спектр рефлексії: від раціональних реакцій («активізує критичне мислення», «вчить робити висновки», «холодне усвідомлення») до глибоко особистих та патріотичних («любов до свого народу», «відчуття гордості»). Відповіді на кшталт «намагаюсь не заглиблюватись» та «ретравматизація» підтверджують, що частина аудиторії відчуває психологічне навантаження та намагається дистанціюватися від важкого контенту для збереження ментального здоров'я. Результати також демонструють низький рівень емоційного відсторонення – лише 3,5 % респондентів обрали «байдужість».

Опитування показує, що суспільство має високу чутливість до колективних травм минулого. Поєднання гніву (58,1%) із поодинокими відповідями про

«рішучість», «бажання, щоб це більше не повторилось» та «активізацію критичного мислення» свідчить про те, що історична травма переосмислюється як досвід, що спонукає до захисту свого майбутнього та боротьби з ворогом («ненависть до рф»). Також варто відзначити і запит на терапевтичність та деколонізацію історії, коли гадки про «розчарування та сором за багаторічну брехню» підкреслюють процес усвідомлення наслідків пропаганди. Водночас наявність реакцій «ретравматизації» та «шоку» вказує на те, що робота з історичним травматичним контентом у медіа потребує обережності, екологічності та фахового супроводу, аби не загнати аудиторію у стан безпорадності.

Коли суспільство тривалий час перебуває в стані хронічного стресу чи війни, його здатність емоційно реагувати на чуже горе виснажується. Це захисний механізм психіки, який безпосередньо трансформує те, як ми пам'ятаємо і вшановуємо події. Тож ми дослідили ступінь «втоми від співчуття» і як це може впливати на комеморацію. Втома від співчуття не означає, що суспільство стає жорстоким чи байдужим. Це сигнал для культурних менеджерів, істориків та держави, що інструменти комеморації потрібно змінювати. Замість того, щоб вимагати від людей постійного надриву та сліз, меморіальні практики мають пропонувати простір для терапії, тиші, солідарності та відновлення ресурсу.

Результати опитування показали, що 40,9% не відчують втоми від співчуття, 45,7% частково відчують, 11,2 % відчують, решта відповідей – власні варіанти відповіді: «втома від співчуття тільки через те, що гине стільки громадян, дітей, близьких, знайомих. І скільки, на жаль, буде ще цих втрат», «Немає чому співчувати», «скоріше відчуваю втому від того, що глобально нічим не можу допомогти в цей момент», «навчилась з цим працювати», «інколи виникає, але не на постійній основі», «важко відповісти», «це не втома, а нормалізація реальності», «дратує наіграність інших», «провокаційне питання. Ні так, але й ні! Емпатія надзвичайно енергозатратний процес. Якщо її занадто багато і занадто довго, психіка починає себе захищати вимикаючи «байдужість», але не тому що все-одно, а тому що це автоматичний захист нервової системи.

Тому байдужість тут це не відсутність людяності, а спосіб її зберегти...!» (Рис. 2. 23).

Чи відчуваєте ви «втому від співчуття»?
403 відповіді

Рисунок 2. 23 Інформація про «втому від співчуття»

Війна триває вже чотири роки, тож суспільство дійсно перебуває в процесі глибокої психологічної трансформації. Понад 57% опитаних (сумарно «частково», «повністю» відчувають втоми + авторські варіанти) тією чи іншою мірою зіткнулися з виснаженням емпатичного ресурсу. Проте втоми стає формою адаптації. Дослідження доводить, що зниження емоційної чутливості є захисним механізмом нервової системи, а також ознакою збереження психічного здоров'я для подальшого виживання.

Оскільки більшість населення (57%+) емоційно виснажена, традиційні комеморативні практики, побудовані на постійному ретравматизуючому досвіді втрачають ефективність, як результат, вони ігноруватимуться. Тож потрібен простір для відновлення, рефлексії, а також солідарності та гордості. Втоми посилюється неможливістю допомогти, тому комеморація має ставати інтерактивною та практичною (наприклад, меморіальні фонди, живі парки, соціальні ініціативи пам'яті), де людина через дію долає власну безпорадність.

Тому втоми продовжує запитання «Чи погоджуєтесь із твердженням: «Пам'ять про минуле витісняється очікуванням загроз у теперішньому?», яке дає відповіді на те, як хронічна небезпека в теперішньому часі трансформує сприйняття минулого. Відповідь «так» обрали 15,1% опитаних, «частково» – 51,1%, «ні» – 31,7 %, решта – авторські відповіді: «Історію пишуть переможці»,

«Ні. Загрози – це чинники підвищення уваги до зміцнення пам’яті про минуле», «не думаю, що багато хто очікує загроз. Швидше, пам’ять витісняється викривленнями фактів і історії загалом, пропагандою, втомою і т.д.», Не згоден з цим на власному досвіді», «категорично ні», «тут також неможливо відповісти коректно, бо в умовах постійної загрози (війна, нестабільність, тривожні новини, невизначеність), мозок переходить у режим виживання. Тобто увага автоматично зміщується з пам’яті на безпеку. Це нормальна функція організму і біологічно захисна реакція. Але не «витісняється», бо «витісняється», це коли психіка несвідомо блокує травматичні спогади, щоб захистити людину від болю. У реальності відбувається зміна фокусу уваги, а тому формулювання з «витісняється» – занадто сильне і трохи неточне» (Рис. 2. 24).

Чи погоджуєтеся з твердженням: «Пам’ять про минуле витісняється очікуванням загроз у теперішньому»?
404 відповіді

Рисунок 2. 24 Ставлення респондентів до минулого в активній фазі російсько-української війни

Результати показують, що частина опитаних відчуває зміщення акцентів пам’яті під тиском подій сьогодення. Понад половина опитаних (51,1%) погоджується із тезою частково, адже для людей пам’ять про минуле не зникає, її актуальність може послаблюватись від гостроти поточних загроз. Майже третина (31,7%) мають минуле як опору для розуміння теперішнього, частина людей (15,1%) перебуває у стані гострого стресу, тому вони спрямовані на виживання у теперішньому.

Авторські відповіді респондентів надають матеріал для виявлення двох тенденцій:

1. Теза «Загрози – це чинники підвищення уваги до зміцнення пам'яті про минуле» розкриває найважливіший механізм суспільного захисту. В умовах війни пам'ять (особливо історична) стає не тягарем, а інструментом опору, джерелом сенсів та пояснень, «чому і за що ми боремося». Загрози змушують людей інтенсивніше шукати відповіді в минулому.

2. Останній розлогий коментар респондента містить глибокий психологічний аналіз. Автор абсолютно справедливо зауважує, що формулювання «витісняється» є занадто сильним. Мозок людини в умовах хронічного стресу працює за законами еволюційної біології: безпека завжди пріоритетніша за рефлексію. Пам'ять не стирається і не блокується, вона просто тимчасово втрачає фокус через те, що всі ресурси організму мобілізовані на виживання в теперішньому.

Оскільки мозок людей перевантажений аналізом поточних ризиків і фокусується на безпеці, комеморативні практики не повинні потребувати від людини тривалого інтелектуального чи емоційного занурення. Меморіальні формати мають бути місткими, чіткими, зрозумілими.

Емоційність матеріалів є запорукою інтересу аудиторії до них, ми поставили завдання перевірити це в історичному контенті. На запитання «Чи погоджуєтесь: «Емоційна залученість допомагає краще запам'ятовувати історію»? повністю погодились 50,5% опитаних, частково погодились 44,8%, відповідь «ні» обрали 3,7%, решта – авторські відповіді: «Думаю так. Про минуле потрібно знати, щоб розуміти теперішнє», «Емоційна залученість викривляє сприйняття у напрямку почуттів відволікаючи від фактів через емоції», «Не всі люди знатні на емоційну залученість», «Емоції зазвичай допомагають запам'ятати все». Тож абсолютна більшість аудиторії (понад 9/10) відчуває або усвідомлює вплив емоцій на сприйняття та запам'ятовування історії (Рис. 2. 25).

Тож абсолютна більшість аудиторії (понад 9/10) відчуває або усвідомлює вплив емоцій на сприйняття та запам'ятовування історії. Авторські коментарі

показують, чому люди відповідали саме так, і підсвічують важливі нюанси, які виходять за межі простої шкали «так/ні»: емоційні події закріплюють перехід інформації в довготривалу пам'ять. Емоція допомагає не просто заучувати дати, а бачити в історії живий досвід. Критична думка «Емоційна залученість викривляє сприйняття у напрямку почуттів, відволікаючи від фактів через емоції» підтверджує, що надмірна емоційність може призводити до маніпуляцій, пафосу, когнітивних викривлень або заміни об'єктивного аналізу фактів співчуттям/обуренням. Є думка про індивідуально-психологічні особливості сприйняття (раціональний тип мислення, емоційне вигорання або дистанціювання як захисний механізм), коли люди не можуть емоційно реагувати.

Чи погоджуєтеся: «Емоційна залученість допомагає краще запам'ятовувати історію»?

404 відповіді

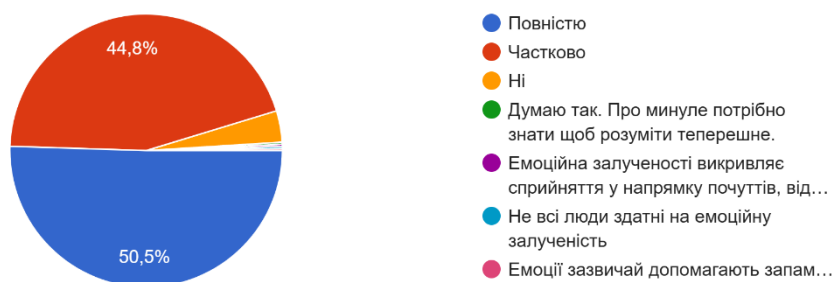

Рисунок 2. 25 Вплив емоційної залученості на запам'ятовування інформації

В інформаційному полі можемо виділити формат сторітелінгу для емоційного залучення. Емоційний сторітелінг (історії конкретних людей, людські долі, щоденники) критично необхідний для того, щоб «зачепити» аудиторію та спростити запам'ятовування. Оскільки 44,8% погодилися лише частково, а частина респондентів вказала на ризик викривлення фактів, контент має спиратися на тверду фактологічну базу, а не лише на емоційну маніпуляцію. Частина респондентів шукає чисто раціональний, аналітичний контент без емоційного забарвлення. Тож історичний контент має бути різноманітним і спрямованим на різні запити аудиторії.

В опитуванні ми також перевірили ставлення аудиторії до тих кроків, які робить держава в процесах медіатизації пам'яті. На питання «Чи має держава впливати на формування історичної пам'яті?» 72,5% опитаних відповіли так, 22,5% частково, лише 3,5% опитаних обрали відповідь «ні», решта авторські відповіді: «Але зараз подібне держави, Зеленський розвалює», «Варто конкретизувати формування історичної пам'яті особистості, етносу, соціальної страти», «Я б сказала, радше не впливати, а саме формувати. Бо впливати схоже на «маніпулювати», «Так, але з урахуванням максимально різних точок зору людей з різних груп, у тому числі малопредставлених», «дивлячись як впливати, якщо зі здоровим глуздом, то так», «Не має, бо держава – політичний конструкт, який може нав'язувати тільки зручну версію історії, замовчувати незручні факти, політизувати минуле, використовувати історію як інструмент пропаганди. В такому випадку пам'ять перестає бути дослідженням і стає інструментом влади. Але є інша сторона медалі – без участі держави історична пам'ять практично не існує в публічному просторі системно, про це дуже гарно розповідав Віталій Дрібниця в своєму блозі Vox Veritatis...». Результати опитування відображають надзвичайно високий суспільний запит на участь держави в інформаційній політиці щодо збереження історичної пам'яті. Відповіді водночас підсвічують гостру дискусію щодо меж, інструментів та етики такого впливу (Рис. 2. 26).

Чи має держава впливати на формування історичної пам'яті?
404 відповіді

Рисунок 2. 26 Вплив держави на формування історичної пам'яті

Суспільство не сприймає історичну пам'ять як стихійний процес. В умовах загрози національній ідентичності або системних трансформацій від держави очікують чіткої рамки та системного підходу. Аналіз авторських відповідей

дозволяє виділити кілька основних позицій аудиторії. По перше постає дилема: держава є політичним конструктом, який схильний монополізувати історію, перетворювати її на зручну пропаганду та замовчувати не вигідні факти, проте, з іншого боку без системних державних ресурсів (освітні програми, інститути національної пам'яті, музейна сфера, фінансування медіа) історична пам'ять втрачає масовий, публічний масштаб і розпадається на локальні фрагменти. Аудиторія проговорила також і вимоги до якості медіапродуктів та етики. Вплив держави має враховувати точки зору різних груп (етнічних, соціальних, малопредставлених), а не нав'язувати одновимірний наратив.

У цілому опитані надають державі провідну роль щодо процесів медіатизації пам'яті (95% підтримки). Держава має виступати модератором і фасилітатором (підтримувати дослідження, створювати умови), а не жорстким цензором. Державна політика пам'яті буде успішною за умов збереження об'єктивності («здорового глузду»), інклюзивності (врахування різних досвідів), відсутності миттєвої кон'юнктурної політизації.

Для розуміння поведінкових моделей у ставленні до російської культури ми запропонували запитання «Як ви ставитеся до «кенселінгу» російської культури в Україні?». За результатами опитування 55,9% підтримують «кенселінг», 20,8% частково підтримують, 18,1% не підтримують (Рис. 2. 26), решта – авторські відповіді: «Зараз негативно, але історично наш регіон був дуже довго пов'язаний з рашиською культурою... тому факти та ті події також формували наше суспільство до сьогодні», «Не знаю що це», «Її треба вивчати окремими курсами для того, аби краще з нею боротися: «Я б виучил російській тільки зате, щоб краще допрашувати п'яних». Якимось так. Але вивчати її необхідно саме в контексті культури колонізаційної, окупаційної, а не богоносної, страдницької й «загадочної», «Не все російське пропагандистка. Потрібно мати критичне мислення і тоді щ високою вірогідністю людина буде фільтрувати інформацію ворога», «Потрібно створювати своє, щоб чужому не було місця. Витрачати зусилля на бойкот, це недостатньо приділяти уваги власному», «Не готова відповісти на це запитання», «Не знаю. Можливо, на даному етапі розвитку

країни, це виправдано, бо спочатку треба навчитися поважати своє. Втім, примус може мати зворотній ефект. Наприклад, старовинні видання можна не нищити, пускаючи на переробку чи спалюючи, а зберігати в архівних фондах, музеях, унікальні монографії, видані російською, можна перевидати українською. Людину треба привчати цінувати своє на тлі порівняння з іншим, а не ненавидіти інше, не маючи власної альтернативи. На щастя, зараз з'являється більше інформації про українську культуру і діячів. Думаю, треба навчати любити своє, бо своє шикарне. І давати цьому своєму можливостей для розвитку», «Підтримую. У росії немає культури, є культурка. Ще є вкрадена культура інших націй і ворожа пропаганда», «Треба пояснити значення цього слова», «Не знаю. З однієї сторони, зрозуміло що це закономірно. А як інакше? З іншої сторони - це привід для ворога коментувати не весь ООН що вони бачать ознаки нацизму (коли росіянам вказують на їх злочини, то вони це називають русофобією і нацизмом). Коли біженець з Маріуполя чесно сказав у інтерв'ю що його родину вбили росіяни - росія одразу фіксує випадок русофобії, і бере інтерв'ю як доказ. Я про те, що навіть це намагаються використовувати проти нас. Особисто я не проти якщо заборонять матрьошкі та балалайки, і лапті, і шансон (блатняк). Але для повної відміни усієї російської культури, необхідна заміна. Наприклад, для тих, хто цікавиться історією середньовічної Європи, реконструкцією лицарських обладунків та антропологією – небагато альтернатив російськомовним джерелам (за відсутності знання англійської мови). Щоб замінити деякі аспекти інформаційного впливу, потрібно проводити дуже серйозну роботу, підтримувати талановитих українських блогерів та дослідників, допомагати у створенні контенту. А це дорого. І величезний об'єм роботи. Зараз, у стані війни на те не вистачить коштів. Але обов'язково треба розвивати за можливості. Тобто, я не знаю, чи вийде це зробити наразі. Можливо, не одразу. Радянський союз відміняв українську культуру 70 років, так і не «відкенсирив», як не намагався», «Це не має нав'язуватись», «Засуджую це явище як найганебніший вияв недолугої державної політики», «Підтримую допоки вона не стане маргінальною і на цьому виросте нове покоління громадян України».

Результати опитування ілюструють сформований консенсус щодо відмови від російського культурного продукту, ця тема викликає дискусії. Тож більшість (55,9%) підтримують «кенселінг» як переоцінку безпекових і етнокультурних кордонів під час війни. Понад три чверті висловлюють повну або часткову підтримку (76,7%), п'ята частина проти «кенселінгу» (18,1%). На основі авторських відповідей можна простежити кілька поведінкових і світоглядних моделей:

1. Творення власного якісного українського контенту поряд із бойкотуванням: «Потрібно створювати своє, щоб чужому не було місця», «Людину треба привчати цінувати своє на тлі порівняння з іншим... своє шикарне». Для цього потрібна альтернатива, адже звичайні заборони не працюють.

2. Для іншої частини опитаних російська культура є об'єктом вивчення та деколонізації, тож її треба вивчати для боротьби з нею, розуміння механізмів імперіалізму, тож і наукові джерела треба зберігати: «Її треба вивчати... саме в контексті культури колонізаційної, окупаційної», «не нищити... а зберігати в архівних фондах... унікальні монографії перевидати».

3. Частина респондентів вказує на те, що відмова може спричинити інформаційний дефіцит, адже заміщення потребує коштів, часу, підтримки талантів, зокрема, це може стосуватись нішевого інформаційного продукту: «для тих хто цікавиться історією... небагато альтернатив російськомовним джерелам (за відсутності знання англійської)».

4. Частина респондентів відреагувала на можливі методи і ризики, наприклад, примус може мати зворотній ефект: «примус може мати зворотній ефект», «Це не має нав'язуватись». Є думка про те, що на міжнародній арені це може призвести до звинувачень у нацизмі та русофобії. Також респондентів хвилює можливість державного втручання: «найганебніший вияв недолугої державної політики».

Частина респондентів відзначила, що не знайома із терміном «кенселінг», тож тут був бар'єр для розуміння.

Як ви ставитеся до «кенселінгу» російської культури в Україні?

404 відповіді

Рисунок 2. 27 Ставлення до кенселінгу російської культури в Україні

У цілому запит на деколонізацію домінує у відповідях, головним викликом є процес створення альтернативи – якісного українського медіапродукту (нон-фікшн, науково-популярна література). Є потреба в освітньо-просвітницькій роботі і протистояння ворожій пропаганді. Тож дослідження показує, що українське суспільство перебуває на етапі переходу від пасивного бойкоту російського продукту до усвідомленого будівництва власного культурного простору.

Отже, найбільш популярними джерелами історичної інформації є соціальні мережі, Telegram-канали, онлайн-медіа та YouTube. Монографії, архіви та книжки згадуються рідко. Це пояснюється не браком інтелектуального запиту (80,4% мають вищу освіту), а психофізіологічним захистом: у режимі тривалого стресу та виживання психіка обирає коротке, оперативне та популяризоване викладення. Авдиторія демонструє гібридне споживання: за фактажем і точністю звертається до авторитетних медіа («Історична правда», «Локальна історія», «Суспільне», сайти УІНП), а за візуалізацією та емоційним залученням – до популяризаторських YouTube-проектів («Історія без міфів», «Реальна історія», «Хаші»).

Поведінкові моделі щодо споживання історичного контенту корелюються класичною моделлю участі. Історичний контент регулярно поширюють 10,4%, а 66% роблять це ситуативно. Проте під час переходу до теми сучасної російсько-

української війни активність різко зростає: 51,1% постійно роблять репости. Поширення інформації про війну сприймається не просто як інформування, а як акт солідаризації, громадянська позиція та інструмент інформаційної зброї. Щодо чутливих тем війни, то тут більшість респондентів не поширюють або рідко поширюють інформацію про загиблих та втрати. Це свідчить про глибоку відповідальність, дотримання правил безпеки та турботу про збереження власного й чужого ментального ресурсу.

Авдиторія також виявила високий рівень критичності та медіаграмотності, оскільки більшість підтвердила свою готовність критично ставитись до медіаконтенту, який споживають і звертати увагу на достовірність інформації. 97,1% оцінюють ризик викривлення історії в соціальних мережах як високий або помірний, усвідомлюючи соцмережі як зону підвищеної маніпулятивної небезпеки.

Перевірка психоемоційного стану авдиторії показала, що травма, емпатія та «втома від співчуття» мають місце в суспільстві різною мірою. Травматичний контент викликає смуток (79,7%), співчуття (72,7%) та гнів (58,1%). Гнів виступає активною захисною реакцією, яка конвертує травму в рішучість і боротьбу. Понад 57% опитаних тією чи іншою мірою відчують «втому від співчуття». Це сигнал про те, що хронічний стрес вмикає природні захисні механізми нервової системи. Понад 66% (повністю або частково) погоджуються, що актуальні загрози зміщують фокус із минулого. Мозок пріоритезує безпеку в теперішньому. Для творців комеморативного контенту це означає потребу відходити від «постійного ретравматизуючого надриву» на користь практичних, відновлювальних та терапевтичних форм комеморації.

Участь держави в процесах комеморації було оцінено високо – 95% опитаних підтримують участь держави у формуванні пам'яті. Суспільство бачить у державі модератора та інституційну опору, але вимагає збереження об'єктивності, інклюзивності та уникнення політичних маніпуляцій. Також консенсус у суспільстві досягнуто щодо процесів деколонізації. 76,7% опитаних підтримують відмову від російського культурного продукту (55,9% –

беззастережно). Дискусія всередині суспільства точиться не навколо доцільності бойкоту, а навколо інструментів: респонденти наголошують на необхідності першочергового створення якісної української альтернативи, вивчення культури ворога в контексті імперської окупації та уникнення зворотного ефекту від примусових заходів.

Гіпотезу дослідження підтверджено. Умови російсько-української війни перетворили комеморативні практики в соціальних медіа з пасивного вшанування на активну форму цифровізованого цивільного спротиву, інструмент подолання колективної травми та спосіб утвердження національної ідентичності. Головним мотивом взаємодії з історичним контентом є емоційна солідаризація та фіксація власної громадянської позиції.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

Проведене дослідження дозволило встановити, що медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни набуває ознак цілісної соціокомунікаційної системи, реалізованої у когнітивному, комунікаційному та соціокультурному вимірах. У межах цього явища взаємодіють державні інституції, громадянське суспільство, цифрові платформи, журналістика, культурні практики та соціальні мережі тощо. Творцями політики пам'яті (суб'єктами / агентами) виступають державні інституції (президент, парламент, уряд, УІНП тощо), недержавні утворення (громадські організації, незалежні медіа, лідери думок, приватні ініціативи).

Результати опитування підтвердили, що культура комеморації в Україні остаточно перемістилася в медійний та цифровий простір. Порівняльний аналіз опитувань 2021 року, 2025–2026 років це засвідчив. Українці є не лише пасивними споживачами державної політики пам'яті, вони беруть активну участь у цих процесах як у складі громадських організацій, так і в особистих дописах у соціальних мережах, зокрема, поширюючи персональні історії або матеріали про особисті втрати (втрата житла, втрата рідних, близьких, знайомих). Участь у ритуалах пам'яті є високою, респонденти розуміють їх важливість, тому

підтримують у різних форматах – безпосередньо (масовість «Хвилини мовчання») або через онлайн-платформи. Загалом рівень залученості є критично високим (лише 10,4% не беруть участі), що підтверджується і даними УІНП щодо масовості «Хвилини мовчання» (87,8% обізнаності).

Еволюція державної політики пам'яті в Україні безпосередньо корелює зі змінами політичного курсу держави та трансформацією суспільних запитів. Від початкових процесів націоналізації пам'яті на початку незалежності до сучасного етапу, пов'язаного з російсько-українською війною, відбувається поступове утвердження україноцентричної моделі інтерпретації минулого, спрямованої на подолання радянських і колоніальних наративів та формування цілісного національного історичного дискурсу. Важливим етапом інституціоналізації політики пам'яті стало ухвалення Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», який не лише визначив ключові поняття та принципи функціонування меморіальної сфери, а й закріпив перелік загальнонаціональних місць пам'яті, відповідальних за збереження та поширення історичного знання. Прийняття Закону, діяльність УІНП та впровадження принципів меморіалізації свідчать про державне сприяння формування політики пам'яті в Україні. Моделі комунікації через державно-правове регулювання базуються на відкритості, інклюзивності, науковій достовірності, широкому громадському діалозі та використанні сучасних цифрових медіа.

На відміну від традиційних моделей меморіалізації, сучасна культура пам'яті дедалі більше функціонує в цифровому середовищі, де інформаційні потоки забезпечують не лише трансляцію історичних знань, а й формування колективних інтерпретацій минулого, суспільної солідарності та національної ідентичності. Місця пам'яті, згадані в Законі, активно трансформуються в цифрові комунікаційні платформи, які поєднують функції архівування, документування, просвіти, комеморації та суспільного діалогу. Інформація про минувшину, зібрана та оприлюднена на цифрових платформах, виходить за її межі через поширення в спільних медіа / соціальних мережах, інших, здобутих / партнерських медіа.

Використання моделі PESO як аналітичного інструментарію дослідження медіатизації історичної пам'яті та адаптація її до сфери меморіальних комунікацій дозволяє розглядати комеморативний простір як сукупність взаємопов'язаних каналів інформації, що забезпечують циркуляцію історичних наративів у сучасному інформаційному середовищі.

РОЗДІЛ 3

ФОРМИ ТА НАПРЯМИ МЕДІАТИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В МЕДІА

3.1 Кейс-стаді Платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua) у вимірі медіамоделювання нової культури історичної пам'яті в Україні

У галузі соціальних комунікацій можна спостерігати метод моделювання, який формалізує й узагальнює множину емпіричних знань, дозволяючи їх розглянути у вигляді моделі. «Їх евристична цінність полягає в здатності поєднувати теоретичне й емпіричне на засадах певної методологічної парадигми» [68, с. 54]. Використання методу моделювання, застосованого до медіатизації історичної пам'яті, дозволяє візуалізувати її архітектоніку з урахуванням медійних ефектів втілення. На прикладі Платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua), вибудовується сучасна модель медіатизації історичної пам'яті, що дозволяє унаочнити шляхи, трансформації подання інформації від медіа до реципієнта в контексті російсько-української війни, цифровізації суспільства, як потужного інструменту медіатизації пам'яті. Метод моделювання можна визначити як опосередковане пізнання, «при якому для отримання інформації про досліджуваний об'єкт, явище чи систему досліджується допоміжний абстрактний об'єкт або структура, які мають певну відповідність із реальними явищами й замінюють оригінали в отриманні узагальнених знань» [92, с. 169]. У нашому випадку медіамоделі медіатизації історичної пам'яті буде сформовано через аналіз емпіричного матеріалу із врахуванням теоретичних рамок медіатизації історичної пам'яті в цифрову епоху.

Процес створення моделей передбачає чітку послідовність дій: 1) постановка завдання – аналіз параметрів медіатизації об'єкта-оригіналу, Платформи пам'яті «Меморіал» (memorial.ua), та відтворення їх у моделі, яка є спрощеною візуалізацією при одночасному збереженні ключових ознак

медіатизації історичної пам'яті, що дозволяє досліджувати складні системи, процеси, об'єкти медіатизації регіональних медіа; 2) вибір моделі – у соціальних комунікаціях використовуються різні типи моделей, що дозволяє простежувати динаміку комунікаційних процесів. «Зазвичай застосовуються ідеальні моделі, що ж стосується характеру відтворення оригіналу, найчастіше використовуються структурні, функціональні та змішані моделі. Вони дозволяють унаочнити зв'язок між складником комунікаційної системи та її функціональністю» [68, с. 53; 92, с. 72]. Для вивчення процесу медіатизації історичної пам'яті обрано структурно-функціональну модель (змішаний тип), яка передбачає візуалізацію внутрішньої організації елементів об'єкта (Платформи пам'яті), де буде проаналізовано та відтворено структуру відносно стійких речей (наприклад, тематичні рубрики) й структуру процесів (наприклад, способи поширення інформації до реципієнта, впровадження в структуру ефективних медіачинників тощо). Функціональний аспект визначається імітацією поведінки оригіналу.

Моделювання використано в комплексі з методом кейс-стаді, який включає структурований опис «Меморіалу», включно з інформацію, викладеною в «Методології Платформи пам'яті «Меморіал»» [114], публічних звітах організації та інформацію, отриману методом інтерв'ю, від Гаяне Авакян, співзасновниці Платформи, що дозволяє зрозуміти ситуацію зсередини, варіативність дій, ухвалення рішень та їх ефективність (Додаток Е). Платформа пам'яті «Меморіал» розглядається як одна з провідних інституцій усної історії та медіа-проектів, що формують національну пам'ять України під час війни. Згідно з дослідженнями за 2023 рік, платформа «Меморіал» має значне охоплення в соціальних мережах – понад 91 531 підписника [128]. Станом на 2025 рік 243 000 користувачів стежать за ресурсами Платформи, як бачимо, аудиторія збільшилася у 2,7 рази. Це ставить її в ряд найбільш помітних ініціатив, що займаються документуванням свідчень війни.

Платформа використовує підхід персоналізації пам'яті, відходячи від радянської традиції «невідомого солдата». Вона збирає особисті історії (станом на кінець 2025 року на платформі опубліковано 11 677 імен загиблих, а протягом

року команда додала 2 504 нові історії [59]), які стають частиною історичної пам'яті – живих свідчень сучасників про трагічні події, що зафіксовані на сайті. 183 000+ унікальних користувачів побачили історії на Платформі, серед яких 622 000+ переглядів (Рис. 3. 1).

Рисунок 3.1 Скриншот звіту Платформи пам'яті «Меморіал» [59]

Платформа пам'яті позиціонується як онлайн-платформа, що поєднує журналістику й меморіалізацію для вшанування жертв війни. Програмною тезою функціонування організації є «творення нової культури пам'яті». Услід за Антоном Дробовичем, під поняттям «культура пам'яті» (culture of remembrance) розуміємо спосіб пам'ятати подій минулого через меморіальні практики, звичаї, обряди, уявлення певної спільноти, наприклад, ритуали на цвинтарі, пам'ятники, вшанування, поминання, що включає як особистісний рівень (альбоми, сімейні історії тощо), так і «державні церемонії, паради, офіційні календарі, пам'ятні дати тощо» [20].

У структурному вимірі сайт є:

Цифровий архів персональних історій. Весь масив інформації класифіковано за двома ключовими векторами – комбатанти та мирне населення. На головній сторінці, крім інформації про військових та цивільних, міститься інформація про дітей (особи до 18 років), про людей, що наближали перемогу (волонтери, журналісти та громадські діячі), а також загиблих у підрозділах, що виділено в рубрики. Такий підхід дозволяє ефективніше працювати з цифровим архівом (Додаток Ж). Архів організовано як структуровану базу профілів з

категоріями та фільтрами. Хронологія охоплює 2014–2026 роки, де включено загиблих на всій території України, в полоні, окупації, на території Курської області, померлих через умови, спричинені війною, загиблих під час виконання службових обов’язків – поліцейських, рятувальників, медиків, а також волонтерів, журналістів та громадських діячів.

На головній сторінці домінують індивідуальні історії загиблих, подані з іменем, псевдо, датою загибелі, місцем, обставинами смерті та коротким біографічним описом. Замість узагальнених масштабів втрат ресурс формує індивідуальні життєписи, придатні для цитування та збереження. Осмислення минулого спирається саме на інтерактивні й мультимедійні формати. Наукові журналістичнознавчі дослідження зазначають, що впровадження цифрового контенту передбачає використання інтерактивних відео, зображень, графіки, інфографіки тощо, що значно підвищує інтерес широкої аудиторії та полегшує процес сприйняття інформації. Як показує опитування, проведене у межах дослідження «Сучасні підходи до журналістики в епоху цифрових медіа: роль мультимедійного контенту та взаємодія з аудиторією» більшість молодих людей використовує саме цей метод споживання інформації [183, с. 659], що дозволяє залучити більше людей до інформаційного потоку. Подібний підхід не лише зміщує фокус із сухих цифрових зведень на конкретну особистість, що є базовим для меморіальної медіапрактики Платформи пам’яті, а й дозволяє збільшити кількість користувачів. Абстрактна статистика також присутня на сайті, що засвідчує масштаби українських втрат. Інформація на сайті чітко структурована (Рис. 3. 2).

База даних постійно доповнюється, оновлюється, циркулює в мережі. У редакційних документах зазначено, що «В базі даних збережені всі підтверджені фактчекером випадки смертей, окрім тих, у яких жертви не ідентифіковано. Не всі записи в базі є вичерпними, тому з часом можуть доповнюватися новими даними. <...> Також команда веде фіксацію статистичних даних про кількість загиблих після окремих обстрілів або інших воєнних злочинів, яку публікують державні органи влади або інші джерела. Часто у таких повідомленнях вказується лише кількість загиблих після конкретного інциденту. Команда фіксує дату

інциденту, місце, статистичні дані щодо кількості загиблих, посилання на першоджерело» [114, с. 13]. Автори зазначають, що за потреби додаються нові категорії даних. Основним джерелом архіву є:

1. Анкети, заповнені рідними загиблих, оскільки вони дають можливість додати даним «людського виміру». Дані збираються через онлайн-форму, що містить стандартні біографічні блоки для військових та цивільних. Після ідентифікації родичів проводиться напівструктуроване інтерв'ю, формат якого (особисто, відеозв'язок або чат) обирає родина для мінімізації повторної травматизації [81, с. 98].

2. Моніторинг ЗМІ, соцмереж, офіційні повідомлення державних органів (сайти Офісу Генерального прокурора, Офісу Президента, Міністерства оборони, органів місцевого самоврядування Єдиний державний реєстр судових рішень) та результати польових досліджень журналістів Платформи.

Про нас	Тексти	Відео	Проекти	Наші партнери
Місія	Історії людей	Фільми	Міста: історії боротьби	Нас підтримують
Команда	Репортажі	Розмови «Нація, яка пам'ятає»	Події	Як стати партнером
Формати	Досвід пам'яті	Відеонекрологи	Спецпроекти	Амбасадори пам'яті
Етичний кодекс	Матеріали для іноземних ЗМІ	Як ми пам'ятаємо	Сторінки пам'яті	Пам'ять без кордонів
Питання та відповіді		Твоя улюблена страва	Ініціативи пам'яті	
Контакти			Хвилина пам'яті	
Установчі документи та політики			Стіл пам'яті	
Фінансові та програмні звіти				
Тендери				
Методологія Меморіалу				
Політика конфіденційності Політика використання cookies © 2024–2026 публічна оферта				

Рисунок 3.2 Організація контенту на сайті Платформи пам'яті «Меморіал»

Цифровий архів верифікується, під час опрацювання матеріалів всі джерела класифікуються за рівнем достовірності: підтверджені, загалом достовірні, малодостовірні та ненадійні (останні не використовуються і не зберігаються в базі) [114, с. 18]. Перевірка здійснюється поетапно – первинна фактчек-перевірка, редакційна корекція і фінальна архівна валідація (Табл.1).

Архів регулярно поповнюється новими матеріалами та виходить за межі Платформи пам'яті. Історії про полеглих публікуються на сайті та на сторінках у соцмережах (Facebook, Instagram, TikTok), а також передаються медіа-партнерам. Редакція запровадила механізми уникнення дублювання даних: перед публікацією «архіваторка перевіряє, чи не публікували ми цю історію, здійснюючи пошук за іменем, датами народження й смерті як у внутрішній базі, так і у відкритому архіві» [114, с. 24].

Таблиця 3.1

*Етапи верифікації зібраного матеріалу
на платформі «Меморіал»*

I етап	II етап	III етап
Керівниця моніторингової групи перевіряє ключові факти (дати, локації, військові підрозділи) та шукає маркери недостовірності	Редакторська перевірка наявності розбіжностей та фактичних помилок у тексті некролога	Перевірка архіваторкою на методологічну відповідність та уникнення дублювання даних

Контент «Меморіалу» складається з публічних архівів і внутрішньої бази даних, з якої інформація публікується у відкритий архів на сайті. Внутрішня база даних має багаторівневу систему доступу є закритою для зовнішніх користувачів, захищена від сторонніх осіб. Усередині діє багаторівнева система доступу, де повний контроль має лише адміністратор (виконавчий директор). Безпека даних забезпечується наступними заходами: розташування серверів проєкту за межами України, використання захисту Cloudflare та регулярне створення резервних копій, письмові контракти з персоналом про конфіденційність даних [114, с. 13–14]. Використання цієї бази дозволяє правозахисникам (наприклад, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/>) та державним органам використовувати верифіковані дані у своїх звітах та дослідженнях [114, с. 32–35].

- *Медіапроект* із чітко вираженою редакційною політикою, що базується на принципах прозорості, етичності та гуманізму. Проект був заснований Агенцією розвитку локальних медіа «Або», що від початку заклало в його основу професійні журналістські стандарти. Платформа пам'яті містить етичний кодекс, головними принципами якого є подання історій загиблих як розповідей про повноцінне життя, а не статистичні одиниці чи обставини смерті, дотримання принципу чутливості до втрати, пам'ять розглядається як форма турботи, а не сенсація, тому виключаються шокуючі матеріали, неперевірені дані та будь-які практики, що можуть посилити травму; кодекс наголошує на чесності та точності фактів, приватності й безпеці родин, звітній відкритості, чітким цільовим використанням коштів та інше. (повний текст – (<https://memorial.ua/ethical-statement>)). У межах медіапроекту фахівці напрацювали власну методологію роботи із загиблими (<https://surl.li/tjatym>), що включає в себе повну інформацію про стратегію та етичні засади вшанування загиблих під час російської агресії проти України. Текст структурований за тематичними розділами, що охоплюють прозорість організації, принципи формування бази даних та покрокову методику верифікації інформації через роботу з родинами та офіційними реєстрами. Головною метою проекту є гуманізація статистики війни шляхом перетворення безособових цифр на глибокі особисті історії, що базуються на людиноцентричному підході та міжнародних стандартах фіксації втрат. Платформа декларує концепт гуманізації як свій базовий орієнтир, прагнучи перетворити сухі цифр статистики на живі історії, де фокусом є життєвий шлях загиблих, їхні прагнення та риси характеру. Журналісти уникають надмірного драматизму та формулювань, які позбавляють загиблих суб'єктності [81, с. 97–98]. Редакційна політика фокусується на «людському вимірі»: про загиблих розповідають як про живих людей, акцентуючи на їхньому характері, мріях та професійних здобутках, а не лише на обставинах смерті. Принциповим є уникнення формулювань, що викликають лише жалість або позбавляють загиблого суб'єктності. Проект свідомо відмовляється від використання шокуючих світлин чи надмірної деталізації травм задля видовищності, фокус завжди залишається на житті людини [114, с. 36–37]. Жодна історія не

публікується без згоди рідних, які мають право затверджувати фінальні тексти та навіть відкликати дозвіл на публікацію. Оскільки журналісти працюють із людьми в стані глибокого горя, редакційна політика включає психологічну підготовку персоналу.

Нова культура пам'яті, описана у виданні, є інклюзивною, фактологічно точною та спрямованою на збереження національної ідентичності для майбутніх поколінь. Цінним є виклад детальних практичних інструкцій зі збору даних та опис підходів до роботи із людьми в стані глибокого горя.

- «Меморіал» працює як *контент-хаб*, щодня готуючи 10–15 історій для публікації на власному сайті, власних ресурсах у соціальних медіа та передачі партнерам. Контент формується в різних форматах. Крім розповідей про загибель чи похорон захисників, акцій меморіалізації (відкриття меморіалів, алей і пам'ятних дошок, посмертні нагородження, перейменування вулиць на честь загиблих воїнів та інше), петицій, анонсів (майбутні події вшанування пам'яті), спостерігаємо матеріали зі спогадами рідних, друзів, колег про загиблих захисників та захисниць, нагадування про масштабні трагічні події, які сталися у різні роки війни, дописи до дня народження, історії життя після втрат, тематичні підбірки історій (наприклад, журналісти, які стали воїнами – до Дня працівників радіо і телебачення, батьки, які загинули із синами – до Дня батька та інші).

Платформа регулярно готує матеріали для українських видань, серед яких «Українська правда», «Babel», «Еспreso», «НВ», «24 канал», «Свої», «Новини Донбасу» та інші. На травень 2026 року мережа співпраці охоплює понад 30 медіа. У 2025 році організація передала партнерам 3637 історій, понад 15 медійних партнерів та військових адміністрацій на 2025 рік поширювали історії пам'яті щодня в хвилину мовчання. Наприклад, Telegram-канали «NV», «Українська правда» подають інформацію про загиблих із «Меморіалу». Зауважимо, офіційні сайти описують події, пов'язані з його діяльністю, не копіюючи інформацію. Редакція «Української правди» у 2024 році визначила Платформу пам'яті як переможця у номінації «Найкращий соціальний проєкт» (<https://surli.cc/xscjrp>). Медіа-партнери публікують розлогі статті, документальні фільми та анонси заходів, які готує команда «Меморіалу», наприклад, ««Моє

життя нічого не варте порівняно з нацією». Меморіал створив віртуальний музей пам'яті Назарія «Гренки» Гринцевича» (<https://surl.li/tbzhqo>). Подібні матеріали спостерігаємо на сайті «Еспreso» (<https://espreso.tv>) – «Платформа пам'яті «Меморіал» вперше вручила відзнаки Memorial Action Award 11 українським ініціативам» (19 лютого 2026 року), «У Києві презентують документальний фільм «Перемоги, 118» про наслідки російського ракетного удару по Дніпру» (19 жовтня 2024 року), «Платформа пам'яті «Меморіал» презентувала спецпроект «Відвези мене туди, де тато спить»» (16 січня 2024 року). За даними, поданими у звіті організації, 357 матеріалів про роботу команди Меморіалу опублікували в українських та іноземних медіа [59].

Зазначимо, українські медіа (і партнери «Меморіалу» у тому числі) можуть публікувати інформацію про полеглих українців, не використовуючи архіви «Меморіалу». Прикладами є публікація на сайті «Еспreso» про морського піхотинця, Героя, підполковника Збройних Сил – Володимира Торшина, який віддав життя за Україну у віці 35 років («В повному оточенні до останнього подиху вів бої з ворогом: пам'яті Героя України, морського піхотинця Володимира Торшина» 21 березня 2026 року), історія Ірини Цибух на «Українській правді» («Українська правда» відзначає видатних українок премією «УП 100: Сила жінок by LOVARE», перед цим у межах спільного з партнером LOVARE спецпроекту на сайті публікуються «історії героїнь, які надихають, діляться досвідом, долають виклики та творять зміни у своїх спільнотах – іноді ціною свого життя...», «Любов – це дія», 17 листопада 2025 року), матеріал «На фронті загинув науковець Максим Штатський, який досліджував історію менонітів» опублікований на сайті «Фокус» (22 лютого 2024 року) та багато іншого. Медіа-партнери «Меморіалу» висвітлюючи події на російсько-українській війні є літописцями цих подій, й журналістські матеріали є комеморативними практиками. Втрати на війні висвітлюються в контексті звитяжності, жертвовності та героїзації описуваних подій. Не всі сайти-партнери дозволяють легко відшукати матеріали про полеглих. Винятком є сайт «Громадське телебачення». За хештегами #загиблі військові, #прощання можна легко знайти потрібні публікації.

Платформа пам'яті готує також тексти для іноземних видань (<https://memorial.ua/articles/nashi-teksty-v-inozmi>). «Меморіал» спеціально для «Libertatea» (<https://www.libertatea.ro>) румунською мовою зібрав історії «5 історій захисниць, які загинули за Україну», ««Я просто стараюся плакати так, аби донька не бачила». Українські матері розповідають про те, як втратили дітей на війні», ««Я вірила, що він повернеться додому живим». Історія трьох іноземців, які віддали життя за Україну», «Просто не змогли б інакше. Історії людей, які під час війни пожертвували собою заради інших». Підготовлено матеріали англійською мовою для українських видань «Українська правда» – ««Бабусю завалило уламками». Історії жінок, які пережили Другу світову, і загинули від агресії Росії», «War.Ukraine» – «Ми загинемо? Найімовірніше, так». Історії людей, яких російські солдати вбили під час евакуації».

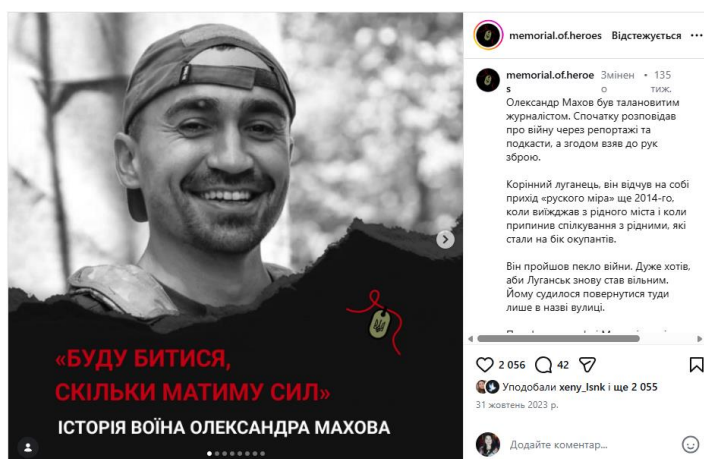
Віддаючи матеріал на публікацію в інших медіа, проводиться робота над впізнаваністю, таким чином додатково демонструється пошуковим системам, наприклад, Google, експертність та авторитетність, що впливає на видачу при запитах [16]. Платформа пам'яті «Меморіал» поширює інформацію про загиблих на власних ресурсах у соціальних мережах (Facebook, Instagram, TikTok, X та інших), дублюючи інформаційні потоки, що забезпечує максимальне охоплення аудиторії. Матеріали, підготовлені для соціальних мереж, адаптовані під платформу для ефективного просування. Запровадження різних форматів дозволяє вільно обирати улюблений канал поширення інформації, що забезпечує «демократичність сучасної роботи з мультимедійним контентом, яка передбачає вільний вибір джерел інформації, можливість порівняння кількох позицій з одного й того ж питання, а також можливість вибору способу взаємодії з контентом (у вигляді тексту, аудіо- чи відеоматеріалів тощо)» [183, с. 659]. У Facebook функціонує дві групи «Меморіал героїв» (38 тисяч підписників, <https://www.facebook.com/memorialofheroes>), «Меморіал: вбиті росією» (35 тисяч підписників, <https://www.facebook.com/victims.of.russia>), відео, ілюстрації містять тексти, ілюстрації виконані в одному стилі, притаманному Платформі пам'яті, щоденні оновлення тощо. Instagram-сторінки «Memorial.of.heroes» (55 тисяч читачів, 10 378 дописів, <https://www.instagram.com/memorial.of.heroes>),

«Victims_of_russia» (26,8 тисяч читачів, 5 055 дописів, https://www.instagram.com/stories/victims_of_russia) використовують сторіси, рилси, каруселі, описи, візуальний виклад домінує. На думку керівниці Платформи Гаяне Авакян, найбільше вірусне поширення та перегляди мають рилси та каруселі. За її словами на популярність матеріалів впливає також медіаобраз полеглого чи соціальний капітал родичів, які в себе на сторінці в соціальних мережах розміщують інформацію про втрату (Додаток Е).

Так, карусель з історією полеглого героя Олександра Махова включає 8 світлин із текстовим супроводом про унікальні якості людини («Махов любив життя і подорожі, підкорення вершин і марафони. Мав чудове почуття гумору»), професіонала («ради цікавого репортажу був готовий поїхати в Антарктиду, Китай чи Конго»), інформацію про рідних та згадки колег та інше. Допис має 2 056 реакцій читачів та 42 коментарі (Рис. 3.3). Карусель містить загальний текст про героя «Олександр Махов був талановитим журналістом. Спочатку розповідав про війну через репортажі та подкасти, а згодом взяв до рук зброю. <...> Йому судилося повернутися туди лише в назві вулиці. Платформа пам'яті Меморіал спільно зі @streetcodeua розповідає про людей, чиїми іменами названі вулиці. ❤ Історію Олександра Махова читайте на сайті Стріткоду. Посилання у сторіс» (<https://surl.li/jyevbz>). На жаль, на сайті «Стріткоду», на який посилається «Memorial.of.heroes» інформація несистематизована. Доволі важко знайти вулицю, названу на честь героя. Логічно було би включити посилання на інтерактивну платформу, яка відображає вулиці, названі на честь загиблих українських захисників та захисниць у російсько-українській війні (<https://lun.ua/misto/memorial>).

Telegram-канал має 4570 підписників (станом на весну 2026 року). Контент подібний до Facebook та Instagram. Facebook, Instagram Telegram-канал схожі за оформленням – світлина з полеглим із символікою та в кольорах «Меморіалу», де є короткий опис життя, обставини смерті; анонси подій, звіти, стислий виклад журналістських матеріалів, викладених на офіційному сайті. TikTok-сторінка «Меморіалу» (66 400 підписників, <https://www.tiktok.com/@memorial.ua2022>) містить контент з короткими відео до 90 секунд із сюжетною лінією, наприклад,

розповідь дружини про сон напередодні смерті, відео містять описи – «Микола наснився дружині Тетяні у ніч перед загибеллю. Цей сон видавався таким реалістичним, що вона не хотіла просинатися... там вони були разом», хештеги #герой #загиблійгерой #нащиті #полеглівоїни #полеглігерої #історіякохання. На відміну від інших популярних платформ містить плейлисти – «загиблі закохані», «Вбиті сім'ї», «Загиблі діти», «Загиблі захисниці», публікації отримали близько 2,8 мільйонів лайків. YouTube-канал «Платформа пам'яті Меморіал» (12,3 тис. підписників, <https://www.youtube.com/@memorial2022>) містить 570 відео, де є відео-некрологи, документальні фільми, обговорення питань збереження пам'яті, розповіді рідних про полеглих. Окремо виділено списки відтворення «Родинний подкаст» (розмови дружин загиблих воїнів), «Історії героїв», «Як ми пам'ятаємо» (про оборону Чернігова, бої за Мощун, бій за Лукашівку), «Твоя улюблена страва», «Нація яка пам'ятає» (актуальні питання збереження пам'яті про загиблих), «Документальні фільми».

*Рисунок 3.3 Скриншот каруселі в Instagram
«Історія Олександра Махова»*

За результатами звіту історії пам'яті отримали 152 мільйони переглядів, 6,6 мільйонів разів користувачі коментували, реагували, поширювали тексти, написані «Меморіалом» (Рис.3.4).

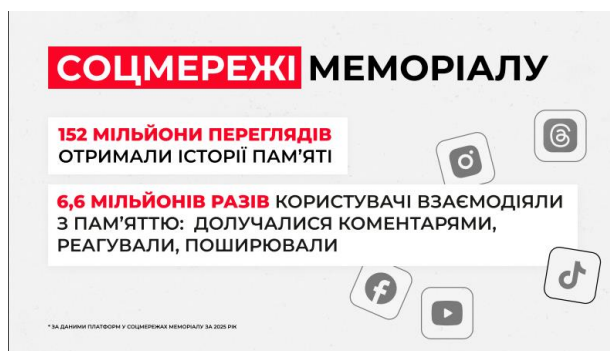

Рисунок 3.4 Скрин звіту Платформи пам'яті «Меморіал» [59]

Проект ілюструє сучасну трансформацію комеморації в цифрову епоху, змінюючи сприйняття архівів із пасивних сховищ на динамічні, мережеві структури. Функціонування Платформи підтверджує концепцією Роберта-Яна Адріансена та Ріка Сміта, де цифрові майданчики не лише фіксують минуле, а й динамічно трансформують його за власними алгоритмами. Завдяки цьому колективні спогади набувають гнучкої, сегментованої форми, яка постійно коригується під впливом фідбеку та реакцій інтернет-авдиторії [118, с. 2–3].

Окремий напрям роботи Платформи пам'яті «Меморіал» – «присутність пам'яті в публічному просторі. Виставки, відеопроєкти, партнерські медійні кампанії та культурні події допомагають переносити історії людей у міський простір, у медіа, у спільні громадські ритуали. У цих формах пам'ять стає частиною повсякденного життя» [59]. Контент, створений у редакції, поширюється в публічних просторах, до 500 героїв і героїнь вшанували в :

- торговельних центрах – ЦУМ, Gulliver, Острів;
- мережах кінотеатрів;
- потягах «Інтерсіті»;
- музеях (наприклад, у виставка «Твоя улюблена страва» в Музеї історії міста Києва);
- хвилину мовчання на публічних подіях.

Такий підхід роботи з контентом дозволяє ефективно його поширювати та залучати громадськість до комеморативних практик (Рис. 3.5).

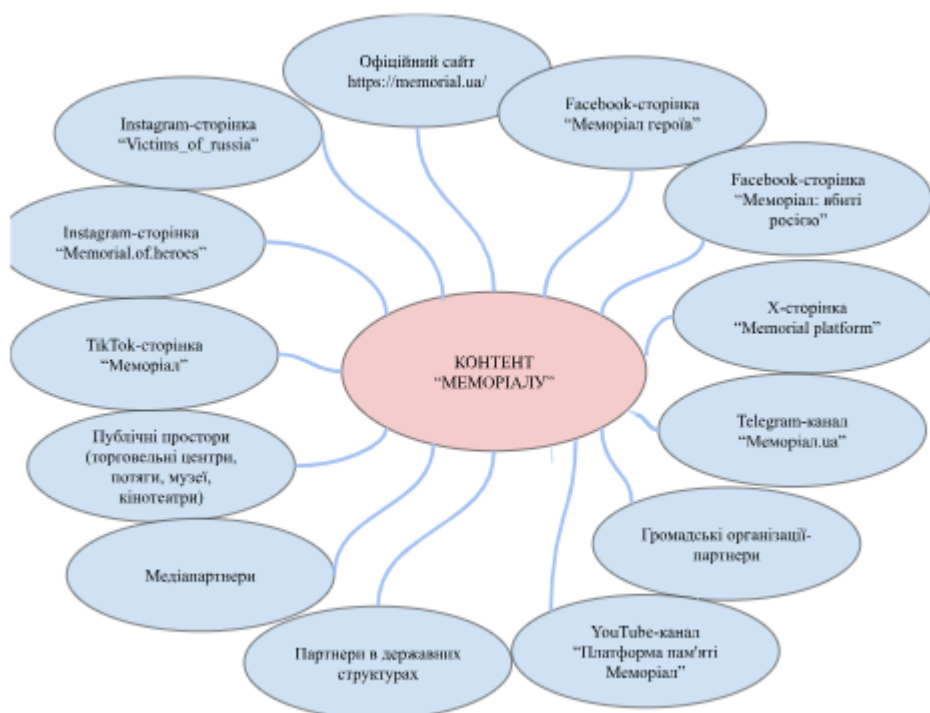

Рисунок 3.5 Мережа поширення контенту

Платформою пам'яті «Меморіал»

Платформа пам'яті подає історії у постійному потоці, що створює ефект безперервного акту для кращого запам'ятовування та дозволяє користувачеві повертатися до ресурсу як до живого наративного простору. Серійність подання інформації простежується у різних аудіо-, відео-, текстових журналістських форматах (некрологи, інтерв'ю, звіти, репортажі, статті тощо), які адаптуються (скорочуються, спрощуються, візуалізуються) до соціальних мереж, де відбувається соціальна верифікація. На сторінках видно відгуки, емоційні реакції й коментарі, тобто пам'ять тут не лише зберігається, а й підтверджується спільнотою. Це явище засвідчує платформну циркуляцію інформації, коли історії можуть бути легко перенесені в інші медіа-канали для формування колективної історичної пам'яті.

- *Комунікаційна та експертна інфраструктура*, що об'єднує медіа, державні інституції, бізнес та громадський сектор для створення нової культури вшанування загиблих. Платформа ініціює та координує масові акції пам'яті, що поєднують традиційні символи з цифровою мапою та комунікацією. Завдяки

напрацьованій методології та широкій мережі партнерств, проєкт став центром координації меморіальних ініціатив, серед яких на травень 2026 року є:

- Всеукраїнська комеморативна ініціатива «Стіл пам'яті», проведена наприкінці серпня 2025 року, залучила понад три тисячі локацій (від закладів громадського харчування до армійських частин) в Україні та 16 країнах світу. Суть акції полягала у створенні символічного заброньованого місця, оздобленого традиційними символами – соняшниками й свічками. Усі зареєстровані заклади були позначені на спільній національній мапі «Стіл пам'яті» 2025 (<https://surl.li/zmtdwr>). Подібні акції вже відомі в культурі комеморації, наприклад, «Свічка пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років». Ця акція має вірусний характер й поширюється у віртуальному просторі. До подібних дій закликають також на сайті «Меморіалу»: «29 серпня розкажіть на своїх сторінках у соцмережах про Стіл пам'яті. Поділіться світлинами і відео, де буде видно Стіл для найсміливіших серед нас. Розкажіть про вашу мотивацію долучитися. Поділіться історією людини, якій присвячено стіл пам'яті. Розкажіть про реакцію відвідувачів. Затегайте сторінки Меморіалу і Фонду у соцмережах» (<https://memorial.ua/memory-table-2025>). Ця ініціатива отримала золото премії Effie Awards як найкраща некомерційна комунікаційна кампанія. Інформація про цей захід була оприлюднена в українських медіа («NV», «Суспільне», «Новинарня», «ШоТам», 0629.com.ua, realgazeta.com.ua та багато інших).

- Проєкт «Вишита стрічка пам'яті» є результатом колаборації громадського сектору та місцевого самоврядування. Цей захід інтегрує автентичні звичаї (прикрашання хрестів рушниками на поминальні дні) у сучасне комеморативне середовище, пов'язуючи історичну пам'ять із Днем вишиванки (<https://surl.li/aamlvw>). Організатори акції пропонують прикріпити вишиті стрічки біля портретів на алеях героїв, біля пам'ятної дошки на будинку або закладі освіти, місці роботи, навчання тощо (<https://surl.li/aamlvw>). Припускаємо, що вишита стрічка може символізувати саме вишитий рушник як оберіг, символ життя, духовності та зв'язку між поколіннями. Рушником приймали новонароджену дитину, благословляли в дорогу, проводжали в останню путь тощо [27, с. 515–516]. Організатори пов'язують цю акцію з відносно новим

святom Дня вишиванки, що традиційно демонструє звичай одягання вишитої сорочки як національного культурного артефакту, символу ідентичності, нескореної боротьби за незалежність.

- «Мапа Вулиці Героїв» – інтерактивна платформа, створена ГО «ЛУН.Місто» у співпраці з платформою пам'яті «Меморіал», яка відображає вулиці, названі на честь загиблих українських захисників та захисниць у російсько-українській війні (<https://lun.ua/misto/memorial>).

Як експертна структура Платформа збирає та систематизує меморіальні ініціативи, які «з'являються на честь загиблих захисників і захисниць та цивільних убитих. Щоби більше людей знали про ці жести пам'яті і могли долучитися до вшанування, підтримуючи їх» (<https://memorial.ua/initiatives>), серед яких – «Кав'ярня «Кава на двох» пам'яті Андрія Муравського», «Студія звукозапису «ALEBE» пам'яті Олександра Бевза», «Спортивний клуб «Grey Wolf» пам'яті Володимира Сірого», «Крамниця-кав'ярня «I Wear» – простір пам'яті Юрія «Руфа» Дадака», «Магазин бренду одягу «MOver» пам'яті Матвія Оверчука», «Суші-бар «SUSHI MICHU» пам'яті Олександра Коцуконя», «Зала середньовічної реконструкції імені Миколи Тараса», «Кав'ярня «Кіт Микита» пам'яті захисника Дмитра Музики», «Академія лідерства для молоді KOD TAMERLAN пам'яті захисника Тімура Абубакарова», «Вулична бібліотека на честь захисника Олексія Різниченка», ««Вірші з бійниці». Світ, яким його бачив Максим Кривцов», ««Республіка Саду» Дмитра Пащука», «Гірський прихисток у пам'ять про Тараса Гаврилишина», «Кафе «Паломник» пам'яті Андрія Авілова. Прийти, випити кави і згадати», «Кав'ярня Simba у пам'ять про Олександра Коломійця», ««Герої». Книгарня-присвята воїну Миколі Рачку» та ін. Перелік місць пам'яті, зібраних на сайті, дозволяє рідним та друзям загиблих усвідомити різноманіття меморіальних практик, що спонукає до створення нових прийомів вшанування на сучасному етапі. Редактори сайту також закликають читачів розповідати про ініціативи пам'яті.

Заклад харчування, магазин, вулична бібліотека, книгарня, навчальний заклад, парк, студія звукозапису, спортивний клуб, будинок із гірським прихистком тощо, названі чи створені в честь героя, демонструють поєднання

традиційних комеморативних практик із сучасними переосмисленням. Прикладом сучасного підходу є кейс «Шлях пам'яті Юрія «Руфа» Дадака», де його товариш у «Сколівських бескидах» заснував пішохідний маршрут довжиною 12 км з чотирма тематичними зупинками, які містять інформацію про полеглого героя, закодовану в QR-коди. QR-код використовує компанія «KERNEL» створила сторінку пам'яті своїх працівників, які полягли на фронті чи загинули через російські обстріли у цивільному житті, QR-код можна використовувати родичам на могилі, щоб люди могли дізнатися про полеглого.

Нестандартними формами меморалізації є заснування стипендій та премій на честь полеглих (Премія пам'яті Віктора Ониська за найкращий монтаж українського документального фільму на Міжнародному фестивалі документального кіно про права людини Docudays UA), проведення фестивалів (благодійний музично-освітній фестиваль «ЧекаFest», присвячений пам'яті бойової медицині, громадської діячки та Героїні України Ірини Цибух; культурний фестиваль у Києві «Протасів Яр», присвячений пам'яті громадського активіста, розвідника 93-ї бригади «Холодний Яр» Романа Ратушного та його брата Василя), фестивалі – «Виделка Фест», Книжкова країна, Львівський медіафорум, заснування спортивних турнірів, проведення марафонів, де учасники біжать не просто з номером, а з іменем конкретної людини, пам'ять якої вони вшановують. Гаяне Авакян, співзасновниця Платформи «Меморіал», замість традиційних гранітних дощок пропонує висаджувати дерева, клумби або створювати екологічні зони пам'яті [28].

«Вшанування загиблих у незвичній формі» виділено на сайті в окрему рубрику, де подаються різні варіанти збереження пам'яті – мурал на честь воїна Олексія Мовчана, вино пам'яті Костянтина Мрочка, сорт фіалок на честь воїна Максима Кривцова, спортивний майданчик у пам'ять про захисника Сергія Тарасюка, прихисток у горах на честь захисника Тараса Гаврилишина (<https://memorial.ua/social-networks>). Прикладом нестандартної меморалізації пам'яті є евакуаційний автобус «Австрійка» – це спеціалізований транспортний засіб медичного батальйону «Госпітальєри», який названий на честь парамедикині з позивним «Австрійка», котра загинула під час виконання

евакуації. Автобус курсує між стабілізаційними пунктами та лікарнею імені Мечникова, забезпечуючи транспортування дуже важких поранених. Завдяки роботі цього евакуаційного автобуса було врятовано вже тисячі життів. Автобус був створений рідними та побратимами загиблої як форма «живої» пам'яті. Це приклад того, як справа людини продовжує жити після її смерті, приносячи конкретну користь [28].

Платформа забезпечує взаємодію між різними рівнями управління та громадянського суспільства. Було підписано Меморандуми з владою – угоди про двосторонній обмін інформацією з обласними та міськими військовими адміністраціями (Донецькою, Луганською, Харківською, Львівською та іншими). Проводяться публічні заходи – звіти про діяльність, презентації тощо. Разом із іншими організаціями (Медійна ініціатива за права людини і The Ukrainians) було організовано презентацію книги «Оленівка. Злочин. Пам'ять. Поламана система» про російські воєнні злочини та героїзм загиблих українських захисників. Здійснюється робота в межах міжнародної мережі Casualty Recorders Network, що дозволяє впроваджувати найкращі світові практики фіксації втрат в український контекст. Організація виходить за межі українського інформаційного простору – було організовано виставку «Втрачене дитинство», яку побачили не лише в Україні, а за кордоном – Швеція, Північна Ірландія, Велика Британія, Данія, Німеччина, Албанія, Чорногорія, Боснія та Герцоговина, Швейцарія, Бельгія, Польща, Ірландія та інші країни [59].

Силами організації проводяться вебінари – на початок червня 2025 року планується провести вже п'ятий вебінар проєкту «Код пам'яті», який присвячений збереженню історій у цифровому просторі. Гаяне Авакян, співзасновниця Платформи пам'яті «Меморіал», у публічних виступах спираючись на власний досвід, поширює інформацію про принципи меморіалізації (<https://surl.li/zixuam>, <https://surl.li/zejnyg>), розроблені УІНП [10; 21]. Таким чином, спостерігаємо системність інформаційного потоку, пов'язаного з концептуальними основами для вшанування пам'яті про російсько-українську війну. Десять етичних та професійних принципів, на думку Гаяне Авакян, мають стати фундаментом для створення меморіалів, проведення ритуалів та фіксації

історичної правди. Докладніше про принципи меморіалізації ми розповідали у Розділі 2.

Платформа пам'яті «Меморіал» використовується як майданчик для публічних обговорень питань формування нової культури пам'яті. Наприклад, інтерв'ю з Софією Мартинюк, радницею мера Ірпеня, яка координує створення концепції військового кладовища та розробляє стратегії меморіалізації подій російського вторгнення. Пропонується відмовитися від пафосного оформлення кладовищ на користь єдиного світлого стилю, що символізує гідність та вдячність, а не лише траур. Співрозмовники наголошують, що пам'ять – це дія. Й це гасло поширюється усіма ресурсами «Меморіалу». Софія Мартинюк пропонує впроваджувати нові політики вшанування через громадські слухання та освітні заходи, щоб уникнути хаотичного встановлення муралів чи табличок. Головною метою проекту є створення цілісної інфраструктури пам'яті, яка включає архівування свідчень та облаштування просторів, де майбутні покоління зможуть відчувати справжню ціну свободи (725 переглядів, 5 грудня 2024 р., <https://surl.li/bbgzuo>). Формат «Родинний подкасту» на YouTube та «Чому відпустила? Як жити із втратою і не знецінювати біль» (6 009 переглядів, прем'єра була 2 грудня 2024 р., <https://surl.lu/kqkilm>) порушує питання етичних проблем про позначення дружин полеглих на війні. Важливим у контексті формування нової політики пам'яті є думки, як гідно нести пам'ять про полеглого захисника (тематичні вечори пам'яті, документальні фільми, поширення автобіографії захисників у навчальних закладах, висадка дерев, подарунки для дітей загиблих воїнів та ін.) [81, с. 99]. Другим випуском є подкаст «Народжені після смерті героя не є дітьми героя? Дружини полеглих – про біль своїх дітей» (2 424 перегляди, прем'єра була 30 грудня 2024 р., <https://surl.lt/npuyupr>), де в «Родинному подкасті» «Меморіалу» дружини полеглих розповідають, як їхні діти переживають втрату, цей досвід коментує практикуюча психологиня. Через медіатизацію втрати в межах проекту можна відшукати практичні поради для допомоги рідним полеглому героя.

Журналісти Платформи пам'яті підтверджують свою експертність на інших майданчиках громадських обговорень формування культури пам'яті в умовах

російсько-української війни. У 2025 році команда Меморіалу 42 рази брала участь в панельних дискусіях чи експертних обговореннях, було проведено 9 лекцій для громад, бізнесів та громадських організацій [59]. Прикладом участі в обговоренні є «Зниклі безвісти, нова культура пам'яті і правда – розмова з Гаяне Авакян», організованого Фондом Ріната Ахметова (https://www.youtube.com/watch?v=befbxxr_jtS8&t=1936s). Співзасновниця Платформи «Меморіал» Гаяне Авакян разом із ведучою міркує над розбудовою нової культури пам'яті в Україні під час повномасштабної війни. Основна увага зосереджена на важливості персоналізації втрат, де кожного полеглого воїна та цивільну жертву прагнуть назвати на ім'я, відходячи від радянських традицій анонімності. Учасниці обговорюють цифрові архіви, ритуали вшанування в публічному просторі та необхідність створення національного депозитарію для збереження свідчень. Окремо піднімаються складні питання меморіалізації зниклих безвісти та роль бізнесу і громад у підтримці живої пам'яті. Крім того, висвітлюється значення документальних книг та фільмів як інструментів адвокації України на міжнародній арені. У підсумку пам'ять розглядається не просто як спогад, а як активна дія, що сприяє відновленню справедливості.

Медіапартнери Платформи пам'яті працюють над популяризацією зусиль у формуванні нової культури пам'яті (Факти ICTV. <https://surl.it/cjhrse>, <https://surl.li/yzhsib>).

«Меморіал» є організатором навчальної програми для локальних громад «Культура пам'яті: відкриті тренінги для громад України» за участі команди експертів із досвідом у сфері пам'яті, публічної історії та роботи з громадами (серед запрошених канд. істор. наук, доцент, академічний директор магістерської програми «Дослідження пам'яті та публічна історія» в Київській школі економіки Антон Лягуша; художниця та керівниця сектору з питань меморіалізації відділу культури Ірпінської міської ради Софія Мартинюк; історик, етнолог, доктор філософії та співробітник Українського інституту національної пам'яті Іван Стичинський; журналістка, медіаменеджерка та співзасновниця Платформи пам'яті «Меморіал» Гаяне Авакян). «Команда поєднує академічну експертизу, практичний досвід впровадження меморіальних рішень на рівні громад і глибоке

розуміння роботи з темою вшанування пам'яті в публічному просторі» (<https://surl.li/lefwbwj>).

Як комунікаційна інфраструктура, «Меморіал» об'єднує, спонукає до дії українську громадськість не лише всередині держави, а й за кордоном. Так, у рубриці «Пам'ять без кордонів» бачимо заклик «Де б ви не були, у якій країні б не опинилися, – станьте голосом пам'яті про українців, життя яких відібрала Росія. З вашою допомогою ми можемо вшановувати пам'ять загиблих українців у різних куточках світу: організовувати виставки пам'яті, збирати акції для вшанування пам'яті, показувати фільми «Меморіалу», робити мистецькі події у пам'ять про загиблих, перекладати напрацювання Меморіалу різними мовами» (<https://memorial.ua/borderless-memory>). На цій же сторінці подається перелік заходів, проведених за кордоном – Німеччині, США, Швейцарії, Новій Зеландії та інших країнах.

На цьому вебресурсі реалізовано ефективний синтез класичної професійної журналістики, інструментів цифровізації та автоматизованого розподілу інформаційних потоків. Агентами пам'яті на платформі виступають журналісти, родини та друзі загиблих, медіапартнери, медіапроекти та публічні заходи, алгоритми соціальних мереж. Інформація про загиблих поширюється через текст, фото, відео, мурали, спортивні турніри, соціальні ініціативи – тобто сукупність об'єктів і практик.

Проведене кейс-стаді Платформи пам'яті «Меморіал» дозволяє розглядати її як репрезентативний приклад медіатизації історичної пам'яті в умовах цифрової епохи та російсько-української війни. Як бачимо, платформа функціонує не лише як цифровий архів загиблих, а як комплексна соціокомунікаційна система, яка поєднує журналістське виробництво контенту, документування втрат, меморіалізацію, мережеву дистрибуцію інформації та громадянську мобілізацію навколо практик пам'яті. Ключовою особливістю Платформи пам'яті є персоналізація історичної пам'яті, яка реалізується через створення індивідуальних життєписів загиблих військових і цивільних. На відміну від традиційних моделей колективного вшанування, побудованих на узагальнених наративах і статистичних показниках, платформа формує людиноцентричну

модель пам'яті, де кожна історія постає окремим меморіальним медіатекстом. Такий підхід сприяє гуманізації сприйняття воєнних втрат та трансформує індивідуальну пам'ять через документування в історичну, що при належних умовах перетвориться в національну колективну пам'ять.

Медіатизація історичної пам'яті на платформі реалізується через інтеграцію різних комунікаційних каналів і форматів. Верифіковані архівні матеріали трансформуються у журналістські тексти, відеоісторії, подкасти, соціальні кампанії, виставкові проєкти, меморіальні акції та цифрові ініціативи, які поширюються через вебсайт, соціальні мережі, медіапартнерства та публічний простір. У результаті пам'ять перестає бути статичним архівним ресурсом і набуває рис динамічного комунікаційного процесу, що постійно відтворюється та актуалізується в цифровому середовищі.

Важливим чинником ефективності платформи є поєднання журналістських стандартів із меморіальними практиками. Розроблена система фактчекінгу, багаторівневої верифікації даних, етичного супроводу родин загиблих та прозорої редакційної політики забезпечує високий рівень достовірності контенту й формує суспільну довіру до ресурсу. Це дає підстави розглядати Платформу як інституцію пам'яті нового типу, що поєднує функції медіа, архіву, дослідницького центру та громадської платформи.

«Меморіал» виконує роль комунікаційного хабу у сфері меморіалізації, об'єднуючи державні структури, локальні громади, громадські організації, медіа, бізнес та міжнародних партнерів. Завдяки цьому формується багаторівнева мережа поширення меморіальних смислів, яка виходить за межі цифрового середовища та інтегрується у культурний, освітній і громадський простір. Особливого значення набувають ініціативи, що поєднують традиційні форми вшанування з цифровими технологіями, створюючи нові моделі комеморативних практик.

Узагальнення результатів кейс-стаді дозволило виокремити основні структурно-функціональні компоненти моделі медіатизації історичної пам'яті про російсько-українську війну на прикладі «Меморіал»:

- створення цифрового архіву і бази даних;

- редакційно-журналістський центр виробництва контенту;
- формування системи мережевої дистрибуції через соціальні мережі та партнерські медіаресурси;
- організація та залучення до участі в громадських акціях вшанування;
- систематизація інфраструктури створення, зберігання, поширення комеморативних практик;
- експертно-освітній напрям формування політики пам'яті.

Взаємодія цих компонентів забезпечує безперервну циркуляцію меморіального контенту між виробниками, медіапосередниками та аудиторіями.

Системність роботи Платформи пам'яті в медіатизації історичної пам'яті полягає в тому, що це не одиничний проєкт, а структурована екосистема. На це прямо вказує сам сайт, називаючи себе платформою пам'яті й підкреслюючи системну роботу з увічнення кожного захисника та захисниці. У логіці Сільвани Мандолессі цифрова пам'ять стає системною тоді, коли поєднує базу даних, наратив, колективну участь і довготривалу доступність [167]. Саме це ми бачимо в роботі «Меморіалу». Важливо, що платформа не обмежується реєстрацією втрат, а працює, разом з іншими державними структурами та громадськими організаціями (див. Розділ 2) над формуванням інституційного стандарту меморіалізації, де окреме життя входить до колективної історії через медійну репрезентацію. Масштабність та системність роботи «Меморіалу». Слушною є думка про застосування моделі «Маркетплейсу», що «являє собою єдину платформу, на якій консоліднуються необхідні фінансові та людські ресурси, розміщуються запити/потреби та надається відповідна підтримка ініціативам з комеморації та меморіалізації. Далі завдяки супроводу, узагальненню та популяризації складові Маркетплейсу допоможуть трансформувати стихійну, тактичну меморіалізацію у комплексну політику пам'яті» [22, с. 23].

На прикладі Платформи пам'яті можемо спостерігати дію комунікаційної моделі PESO (paid, earned, shared, owned), де власні медіа виконують домінуючу функцію. У поширенні контенту, підвищенні впізнаваності проєкта допомагають здобуті медіа (медіа-партнери), це дозволяє створити цілісний наратив, де різні типи медіа конструюють спільні смисли про російсько-українську війну.

Поширення автентичного контенту родинами загиблих, волонтерами та локальними медіа дають проєкту можливість звучати переконливо. У контексті моделі PESO йдеться про спільні медіа (*shared*) – генерування UGC-контенту (користувацьких фотографій, відео-, аудіо контенту, блогів, подкастів, відгуків, коментарів тощо). Для підвищення ефективності роботи Платформи варто працювати з поширенням інформаційних потоків, маркованих логотипами «Меморіалу». Ми не можемо рекомендувати використання оплачених медіа для інституцій пам'яті без глибокого обґрунтування спецефектів таргетингу. Використання рекламних текстів суперечило би етичному кодексу самої платформи та було би викликом формування культури пам'яті.

Отже, Платформа пам'яті «Меморіал» демонструє формування в Україні нової культури історичної пам'яті, заснованої на принципах персоналізації, цифрової доступності, етичної відповідальності, суспільної участі та мережевої комунікації. У контексті соціокомунікаційних досліджень ресурс постає ефективною моделлю медіатизації пам'яті, де журналістика виконує не лише інформаційну, а й меморіальну, культуротворчу, інтеграційну та націєтворчу функції. Отримані результати можуть бути використані для подальшого теоретичного осмислення процесів медіатизації історичної пам'яті та розроблення моделей функціонування цифрових меморіальних платформ в умовах суспільних трансформацій і воєнних конфліктів.

3.2 Локальна медіатизація пам'яті в умовах війни

В умовах війни медійні тренди швидко змінюються. Такі зміни пов'язані із потребами людей в інформації, її кількості, оперативності, достовірності. Ці критерії також можуть бути змінюваними. Тож критерій пам'яті також стає одним із важливих чинників формування медійного дискурсу України.

Якщо на початку повномасштабного вторгнення спостерігалось різке зростання інтересу до локальних новин (що було критично важливим для безпеки), то у 2025 році можна говорити про локальну медіатизацію пам'яті. Цей

тренд особливо помітний на прифронтових територіях та серед мешканців тимчасово окупованих громад, які, переїхавши, створюють нові локальні осередки.

Варто розрізняти цей процес і проєкти, що виникли задовго до великої війни. Наприклад, журнал «Локальна історія» досліджує українську минувшину через антропоцентричний підхід у масштабах усієї країни вже багато років. Також існують ініціативи людей, захоплених культурою та мовою, як-от блог Софії Безверхої (krarka.krarka), що еволюціонував від каталогу прикрас до потужного проєкту з популяризації україністики.

Натомість новий тренд – це проєкти, поява яких була безпосередньо спричинена війною. Зокрема, медіакритична платформа «Телебачення Торонто» створила цикл матеріалів про окупований Південь («Дім, що лишається всередині: як південяки створюють спільноти у екзилі і допомагають одне одному»). Їхня тематика охоплює культуру, історію та специфіку регіону крізь призму життя українців, які стали вимушеними переселенцями.

Поряд з тим, можемо констатувати появу локального медіапродукту, створеного блогерами та розміщеного на платформах їхніх мікромедіа, який спрямований на фіксацію і запам'ятовування місць і збереження колективної пам'яті локальних спільнот через віртуалізацію недалекого і часом далекого минулого в повсякденні. Такі медіапродукти стосуються місць пам'яті, які можуть відтворюватись у розповідях та свідченнях, щоб архівувати, документувати. Тож у швидкозмінюваних умовах війни розмиваються межі між свідченнями та архівуванням або вшануванням пам'яті. Важливим моментом є те, що інституційні та громадські ініціативи становлять один потік формування пам'яті в умовах війни.

Метод моделювання у цьому дослідженні застосовується для створення концептуального образу процесу локальної медіатизації пам'яті. Розробка моделі враховує умови війни, коли традиційні форми збереження опиняються під загрозою знищення, а цифрові формати стають платформами збереження пам'яті та створення «місць пам'яті». Локальна медіатизація, керована механізмами

ностальгії та спільної травми, дозволяє не лише архівувати минуле, а й формувати дієвий національний наратив стійкості через віртуалізацію повсякденного досвіду.

Локальну медіатизацію пам'яті пропонуємо розглядати як процес інституційного та громадського формування колективної пам'яті спільнот через соціальні медіа та цифрові платформи. Така форма медіатизації пам'яті фіксує локальні травми, ностальгію, стає частиною воєнної пам'яті. Саме механізм ностальгії та спільної травми включає потребу у збереженні регіональної пам'яті через медіа. Такі форми збереження пам'яті практикують як громадські спільноти, так і інституції. У грудні 2025 року медіакритичні платформи «Детектор медіа» та «ІМІ» повідомляли про ініціативу платформи пам'яті «Меморіал» у 40 локальних медіа «The City» створення блоку «В цей день вшановуємо пам'ять», в якому міститимуться історії загиблих, щоб земляки могли вшанувати їх пам'ять (Горон, Троян).

Грантова підтримка інноваційних практик збереження локальної пам'яті у Харківській, Сумській, Запорізькій та інших прифронтових областях залучила наукові спільноти до створення медіаконтенту пам'яті. Прикладом цього є інформаційно-комунікаційна кампанія «ДЕколонізація та ДЕокупація територій та мізків. Увімкни своє світло», реалізована студентами та викладачами факультету журналістики Запорізького національного університету. Матеріали кампанії публікувалися в соціальних мережах факультету, а також на ресурсах Центру культури та комунікації ЗНУ.

Медіа в умовах війни є інструментами не лише для інформування, але й для фіксації воєнних злочинів, вшанування героїв та формування національного наративу стійкості. І одним із шляхів наративу стійкості є використання історій про людей, які жили в цій місцевості і зберігають пам'ятні моменти, просувають культурні артефакти, наприклад, історія про вихідця із Запоріжжя у США, який збирає кошти для Сил Оборони (Щербина). Поряд із цим він просуває українські культурні бренди, зокрема, запускає інформаційні кампанії про Запоріжжя, на виставці у Нью-Йорку він представляв місто та область. В одному зі своїх відео

він зняв, як американці куштують запорізький торт «Іній», він збирається зробити доступним цей товар для продажів у США.

Цифровізація є одним із трендів розвитку медіа, вона стає головним інструментом боротьби за пам'ять у прифронтових регіонах, дозволяючи зберігати цінності навіть за умов фізичної загрози архівам чи музеям. Завдяки цифровізації відбуваються процеси локальної медіатизації. Вони транслують цінності ідентичності, що раніше забезпечувалися традиційними практиками колективної пам'яті – зокрема тими, які П'єр Нора окреслив у концепції «місць пам'яті». В Україні діють такі осередки, які мають широке охоплення, наприклад, Центр цифрової історії (<https://digitalhistorycenter.wordpress.com/>), який надає послуги збереження пам'яті у цифровому форматі.

Група у Facebook ГО «Гуляйпільські старожитності» (<https://www.facebook.com/guliaypolehistory>) висвітлює проєкт «Врятовані спогади: культурна спадщина Запоріжжя», метою якого є збір даних про минуле краю, збереження матеріальної спадщини (Гуляйполе зазнало значних руйнувань у ході бойових дій). Проєкт не обмежується лише збереженням спадщини міста, але й інших територій навколо. Сторінка активно залучає мешканців та вихідців цих місць до пошуків артефактів минулого: записи спогадів, фольклору, збирання матеріальних артефактів. ГО також активно проводить заходи в різних містах України, зокрема, Києві та Львові (про них вона також подає інформацію на сторінці), бере участь у створенні медіаматеріалів, наприклад, виступи (радійний матеріал) на Суспільному (Суспільне Запоріжжя, 01.03.2026).

Проаналізувавши матеріали сторінки Facebook ГО «Гуляйпільські старожитності» за лютий 2026 року, ми дійшли висновків, що її контент складається:

– із анонсів про події, які ініціює та проводить ГО у співпраці із іншими учасниками (6 анонсів події у Музеї Івана Гончара (м. Київ), анонс зустрічі «Рятуючи Гуляйполе» у Львові. Це анонси із перепостами партнерів заходів, фотоматеріалами, які ілюструють захід;

- анонсів експедицій та їх результатів із фото- та відеоматеріалами (3 матеріали, один з них зроблений від Радіо Свобода);

- фотоматеріалів про життя краю ХХ століття (виряди у військо 50-60 рр. ХХ ст. с. Комишуваха; 3 фото футбольних команд с. Санжарівка, м. Гуляйполе, с. Успенівка; наречена з друзками с. Добропілля, весілля с. Добропілля 1950-ті роки; фото рахунку за електроенергію; зимові забави с. Новогригорівка; заможні селяни м. Оріхів 1910-х років);

- матеріали про відомих мешканців краю (вшанування дати народження поета Василя Діденка, матеріал про вчителя м. Гуляйполя 1920-х років Петра Смірнського);

- розгорнуті пости про події (матеріал про Комишуваські весілля, обстріл росіянами кладовища у м. Гуляйполе).

На сторінці Facebook розміщено 71 короткий відеоматеріал, які переважно є записами спогадів місцевих мешканців про минуле, а також матеріали про будні прифронтового Гуляйполя та відео наслідків обстрілів (із камер поліції), евакуацію музейних експонатів та артефактів, евакуйованих із розбитих помешкань, виставок у містах України. Статистика переглядів не дає можливості зробити висновки про популярність медіапродуктів, оскільки тут треба враховувати низку чинників. Ми звернули увагу саме на відео зі спогадами, яке може набирати від 700 переглядів до 152 000 з різними учасниками. Контент таких відео ідентичний – це локальні спогади про родину і життя на цій території, така різниця у переглядах може пояснюватись і кількістю людей (переважно родів, сусідів, знайомих), які переглянули та поширили чи зберегли це відео, проте йдеться про локальні спогади, тому значною мірою можемо говорити про роботу алгоритмів, які говорять, що такий матеріал потрапив у відповідний сегмент аудиторії та отримав відгук у значної кількості людей. Цей висновок також підтверджують і слова Сергія Звілінського керівника ГО «Гуляйпільські старожитності» (нами було проведено телефонну розмову), який відзначив, що це менше залежить від самого контенту, оскільки він однорідний у темі спогадів, тож певно йдеться про алгоритми соціальних мереж, і це важко виміряти.

Один із коротких відеоматеріалів розповідає про реставрацію міщанської вітрини межі XIX – XX століть із одного з будинків Гуляйполя, яку було знайдено і вивезено із міста за тиждень до повномасштабного вторгнення. Цей предмет не був елементом селянського побуту, а належав міщанам. Реставрацію було проведено для музейного простору м. Гуляйполя, який буде облаштовано після Перемоги. В сюжеті показано, які роботи було зроблено і який вигляд отримав відновлений артефакт. Відео отримало 81 000 переглядів, оскільки контент поєднує в собі елементи локальної історії і переробки та реставрації речей. Відео цієї тематики в соціальних медіа переживають бум, що зумовлений кількома причинами:

1. Вони заспокоюють і показують як із хаосу з'являється унікальний предмет, тож це відображає процес віртуалізації минулого в повсякденні.

2. Матеріал з виразним локальним акцент викликає відчуття ностальгії і спільної травми – ностальгії за минулим і спільної травми від пошкоджених часом і війною артефактів.

3. Використаний у відео механізм трансформації демонструє перетворення старовинного предмета на медіаконтент пам'яті із національним наративом стійкості.

Тож матеріал про реставрацію як і в цілому подібний контент стає формою цифрової комеморації.

Канал YouTube ГО має 12 матеріалів. Вони не дублюють те, що є на інших платформах. Тут є можливість розмістити довгі відео, зокрема, п'ять матеріалів опублікованих у листопаді-грудні 2025 року зроблені із медійними партнерами. Участь у цих подкастах взяли відомі запорізькі медійники, науковці, знавці української локальної культури (Бойко Петро – кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАНУ; Білівненко Сергій – кандидат історичних наук, завідувач кафедри джерелознавчих студій та суспільних комунікацій, факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету, голова Запорізького наукового товариства імені Якова Новицького;

Оксана Меркулова, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Запорізького національного університету; В'ячеслав Вінчура, фольклорист, керівник Творчої лабораторії степового розспіву «Євшан-зілля»; Олександра Сторчай – старша наукова співробітниця НЦНК «Музей Івана Гончара»; майстриня народних прикрас Ольга Торчай; Ірина Барамба – фахівчиня Центру фольклору та етнографії Навчально-наукового інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, етноспівачка гуртів «Гуляйгород», «GG Гуляйгород», «Стодивниця»; Олександр Вовк – молодший науковий співробітник наукових фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ імені Максима Рильського НАН України, проєктний менеджер мистецької агенції Арт Велес, до 2019 р.). Це відео із експертами, які розповідають про культурну спадщину Запорізької області: «Як і ким заселявся запорізький регіон», «Як звучить запорізький діалект», «Яким було вбрання Запорізького краю», «Прикраси Запорізького краю», «Запорізький музичний фольклор – який він?». Тривалість подкастів від 49 хвилин до години 27 хвилин. Вони записані у формі бесіди, ведучий працює із одним або двома гостями, які є експертами у темі подкасту. Модераторами були учасники ГО, а також є відомі запорізькі журналісти (Ольга Вакало – журналістка, ведуча віжн-радіо «На дотик», Яна Брензей – телеведуча, журналістка, блогерка). Найбільшу кількість переглядів (11 тисяч) зібрав матеріал про заселення Запорізького регіону, найбільша кількість коментарів (135) зібрав матеріал про діалект. Коментарі подкасту про діалект становлять своєрідну перекличку мешканців запорізьких селищ, які також називали свої варіанти вимови почутих у матеріалів слів та говорили про свій досвід побутування української мови в запорізьких селах. Коментарі до подкастів в цілому говорять про інтерес мешканців запорізької області до їхньої локальної культурної спадщини.

ГО «Гуляйпільські старожитності» була утворена 24.10.2022 (https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/44852068/) і використовує для поширення власного контенту соціальні медіа: Facebook, Instagram, TikTok, YouTube. Медіаматеріали для кожного виду соціальних медіа різняться і адаптовані під їхні формати і пошуки власної аудиторії. Instagram-сторінка

складається із 488 дописів, які складаються із анонсів заходів ГО, фотоматеріалів. Частина медіаматеріалів є партнерськими із подібних сторінок або колабораційними, наприклад, подкасти «Прикраси Запорізького краю», «Як звучить Запорізький діалект». Аналіз контенту сторінок соціальних медіа ГО дає можливість окреслити модель локальної медіатизації пам'яті (Таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Графічна модель локальної медіатизації пам'яті

Виклики	Медіаканали
☐ Руйнування міст і сіл краю, в тому числі історичної спадщини. ☐ Стирання кордонів між свідченням та процесом архівації або вшанування.	☐ Використання соціальних медіа (Facebook, Instagram, Tik-Tok) для фіксації даних. ☐ Грантова підтримка інноваційних практик збереження пам'яті. ☐ Об'єднання громадських ініціатив, наукових спільнот та медіа.
Психосоціальні механізми	Медіапродукт
☐ Спільна травма війни та почуття втрати дому. ☐ Взаємодія із вихідцями краю, що перебувають в інших частинах України або за її межами. ☐ Перетворення спогадів про минуле (усні історії, фотоматеріали та ін.) на матеріали цифрового контенту.	☐ Створення цифрових форм "місць пам'яті" - віртуальних просторів, які фіксують зруйновані матеріальні об'єкти і транслюють цінності ідентичності. ☐ Формування національного та локального наративів стійкості. ☐ Доступ глобальної аудиторії до культурних артефактів

Аналіз кейсу ГО «Гуляйпільські старожитності» показав, що цифровізація як світовий тренд отримав в Україні додатковий імпульс для збереження цінностей локальної ідентичності в умовах війни, потреби людей у збереженні локальної пам'яті активізуються через механізми спільної травми втрати дому та ностальгії, контент сторінок ГО використовує різні формати: етнографічні матеріали (віртуалізація побуту через архівні фото та описи і обговорення обрядів), документи (результати експедицій, фотоматеріали документальних артефактів), історії людей (матеріали про мешканців), локальна медіатизація здійснюється через взаємодію із великими медіаплатформами (Суспільне, Радіо Свобода) та колаборацію із подібними проєктами (подкасти Радіо На Дотик). Тож

медіа ГО трансформовані з інструмента інформування та інструмент формування цифрових «місць пам'яті».

Мікромедіа є новим форматом споживання інформації, що стрімко набуває популярності. Попит на локальні новини та вузьку тематику свідчить про бажання аудиторії споживати близький за духом контент. На відміну від великих редакцій, які часто перевантажують читача інформаційним шумом чи є заангажованими, мікромедіа фокусуються на найважливішому. Навіть емоційний чи ностальгійний контент знаходить тут свого відданого нішевого споживача. Такі медіа можуть формувати ком'юніті навколо особистості автора.

Авторка Яна Тараненко веде блог `taranenko_vibe`, який лише за кілька місяців (з 29 грудня 2025 року) зібрав аудиторію у 4 576 підписників. Маючи досвід ведення попередньої творчої сторінки в Instagram, Яна вирішила створити блог для своєї нової ідеї. Причини запуску проєкту Яна пояснює так: «Я створила цей профіль, щоб розділити ці два світи. Там – затишні ведмедики та казки. Тут – реальне життя, краса моментів, світло нашого міста і мій власний вайб. Це мій візуальний щоденник спостережень. Рада кожному, хто відчуває цю естетику разом зі мною» (<https://www.instagram.com/p/DS16--oAnI1/>). Авторка робить ставку на атмосферність, естетику повсякдення та глибокий емоційний зв'язок. Її контент – це фактично цифрові артефакти життя у прифронтовому місті, які в реальному часі стають частиною історії повсякдення. Завдяки ширості Яна має високий рівень залученості: підписники активно взаємодіють із публікаціями, що формує міцний кредит довіри. Тематично блог тяжіє до Lifestyle, проте поданого крізь призму особистого переживання війни.

Станом на 16 березня 2025 року контент сторінки налічує 92 дописи. Авторські матеріали, попри свою естетичність, часто стають приводом для глибокої рефлексії аудиторії. Прикладом є відео від 18 лютого з краєвидами засніженого міста під саундтрек до стрічки «Весна на Зарічній вулиці» (в українському перекладі). Використання відомої пісні із цього фільму, який є ретросимволом індустріального Запоріжжя, підкреслює тяглість історії міста. Проте сам факт використання перекладу пісні викликав неоднозначні коментарі:

частина коментаторів відзначила як позитивний факт появу такого перекладу одні відзначали нагальний переклад пісні, Поряд із цим спостерігалася активність неідентифікованих користувачів (порожні профілі без цифрового сліду). Ці коментарі мали ознаки специфічного ставлення до української ідентичності міста. Деякі реакції контрастували з патріотичним настроєм авторки, намагаючись знецінити український контекст відео через призму ностальгії за радянським минулим міста. Матеріал став віральним через поєднання локальної ідентичності та емоційного контрасту, який створює мирна пісня про весну в прифронтовому місті. Кількість переглядів більше 12 000.

Відео, яке набрало найбільшу кількість переглядів та обговорень (понад 32 000), має назву «Ця розмова з батьками розірве вам серце» (11 січня 2026 р.). У відео зафіксовано засніжене Запоріжжя, на фоні пісня «Чуєш» українського співака YAKTAK (Ярослав Карпук), яка стала хітом у 2023 році. Для Запоріжжя початку 2026 року вона стала особливо актуальною на фоні постійних обстрілів та просування фронту, руйнування сіл Запорізької області, коли люди змушені залишати свій дім та їхати у невідомість. Про цей писали коментатори під відео і додавали свої історії виїзду із власного дому, який назавжди втрачено, але лишається лише пам'ять про нього. Ось один із таких коментарів: «немає дому... Розбито все... Всі речі, фотографії, іграшки дитини .. все під завалами ... Серце розбите.. немає коріння, немає де приїхати...». Географія коментаторів була значно ширшою території Запорізької області. Віральність цього допису пояснюється тим, що авторка не просто показала своє місто, а дала змогу людям, життя яких було зруйноване війною, сказати про це, тож допис став прикладом мікромедіатерапії. Наявність довгих коментарів стала сигналом для алгоритмів Instagram, що контент є цінним (понад 32 000 переглядів при 4 576 підписниках – це охоплення, що у 7 разів перевищує кількість підписників). Допис стає майданчиком цифрової пам'яті та підтримки.

Допис від 16 січня 2026 року продемонстрував високий рівень залученості (понад 18 000 переглядів). Контент побудований на візуальній рефлексії вулицями Запоріжжя під музичний супровід mc.PanAss, де згадуються ключові топоніми

міста. Аналіз коментарів виявив певний когнітивний дисонанс у сприйнятті: аудиторія схвально оцінила візуальний ряд та ідею «місць пам'яті», але критично поставилася до російськомовного тексту пісні. Це підкреслює актуальний запит на українізацію навіть локального культурного продукту. Водночас домінуючим залишається емоційний складник – відчуття нерозривного зв'язку з містом.

Порівняльна характеристика найбільш популярних матеріалів подається в Табл. 3.3:

Таблиця 3.3

Порівняльна характеристика популярних матеріалів

Тема відео	Саундтрек	Ключова реакція
«Ця розмова з батьками розірве вам серце» 11.01.2026 – розмова з батьками (32 000 переглядів)	YAKTAK – «Чуєш»	Тема втраченого дому. Глибокі коментарі-історії (мікромедіація).
«Запоріжжя, яке зупинилось на мить» 16.01.2026 – вулиці міста (18 000 переглядів)	mc.PanAss	Авдиторії подобається відео, але є критика музики
«Місто, де народилась легенда» 16.02.2026 – засніжене місто (12 000 переглядів)	«Весна на Зарічній вулиці» (український переклад)	Контраст мирної пісні та прифронтового міста

Порівняльний аналіз трьох матеріалів продемонстрував, що їхня віральність має різні пояснення: «Ця розмова з батьками розірве вам серце» - емпатія, об'єднуюча трагедія війни; «Запоріжжя, яке зупинилось на мить» - відчуття нерозривного зв'язку з містом і запит на українізацію; «місто, де народилась легенда» - локальна ідентичність, контраст.

Характерною рисою контенту блогу є використання пісень створених за допомогою штучного інтелекту. Авторка доповнює свої відеоматеріали музичним складником, залучаючи інструменти «м'якої сили». Платформи ШІ-музики допомагає створювати мелодії синхронізовані з візуальним рядом, робити кавери на відомі мотиви (як із піснею «Весна на Зарічній вулиці», коли знайомий

індустріальний код отримує нове українське звучання). Музика дозволяє створити необхідний емоційний фон, лагідно українізує простір, підкреслює його безпечність через естетизацію повсякдення, адаптує контент та привчає до нової культурної норми прифронтового міста. Використання музики як інструменту м'якої сили допомагає зниженню психологічного супротиву. Через естетику, почуття авторка перетворює події життя на цифрову пам'ять. Людям легше запам'ятовувати, а потім транслювати те, що отримало у них позитивний емоційний відгук.

Мікромедіа (блог taranenko_vibe) є інструментом збереження пам'яті. І він має свою модель медіатизації пам'яті: інструментом втілення є візуальний щоденник, в якому авторка втілює своє бачення естетики повсякдення та емоційного вайбу; для створення контенту авторка вдається до поєднання ретропам'яті, локальної топоніміки та сучасної трагедії війни; взаємодія із аудиторією базується на спільній рефлексії («немає дому», «все під завалами») і перетворенні постів із коментарями на майданчик цифрової пам'яті, запиті на українізацію контенту, протидії наративам знецінення української ідентичності (зіткнення з анонімними профілями у коментарях); віральність матеріалів виявляється через алгоритми Instagram, які реагують на довгі коментарі, а також в створеному локальним ком'юніті підтримки прифронтового міста, повсякдення якого стає зафіксованим історичним фактом у реальному часі.

Значною популярністю у соціальних мережах користуються авторські матеріали відомих блогерів. За даними дослідження «Індекс медіаграмотності українців: 2020–2025 (шоста хвиля)» 13 Березня 2026, організованого ГО «Детектор медіа» 78% опитаних найбільше довіряють блогерам [33]. Вітчизняний сегмент соціальних мереж наповнений авторськими текстами на історичну тематику. Серед таких, наприклад, Віталій Дрібниця («Vox veritatis»), Євгеній Мороз (Morozenko), Євгеній Мороз («KVITAN»), Андрій Попик, Станіслав Чумак та багато інших, які в «доступній і часто емоційній формі розповідають історію України росіянам, розвінчуючи міфи російської пропаганди, одночасно спрямовуючи інформацію на українську аудиторію Chatroulette» [79, с. 216].

Локальний вимір запорізької блогосфери на історичну тематику представлений діяльністю журналіста, члена НСЖУ Володимира Шака, який на базі власного Facebook-профілю сформував авторський блог, присвячений Запоріжжю та Запорізькому краю. Початкова тематика платформи охоплювала пам'ятні місця, видатних постатей та знакові історичні події регіону. В умовах повномасштабної війни вектор публікацій трансформувався: з'явилися матеріали про українських захисників та реалії життєдіяльності прифронтового міста. Поєднання журналістського та літературного досвіду автора безпосередньо впливає на специфіку контенту: дописи поєднують професійні стандарти з художньою образністю, завдяки чому портрети персонажів є когнітивно виразними та живими. Окрім того, дослідник медіапростору часто ініціює дискусії навколо суспільно тригерних і релевантних тем, спонукаючи аудиторію до рефлексії над «гострими кутами» сьогодення.

Ми проаналізували матеріали сторінки за лютий 2026 року (80 публікацій). За цей місяць були матеріали про захисників і захисниць Запорізького краю (Олександр Марецький удостоєний звання Героя України, полковник Олег Дмитришин, поліцейський Віталій Романч, родина гвардійців Олесій і Анна, бійці Вік і Касьян, боєць із позивним Пампук, боєць із позивним Гара, боєць із позивним Жолудь, боєць із позивним Космос, боєць Роман із Запорізької ТрО, боєць із позивним Хрест, боєць із позивним Хіронакі, Боєць Марік з Маріуполя, оператор дрону Дарина, захисник Андрій із 128 механізованої бригади, «Запорізькі сапсани», захисники Кодацької бригади ТрО), загиблих воїнів (Геннадій Гладкий, Олександр Корець), вручення нагород бійцям 118-ї механізованої бригади, робота техніки (робота установки «Богдана»), дівчинка із Запоріжжя підготувала подарунок гвардійцю, який повернувся з полону, пояснення що таке «нульовий день», відео влучання у ворога під Гуляйполем, ворожа атака на притулок тварин (6 лютого), запорізькі захисники заступають на захист (фото та інформація про це від 3 лютого). Реалії війни автор доповнює матеріалами про тварин на війні, їх порятунок (19 лютого).

Публікація від 28 лютого «Нігтик захисниці Запоріжжя» розповідає про дівчину, яка пройшла курс базової військової підготовки й долучилася до лав однієї з бригад. Допис супроводжувався світлиною, на якій було видно її доглянуті нігті, що спровокувало дискусію в коментарях щодо доцільності такого догляду в армії. Звичайно, реакція аудиторії була неоднозначною. Проте чимало користувачів зійшлися на тому, що охайність та право на гідність не зменшують боєздатність, тож руйнують стереотип про обов'язковий «правильний», стражденний вигляд військовослужбовця.

Більшість матеріалів автор подає під рубриками. Частина з них є краєзнавчими, присвяченими минулому міста та краю, частина показує реалії війни в Запорізькому краю. Ми зафіксували тематику цих матеріалів. Тож рубрики «Тут живемо», «Ретрофото», «Хто на фото», «Сумна дата», «ФотоПодорож у минуле» є краєзнавчими та фіксують пам'ять про визначні місця, людей краю.

Рубрика «Тут живемо» розповідає про пам'ятні місця Запорізького краю. У лютому це були розповіді про кінські назви Запорізького краю (4 лютого), про історію із Дмитром Яворницьким у місті чорних павуків (12 лютого), про єврейські землеробські колонії запорізького краю, 1904 року (14 лютого), про залізничну станцію Оріхова (28 лютого). Фото матеріали супроводжуються інформацією про історичні факти.

Подібною є рубрика «Ретрофото», що містить світлини Запоріжжя різних періодів. За вказаний час тут розміщено фото збору врожаю черешні в Мелітополі, початок літа 1943 року (1 лютого), фото шлюзу Дніпрогесу 1948 року (2 лютого), фото садиби генерала Василя Попова на Запоріжжі, початок 20-го століття (3 лютого), фото дитячого свята в Бердянському повіті 1908 року (4 лютого), фото автомобіля «Запорожець» першого випуску на вулицях Запоріжжя (5 лютого), фото Кічкаського мосту 1912 рік (7 лютого), фото Запоріжжя, кінця 1970-х років (7 лютого), фото Молитовного будинку у колонії Айнлаге (Кичкас) початку 20-го століття (9 лютого), фото заводу сільгоспмашин у колонії Айнлаге (Кичкас), кінець 1920-х років (10 лютого), фото Запорізького автозаводу 1968 рік

(11 лютого), фото Бердянська 1953 року (13 лютого), квітучого черешневого саду у Мелітополі 1957 року (19 лютого), станції Олександрівськ 1912 рік (21 лютого), Запоріжжя 1960-х років (27 лютого), Покровський собор 1920-х років (27 лютого), Запоріжжя у 1978 році (25 лютого). Ця рубрика розповідає про життя Запорізького краю ХХ століття, переважно це події історії повсякдення.

Рубрика «Хто на фото» про відомих людей України, які переважно пов'язані із Запорізьким краєм: батько Степана Бандери отець Андрій, перший запорізький професійний борець Федір Гурський (17 лютого), хрещений батько Нестора Махна Григорій Коваленко (22 лютого), Роман Коцюбинський син відомого письменника (26 лютого). Матеріал про отця Андрія батька Степана Бандери не є краєзнавчим, проте він цікавий аудиторії автора, який не лише розповідає про минуле Запоріжжя, але й рефлексує на важливі теми.

Рубрика «Сумна дата» цього місяця була присвячена дню смерті мера Запоріжжя Олександра Поляка (22 лютого). Мер запам'ятався багатьом запоріжанам як людина, яка готова була працювати на благо міста.

Рубрика «ФотоПодорож у минуле» пропонує історії із фото: місто Токмак початку 20 століття (15 лютого), Центральний проспект Запоріжжя 1956 рік (кадр з фільму «Весна на Зарічній вулиці») (17 лютого), Кічкаський міст (18 лютого), Мелітополь 1903 рік (24 лютого).

Частина рубрик відображають реалії війни та фіксують життя міста і краю в умовах війни. Такі матеріали представлені рубриками:

- «Будні війни» - матеріали про бої за Степногірськ (25 лютого), інформація про новобранців 118-ої механізованої бригади (24 лютого);
- «Реалії війни»: у зниклого безвісті бійця народився син (23 лютого);
- «Від першої особи» про ситуацію біля Гуляйполі від Олександра Сирського (16 лютого);
- «Фотофакт»: селище Комишуваха після удару авіабомбами (21 лютого);
- «Стоп-кадр» фіксує моменти війни: фото окопної свічки на Запорізькому напрямі (6 лютого), великі бомбери Запорізького фронту (10 лютого),

прифронтовий Оріхів лютий 2026 року (11 лютого), Новомиколаївська будівля місцевої ради, зруйнована росіянами (26 лютого).

Рубрика «Врятуй і збережи» розкриває духовні орієнтири, про які автор нагадує своїм читачам - матеріал про вечірню з чином прощення (23 лютого)

Оскільки це особиста сторінка, автор публікує і матеріали про власне життя. Наприклад, світлину з покупками з ринку (12 лютого), фотоспогад про захід сонця в Кирилівці 2020 року (18 лютого), а також дописи до 39-ї річниці весілля: «Володимир і Лариса: 39 років разом» від 20 лютого та святкову публікацію від 21 лютого.

На сторінці є окремі матеріали, які автор не охоплює рубриками: матеріал із фото Нестора Махно в еміграції (2 лютого), вірш Василя Діденка та інформація про поета, що народився в цей день 3 лютого, матеріал із фото Скіфської чаші (5 лютого), матеріал про електромобіль Запорізького заводу 1973 року (16 лютого), Запоріжжя на пачці цигарок (14 лютого), ФотоЛист з минулого відправлений 23 червня 1943 року (13 лютого). Ці матеріали також є краєзнавчими та зберігають пам'ять про життя Запорізького краю.

Сторінка Володимира Шака є прикладом мікромедіа, його читачами є 9,2 тисячі фоловерів, матеріали мають різну кількість уподобань, наприклад, матеріал про хрещеного Нестора Махна набрав 722 уподобань, а матеріал про удар по Комишувасі 2478. Тут увага аудиторії визначається саме відгуком теми та актуальністю події.

Прифронтове Запоріжжя в контексті російсько-української війни є регіоном, що вже має власну культурно-історичну специфіку, проте потребує конструювання локальної та національної ідентичності. Розуміння цих процесів регіональними медіа демонструють редакції «МТМ», «Суспільне Запоріжжя», «061.ua», «ЗаБор», «Відбудова. Запоріжжя» та ін. Матеріали цих медіа приділяється увага темам історичного спадку та деколонізації. У матеріалах використовують символи незламності та опору Запоріжжя – Хортиця та козацтво. Сучасна ж війна також диктує тематику пов'язану із краєм, зокрема, проекти «Дерево пам'яті», інсталяція «Пам'ятай», рубрики про загиблих воїнів та

цивільних. Одним із напрямів висвітлення в медіа – наслідки обстрілів історичних будівель, пам'яток архітектури. В контексті декомунізації, яка триває і активізувалась в умовах війни відбувається перейменування вулиць.

У запорізьких медіа існують ряд медійних проєктів, які висвітлюють питання історії, зокрема, муніципальний телеканал МТМ має просвітницько-історичні проєкти «Місто – Україна», «Істфакт» (Додаток К). Програма «Істфакт» розповідає про діалекти запорізького краю, Голодомор 1930-х років, Запоріжжя під час Першої світової війни, епоха 1990-х років в Україні. Всі ці програми працюють над популяризацією загальної та регіональної історії, а також збереження культурної спадщини Запорізького краю. Основними завданнями проєктів є фокус на локальних подіях, деконструкція міфів, наголос на збереженні культурної пам'яті в умовах повномасштабного вторгнення. Програми спираються на фактаж, першоджерела, архівні документи та археологічні знахідки, а не на аматорські гіпотези. Ведучі виступають у ролі «допитливого інтерв'юера», який ставить уточнюючі запитання від імені пересічного глядача Підбір спікерів також є сильною стороною програм. Як правило, це викладачі історичного факультету ЗНУ, наукові співробітники Національного заповідника «Хортиця», археологи та музейники, місцеві дослідники, які глибоко знають специфіку Запорізького краю. Як і більшість краєзнавчо-історичних проєктів регіональних комунальних каналів, такі випуски мають помірну кількість переглядів на YouTube (від кількох сотень до кількох тисяч залежно від теми). У коментарях часом виникають локальні дискусії між краєзнавцями щодо деталей або уточнень історичних дат. Глядачі дякують за якісний українськомовний контент та популяризацію рідного краю. Подібні проєкти також є агентами формування історичної пам'яті на локальному рівні.

В умовах війни автор не ізолює минуле від сьогодення, а навпаки – інтегрує його в актуальний контекст. Медіатизація пам'яті в блозі працює як багаторівневий конструктор: краєзнавча інформація, ретрофотографії, локальна топоніміка та розповіді про історичних постатей (Махно, Бандера, Яворницький) сусідствують із фіксацією сучасних трагедій і руйнувань (удар по Комишувасі,

будні в Оріхові) та героїзацією новітніх захисників. У такий спосіб автор вибудовує тяглість української історії, де сучасна війна стає продовженням багатовікової боротьби за ідентичність.

Через публікацію побутових замальовок, історій про тварин, фотографій міських локацій чи навіть особистих спогадів, автор деталі повсякдення, які з часом стають цінними історичними джерелами. Це фіксація хроніки прифронтового життя, яка завдяки алгоритмам соцмереж та віральності набуває статусу зафіксованого історичного факту в режимі live. Автор успішно медіатизує пам'ять, адаптуючи її до форматів, мови та алгоритмів сучасних платформ, роблячи історію інструментом націєтворення, терапії, деколонізації контенту та протидії ворожим наративам.

Рівень залученості аудиторії (від сотень до тисяч уподобань залежно від гостроти теми) доводить, що користувацький контент із збереження пам'яті є надзвичайно затребуваним сучасним суспільством. Вважаємо, що в умовах повномасштабної війни саме локальний рівень стає первинною ланкою медіатизації історичної пам'яті. Якщо раніше формування політики пам'яті переважно ініціювали державні інституції, то сьогодні дедалі більшу роль відіграють місцеві громади, редакції локальних медіа, громадські організації та цифрові меморіальні платформи. У результаті формується багаторівнева модель медіатизації історичної пам'яті, у якій локальні меморіальні наративи інтегруються в загальнонаціональний і міжнародний інформаційний простір, забезпечуючи одночасно персоналізацію, достовірність і масштабування історичної пам'яті.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

На відміну від традиційної централізованої політики пам'яті, сучасні цифрові технології дають можливість громадським організаціям, територіальним громадам, місцевим медіа, музеям, громадським організаціям, родинам загиблих, органам місцевого самоврядування та блогерам самостійно створювати чи поширювати меморіальний контент. У результаті формується багаторівнева мережа локальних цифрових архівів, інтерактивних карт пам'яті, сторінок у

соціальних мережах, електронних книг пам'яті, подкастів, документальних проєктів і цифрових меморіалів, присвячених окремим громадам, містам чи регіонам.

Проведене кейс-стаді Платформи пам'яті «Меморіал» підтвердило, що в умовах російсько-української війни медіатизація історичної пам'яті набуває системного соціокомунікаційного характеру та реалізується через інтеграцію журналістики, цифрових технологій, громадянських практик і меморіальних інституцій. Платформа функціонує не лише як цифровий архів, а як багаторівнева комунікаційна екосистема, що забезпечує документування втрат, персоналізацію пам'яті, виробництво й поширення меморіального контенту, формування нових комеморативних практик та суспільного діалогу щодо політики пам'яті. Аналіз засвідчив, що медіатизація історичної пам'яті здійснюється через взаємодію журналістських стандартів, алгоритмів цифрових платформ, мережевої дистрибуції інформації, громадської участі та інституційної підтримки. Отримані результати дають підстави стверджувати, що «Меморіал» є репрезентативною моделлю сучасної медіатизації історичної пам'яті, яку можна розглядати у межах комунікаційної моделі PESO, у якій цифрові комунікації виступають не лише засобом збереження історичних фактів через генерування контенту, а й поширення своїх наративів та цінностей через здобуті та спільні медіа (партнерів) для конструювання нової культури пам'яті, консолідації українського суспільства та утвердження україноцентричного історичного наративу в умовах довготривалої російсько-української війни.

ВИСНОВКИ

У дослідженні встановлено, що в міждисциплінарному полі *memory studies* та в контексті соціальнокомунікаційного підходу колективна історична пам'ять є складним багаторівневим соціокультурним феноменом конструювання, збереження та передавання минулого, базовим компонентом якого є медіатизована історична пам'ять. Терміни «колективна пам'ять» та «історична пам'ять» описують різні рівні акумуляції знань про минуле, які взаємодіють у межах соціальної пам'яті й перетинаються в площині, коли історичні факти стають надбанням колективної свідомості – це явище можна назвати колективною історичною пам'яттю. Колективну пам'ять розуміємо як потік інформації, у якому зберігаються та відтворюються події, які мають значення для конкретної спільноти. Цей інформаційний потік створює умови, за допомогою яких минуле продовжує жити в теперішньому досвіді групи. На відміну від колективної, історична пам'ять (або історія як така) постає як інтелектуальна реконструкція минулого, яке вже зникло, вона є об'єктивною, сегментованою і прагне максимально точно дотримуватися фактичних деталей. Колективна пам'ять фокусується на подібності, історична ж зосереджується на змінах та трансформаціях суспільства, вона є переліком подій і універсальним записом фактів. І колективна, й історична пам'ять вияскравлюють те, що залишається актуальним для суспільства.

Зазначені типи пам'яті є засадничими інструментами формування та підтримки національної ідентичності, оскільки вони забезпечують тяглість досвіду спільноти, визначають її ціннісні орієнтири та допомагають самоідентифікації у світі. Колективна пам'ять не просто відображає риси ідентичності, а слугує її смисловою основою, моделюючи та змінюючи її відповідно до викликів сучасності. Історична пам'ять стає частиною національної ідентичності лише тоді, коли переходить у площину колективної пам'яті. Це відбувається через процеси медіатизації.

Колективне уявлення про минуле в соціальнокомунікаційному просторі формується агентами різних рівнів. Окрім уряду та офіційних інституцій, до агентів пам'яті належать громадські організації та активісти (сюди входять неурядові організації, захисники громадянських прав та низові активісти, які володіють соціальним капіталом для впливу на дискурси через створення комеморативних стратегій на рівні малих груп), інституції культури та освіти (музеї та їхні працівники, освітні заклади, що реалізують проєкти з інтерпретації історії), інтелектуальна та творча еліта (історики, письменники, режисери та інші лідери думок) тощо. В умовах російсько-української війни до переліку можна додати родичів чи друзів полеглих із значним соціальним капіталом, які створюють дописи у соціальних мережах, організовують людей на акції вшанування чи є ініціаторами комеморативних практик. Впливовими агентами формування колективної історичної пам'яті є медіа та масова культура.

Ефективність формуванні колективної історичної пам'яті залежить від взаємодії різних типів агентів та їх присутності у публічному просторі. Механізми поширення історичних інформаційних потоків можна простежити за комунікаційною моделлю PESO (paid, earned, shared, owned), де головним бенефіціаром є держава. Синергія власних медіа (сайти державних інституцій, музеїв, меморіальні платформи), здобутих (матеріали професійної журналістики), спільних (соціальні мережі) та оплачених (таргетоване просування важливих наративів) створює щільне інформаційне середовище. Ця модель забезпечує перехід історичної пам'яті з інституційного рівня в масовий повсякденний дискурс, стимулюючи партисипативність (співучасть) аудиторії у процесах комеморації.

В умовах цифрового повороту сучасні цифрові платформи, соціальні мережі, штучний інтелект та алгоритмічна експансія інформації створили нові механізми формування колективної історичної пам'яті, де соціальні медіа та їхні алгоритми виступають самостійними «агентами пам'яті», що визначають видимість, інтерпретацію та поширення історичних наративів. Цифровий простір перетворюється на поле боротьби за історичну правду не лише між політичними

ворогами чи опонентами, сюди додаються новітні ІКТ, наприклад, штучний інтелект, який починає автономно приймати рішення про те, що зберігати, а що переробляти, створюючи нові інтерпретації минулого, які можуть бути відірвані від реального людського досвіду.

Подія стає історією тоді, коли вона переходить із сфери актуального досвіду в сферу колективної пам'яті та інтерпретації, незалежно від хронологічної відстані. У контексті російсько-української війни історичною пам'яттю є усвідомлення глибоких наслідків події, що транслюється через інтерпретації й осмислення в публічному просторі. У результаті дослідження встановлено, що війна стала потужним каталізатором докорінних змін у політиці пам'яті України, перетворивши її на стратегічний ресурс національної безпеки та інструмент формування державної стійкості. Вже сьогодні можна говорити, що інформація про російсько-українську війну перетворюється на національну пам'ять як частину націєтворчої історичної пам'яті – утвердження україноцентричних знань, уявлень, цінностей, в контексті збереження державності та виживання української нації. Війна позначила достатньо різкий перехід до нової реальності, ставши своєрідним вододілом між «до» і «після» в історичному розвитку нації, що виявляється в трансформації суспільно-політичних та соціально-комунікаційних процесів у державі:

- Відбувається цілеспрямований процес витіснення російських імперських та радянських наративів (кенселінг російської культури як «соціальне забуття») при одночасному зануренні в українську історичну спадщину через різні медіаканали. Це підтримується як на рівні громадськості, так і через державні інституції, що на інституційному рівні очищують публічний простір від ворожої символіки. Переосмислення історії держави стається одночасно із процесами зміщення акцентів з образу жертви агресії в образ України як суб'єкта опору.

- Реалізовується законодавче та інституційне регулювання політики пам'яті через створення нової нормативної бази – ухвалення Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» (2025 року) закріпило ключові поняття україноцентричної політики пам'яті, такі як «війна за

Незалежність України», «місце пам'яті» та визначило «рашизм» як тоталітарну ідеологію тощо. Держава ініціювала створення сакрального простору для вшанування борців за незалежність усіх епох, що має демонструвати тяглість української державності від Русі до сьогодні – Український національний пантеон. Український інститут національної пам'яті став центральним органом виконавчої влади, який безпосередньо забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері національної пам'яті українського народу. Інститут організовує та сприяє проведенню масштабних інформаційних кампаній, спрямованих на реалізацію політики національної пам'яті, сприяє медіавиробництву (допомагає у виготовленні друкованої продукції, а також кіно- та відеоматеріалів, сценічного та художнього втілення образів минулого). Крім освітніх проєктів (лекцій, тренінгів з питань культури пам'яті), наукових досліджень, УІНП забезпечує публічність творення політики пам'яті в Україні, є комунікаційним майданчиком для уникнення монополізації пам'яті владою, координує створення Українського національного пантеону, збирає та оприлюднює (як в Україні, так і за кордоном) інформацію про історію українського державотворення, боротьбу за незалежність та злочини, вчинені проти українського народу. Інститутом розроблено десять базових принципів меморіалізації, які визначають етичні та професійні стандарти вшанування пам'яті, зокрема в умовах російсько-української війни. Отже, УІНП може вплинути на формування базових знань, які суспільство використовуватиме для інтерпретації минулого.

- З'являються нові практики комеморації та актуалізуються старі (заснування стипендій, професійних премій, бібліотек, висадка дерев, створення документальних фільмів, художньої літератури, поетичних збірок та інше) з фокусуванням на гуманізацію пам'яті, де головний акцент робиться не на обставинах смерті, не на радянських традиціях узагальнених вшанувань («невідомий солдат»), а на особистості, мріях та життєвому шляху людини. Нові практики увічнення – колективні публічні дії для формування цінностей та

переконань через відтворення уявлень про минуле – умовно можна об'єднати в групи з матеріальними та нематеріальними об'єктами пам'яті, які пов'язані з:

1. Обрядами. Запровадження загальнонаціональної хвилини мовчання стало однією з найбільш стійких нових традицій з глибокою емоційною залученістю суспільства, «Вишита стрічка пам'яті», «Стіл пам'яті». Обряди здійснюються не загальною, а через персоніфікацію – згадування конкретних полеглих у цій війні.

2. Вшануванням через добру справу / бізнес. Започаткування освітніх ініціатив у пам'ять про героїв, відкриття кав'ярень, книгарень, спортивних клубів, евакуаційних автобусів на честь загиблих захисників, передача обладнання імені полеглої воїни на фронт і таке інше. Створені об'єкти пам'яті мають смисловий зв'язок із героєм чи героїнею, як правило, втілюють мрії, прагнення, ідеї загиблого чи загиблої, наприклад, «ЧекаFest», «Протасів Яр».

3. Візуалізацією втрат у публічному просторі через артоб'єкти. Це дозволяє, з одного боку, створити інформаційні приводи та розголос на міжнародній арені, з іншого, через вшанування ще раз повторити в інформаційному просторі наратив про невинні втрати українського народу. Прикладом є «шолом пам'яті» Владислава Гераскевича на Олімпіаді, створення інсталяцій, наприклад, з візочками, що символізували загиблих українських дітей, мурали та інше.

4. Створенням спеціалізованих цифрових архівів, віртуальних музеїв та виставок з інтерактивними форматами та 3D-моделями для створення меморіальних просторів, доступних онлайн. Встановлення QR-кодів на місцях пам'яті – на могилах або пам'ятних дошках, які ведуть до розширеної цифрової інформації про людину.

5. Залученням інструментів соціальних мереж – поширення некрологів, історій героїзму та онлайн-акцій (флешмоби, хештеги) у Facebook, Instagram та TikTok, що дозволяє громадянам бути активними співтворцями пам'яті.

6. Цифровим поворотом та медіатизацією – медіапам'ять, травмована війною, формує мережевий тип фрагментованого запам'ятовування через стріми,

дописи та відео з дронів, створюючи ефект «живого архіву», де минуле проникає в теперішнє в режимі реального часу; у межах цифрового повороту створюються потужні недержавні ініціативи, як-от Платформа пам'яті «Меморіал», які займаються персоналізацією втрат, перетворюючи суху статистику на живі історії загиблих військових і цивільних.

Перераховані процеси комеморації (практики вшанування) перебувають у нерозривному зв'язку з медіа, де медіа стають не просто каналами передавання інформації, а середовищем, у якому конструюються наративи минулого. Коли історична інформація виходить у публічну зону, вона створює «наративні шаблони», які люди використовують для інтерпретації поточних ситуацій та впорядкування нових знань про світ. Комеморативні практики стають «сировиною» для медіа, які за допомогою своєї логіки (візуалізації, емоційності, швидкості) перетворюють факти на суспільно значущі образи. Саме медіа відіграють ключову роль у перетворенні історичної пам'яті на довготривалу колективну, за допомогою різних медійних форматів, де кристалізуються спогади. Діапазон форматів широкий – від оприлюднених у медіа некрологів до віртуальних музеїв чи віральних відео в соціальних мережах. Цей процес відбувається через:

– Творення емоційних наративів та сюжетів, символічних знаків (візуальних та вербальних). Жест спортсмена Владислава Гераскевича («шолом пам'яті») стає медіатизованим актом комеморації, що через віральність у соцмережах та висвітлення у світових медіа перетворює персональну скорботу на глобальний комеморативний сюжет; фільм про перші тижні облоги Маріуполя під час повномасштабного російського вторгнення «20 днів у Маріуполі» режисера Мстислава Чернова, який отримав нагороду Американської кіноакадемії у номінації «Найкращий повнометражний документальний фільм», не просто запустив інформаційну хвилю обговорень на міжнародному рівні. Цей медіапродукт зафіксувавши трагічні історичні факти, перевів їх в емоційну символічну площину з україноцентричним наративом боротьби та стійкості українців.

– Проведення та висвітлення в медіа ритуалів вшанування, що забезпечує колективну участь та посилює відчуття причетності.

Встановлено, що визначальним чинником медіатизації історичної пам'яті є функціонування комеморативних практик у соціальних мережах. Нами виявлено такі основні типи утворень, які медіатизують історичну пам'ять:

1. Групи в соціальних мережах із продовженням наративів музеїв, архівів, платформ, державних інституцій тощо. На цих ресурсах інформація дублюється чи адаптується під вимоги соціальної мережі – створення рилсів, каруселей, відповідної стилістики текстів тощо.

2. Групи, які представляють громади, території яких перебувають в окупації або евакуації. Віртуальними «місцями пам'яті» стають локальні громадські ініціативи. З'ясовано, що локальні ініціативи та регіональні медіа виконують функцію збереження унікальної територіальної ідентичності. Через інтеграцію місцевої мікроісторії у загальнонаціональний макронаратив російсько-української війни конструюється безперервність української культурної традиції та посилюється локальний патріотизм.

3. Блогери, лідери думок, які поширюють історичні наративи.

4. Звичайні користувачі, які поширюють історичну інформацію, яка може набути віральності. Сюди ж можна віднести родичів та друзів полеглих. Блоги та особисті сторінки в соцмережах стають майданчиками для рефлексії про втрачений дім, допомагаючи людям проживати травму через спільні коментарі та спогади.

Медіатизація історичної пам'яті у вітчизняному сегменті соціальних мереж (Facebook, Instagram, YouTube) періоду війни є простором «пам'яті знизу», де діє логіка безперервного потоку – «стрічки війни», що породжує фрагментоване запам'ятовування. Водночас, соцмережі слугують потужним інструментом хештег-меморіалізації, створення цифрових меморіалів та ретро-груп, які забезпечують емоційну солідаризацію суспільства. Попри загрози алгоритмічної цензури, «фільтр-бульбашок» та впливу алгоритмів-гейткіперів, український

сегмент соцмереж демонструє високий рівень україноцентричної консолідації та опору російським історичним фейкам. Пам'ять про війну під впливом медіатизації стає децентралізованою, інтерактивною та надзвичайно емоційною, перетворюючи кожного користувача соціальних мереж на активного учасника формування національного наративу та агентом пам'яті.

Проведене нами опитування показало, що практики комеморації через соціальні мережі та цифрові платформи перетворюють пасивне вшанування на активну форму цивільного спротиву та громадянський обов'язок. Так, якщо загальну історичну інформацію регулярно поширюють лише 10,4% користувачів, то контент про сучасну війну репостять 51,1% опитаних. Головним мотивом взаємодії з контентом у соцмережах є не просто передача факту, а прагнення продемонструвати єдність із суспільством та зафіксувати власну позицію.

Показовим прикладом медіатизації історичної пам'яті є кейс Платформи «Меморіал» (memorial.ua), що функціонує як багаторівнева система, яка поєднує архіви, медіавиробництво, громадську участь, освітні, просвітницькі і меморіальні практики. Робота цієї платформи орієнтована на гуманізацію, персоналізацію та динамічне відтворення історичних подій у цифровому середовищі. Платформа здійснює перехід від знеособленої статистики втрат до персоналізованого сторітелінгу. Такий цифровий мартиролог формує емпатійний мікрорівень національної пам'яті, який через цифрову архівацію стає інструментом збереження історичної правди про воєнні злочини рф. Платформа функціонує як цілісна соціокомунікаційна екосистема, що поєднує кілька ключових вимірів – цифровий архів та базу даних, редакційно-журналістський центр, контент-хаб та мережеву дистрибуцію. Організація діє за комунікаційною моделлю PESO, де власні медіаресурси (сайт, соцмережі) посилюються «здобутими» та «спільними» медіа (партнерства з «Українською правдою», «NV», «Суспільним», більше 40 медіа), що забезпечує віральність і масштабне охоплення аудиторії. Етичний кодекс платформи фокусується на житті людини, її мріях та здобутках, а не лише на обставинах смерті, а пам'ять про людину розглядається як форма турботи, що допомагає уникати надмірного драматизму та ретравматизації. Платформа

просуває ідею, що вшанування має бути активним та практичним. Інформаційні потоки, генеровані «Меморіалом» інтегруються в публічний, а через висвітлення в медіа – цифровий простір. Процес медіатизації історичної пам'яті про російсько-українську війну силами «Меморіалу» здійснюється через численні соціальні проєкти, які набувають популярності, наближаючись до обрядів – «Стіл пам'яті» (ініціатива символічного заброньованого місця в закладах харчування для полеглого), «Вишита стрічка пам'яті» (поєднання автентичних звичаїв вішати рушник чи хустку на хрест із сучасними практиками демонстрації української ідентичності – Днем вишиванки, поєднання минулого, сучасності і майбутнього у вишитих символах) та інші. Платформа адаптує контент під логіку різних мереж (TikTok, Instagram, YouTube), використовуючи сторітелінг, візуальні каруселі тощо для емоційного залучення аудиторії

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що медіатизація історичної пам'яті на сучасному етапі розвитку інформаційно-комунікаційних технологій відбувається у трьох вимірах функціонування інформаційних потоків у горизонтальному та вертикальному напрямках:

1. Когнітивний вимір. Забезпечення інформаційним складником історичних подій через журналістські наративи, цифрові архіви, мультимедійні історії, публічні заходи та інші форми репрезентації минулого. У зазначеному вимірі формуються понятійні дескриптори, які дають фактологічну основу світоглядних уявлень.

2. Комунікаційний вимір. Широке охоплення простору пам'яті різними каналами поширення інформації, через інтеграцію традиційних і цифрових медіа, взаємодію між інституційними та неінституційними агентами, а також безперервний процес ущільнення контенту через використання ресурсів різних типів медіа в межах моделі PESO.

3. Соціокультурний вимір. Результат когнітивного та комунікаційного, пов'язаний із формуванням колективної пам'яті, національної ідентичності, суспільної солідарності, здатність до супротиву та культурної спадковості через медіакомунікацію.

Горизонтальний напрямок об'єднує публічні активності локальних та регіональних агентів, громадських організацій, приватних ініціатив, які здобули поширення в медіа тощо. Вертикальний напрямок як сфера творення смислів представлена діяльністю державних інституцій, музеїв, цифрових платформ, закладів освіти тощо. Внаслідок взаємодії всіх форматів медіатизації історична пам'ять набуває ознак відкритої комунікаційної системи, що забезпечує безперервне оновлення, поширення та суспільне осмислення історичного досвіду.

Проведене дослідження відкриває інші ракурси осмислення медіатизації пам'яті у сфері соціальних комунікацій, пов'язані, наприклад, з управлінням пам'яттю в цифровому просторі, вивченням та систематизацією форматів медіатизованої історичної пам'яті, комунікаційний вимір понятійних, об'єктних та масковокультурних дескрипторів у передачі історичних знань, а також із регіональною медіатизацією історичних знань чи вивченням міжнародного контексту «війн пам'яті» тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ассманн А. Простори спогаду: форми і трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2014. 448 с.
2. Балюн О., Реуцька К. Механізми конструювання національної пам'яті засобами масової комунікації. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом*. Філологія. 2026. №. 1(19). С. 14–21.
3. Бойко О. Колективна пам'ять: природа, суть, структура. *Національна та історична пам'ять*. 2012. Вип. 3. С. 93–105.
4. Борецько Ю. Г., Федотова Т. В. Історична пам'ять як символічна репрезентація минулого. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2023. № 1. С. 104–109. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/17763> (дата звернення: 15.06.2026).
5. Бут К. Потенціал комеморативних практик: націотворчий вимір і робота з травмою війни в умовах постколоніальної модальності. *Соціогуманітаристика в умовах війни: постколоніальна модальність та трансгенераційний потенціал* : монографія / за заг. ред. В. А. Ковпак. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 157–184.
6. Василевська Т., Бевз Т. Конструювання політики національної пам'яті: ідеї, смисли, акценти. *Політичні дослідження*. 2024. № 1(7). С. 135–158. URL: https://ipind.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/7_Vasylevska.pdf (дата звернення: 25.05.2025).
7. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022 року). Соціологічна група «Рейтинг». URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/vosmoy-obschenacionalnyy-opros-ukraina-v-usloviyah-voyny-6-aprelya-2022> (дата звернення: 15.02.2026).
8. В українців зростає інтерес до власної історії, – соціопитування. Український інститут національної пам'яті. 17.11.2025. <https://uinp.gov.ua/pres->

[centr/novyny/v-ukrayinciv-zrostaye-interes-do-vlasnoyi-istoriyi-socopytuvannya](http://centr.novyny/v-ukrayinciv-zrostaye-interes-do-vlasnoyi-istoriyi-socopytuvannya) (дата звернення: 20.06.2025).

9. Гаврилюк І. Особистісні наративи війни: медіатизація досвіду в мікрожанрах (на замальовки). *Філологічні трактати*. 2025. № 17(1). С. 245–256.

10. Гаяне Авакян про 10 принципів меморіалізації жертв, учасників та подій російсько-української війни. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cvj1iQaqnXM> (дата звернення: 13.05.2026).

11. Голденштейн К. О. Політика пам'яті як ресурс символічної політики. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія: Політичні науки. 2023. Вип. 8. С. 66–71.

12. Гончаренко А. Меморіалізація у контексті війни в Україні: історія, форми та роль сучасних технологій у збереженні колективної пам'яті (на прикладі Києва). *Київські збірники історії, археології, мистецтва та побуту*. 2024. Вип. 1 (5). DOI: <https://doi.org/10.55389/2786-5797.2024.01.08>.

13. Горбенко Н. Ю. Медіатизація сучасного політичного дискурсу : дис. ...д-ра філософії за спец. 052 Політологія. Київ, 2023. 235 с.

14. Горон Д. Медіа мережі The City встановили на своїх сайтах блок «В цей день вшановуємо пам'ять». *Детектор медіа*. 16 грудня 2025 року. <https://detector.media/infospace/article/246376/2025-12-16-media-merezhi-the-city-vstanovyly-na-svoikh-saytakh-blok-v-tsey-den-vshanovuiemo-pamyat> (дата звернення: 03.04.2026).

15. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження. URL: <https://surl.li/nrhqcs> (10.06.2026)

16. Данилюк Д. Модель PESO: як створити ефективну комунікаційну стратегію. *Promodo*. URL: <https://www.promodo.ua/blog/model-peso-yak-stvoriti-efektivnu-komunikaciyu-strategiyu> (дата звернення: 13.03.2026).

17. Дарморіз О. В. Війна як концепт соціальної міфології. *Актуальні проблеми філософії та соціології*: науково-практичний журнал Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. Вип.18. С.33–35. URL: <https://lnk.ua/kRPH9FZc3> (дата звернення: 05.05.2026).

18. Дворянин П. Сенситивне інтерв'ю: переживання колективної травми війни. *Вісник Львівського університету*. Серія: Журналістика. 2023. Вип. 52–53. С. 99–108. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2023.52-53.11727>. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/view/11727/0> (дата звернення: 15.03.2026).

19. Дім, що лишається всередині: як південяки створюють спільноти у екзилі і допомагають одне одному. Телебачення Торонто. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sAAkLzDYI2M> (дата звернення: 15.06.2026).

20. Дробович А., Муха О. Як перемогти у війні культурних пам'ятей і наративів. *LB*. 31 серпня 2024 року. URL: https://lb.ua/culture/2024/08/31/632048_yak_peremogti_viyini_kulturnih.html (дата звернення: 25.04.2026).

21. Дробович А. 10 принципів меморіалізації війни. Український інститут національної пам'яті. URL : <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoyu-mozhe-but-y-pamyat-pro-viynu> (дата звернення: 25.04.2026).

22. Єлігулашвілі М., Белінська Д. Від декларацій до практики. Політика пам'яті як засіб забезпечення справедливості під час війни. Біла книга політики пам'яті. Київ, 2025. 32 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/10/white_ua_web.pdf (дата звернення: 06.06.2026).

23. Єлігулашвілі М., Белінська Д. Вшанування і пам'ять у сучасній Україні. Аналіз законодавства та місцевих практик. Зелена книга політики пам'яті. Київ, 2025. 44 с. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2025/09/green_web-3.pdf (дата звернення: 06.06.2026).

24. Житарюк М. Особливості застосування понять «медіація» й «медіатизація» в сучасному медіапросторі. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2020. Вип. 48. С. 56–66. URL: https://tmk-ti-vdpu.at.ua/ld/0/47_Visnyk_48_web.pdf#page=57 (дата звернення: 06.06.2026).

25. Журналістика і медіа в умовах суспільних трансформацій : монографія / за заг. ред. Б. Потятиника, М. Лозинського. Вид. 2-ге доповн. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2025. 268 с. DOI: <https://doi.org/10.30970/JMCST.2024>. URL : <https://journ.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/09/ZHurnalistyka-i-media-v-umovakh-suspilnykh-transformatsiy-monohrafiia.pdf> (дата звернення: 16.06.2026).

26. Запити на видалення контенту відповідно до законодавства ЄС у сфері захисту персональних даних. URL: <https://transparencyreport.google.com/eu-privacy/overview?hl=uk> (дата звернення: 20.04.2026).

27. Знаки української етнокультури : словник-довідник / Віталій Жайворонок; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Довіра, 2006. 703 с. URL: <https://archive.org/details/etnokulturi>.

28. Зниклі безвісти, нова культура пам'яті і правда – розмова з Гаяне Авакян @Akhmetovfoundation. URL: https://www.youtube.com/watch?v=befbxxr_jtS8 (дата звернення: 26.06.2026).

29. Зубахін Ю. В., Ковальов С. О. Ковальова Т. В. Медіатизація війни: PR і наративні практики у формуванні транснаціональних символів травми. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 37 (76) №3. Частина 2. 2026. С. 251–256. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2026/3_2026/part_2/39.pdf (дата звернення: 01.07.2026).

30. Ільїн В. В. Національна пам'ять в контексті дискурсу «забуття»: історико-методологічний аспект. *Проблеми всесвітньої історії*. 2022. № 3(19). С. 7–14. DOI: 10.46869/10.46869/2707-6776-2022-19-1.

31. Ільїн В. Індивід і соціум в контексті 'колективної пам'яті' Моріса Гальбвакса. *Проблеми всесвітньої історії*. 2023. №3(22). С. 7–15. DOI: 10.46869/2707-6776-2023-22-1.
32. Ільїн В. *Memori Studies: від пам'яті до забуття*. *Проблеми всесвітньої історії*. 2020. № 3(12). С. 26–41. DOI: <https://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-12-2>.
33. Індекс медіаграмотності українців: 2020–2025 (шоста хвиля). Аналітичний звіт за результатами комплексного дослідження. *Детектор медіа*. 13 березня 2006 року. URL: <https://detector.media/infospace/article/248278/2026-03-13-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202025-shosta-khvylya> (дата звернення: 10.06.2026).
34. Кашаба О. Ю., Щербина І. В. Цифрова історична пам'ять як складова колективної пам'яті. *Вісник гуманітарних наук*. 2026. №19. С. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20524282>.
35. Киридон А. М., Косяк С. М. Російсько-українська війна як ситуація межовості: увиразнення ідентичності. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. №8. С. 1–22. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15687118>.
36. Киридон А. Пам'яттєва парадигма ідентичності: експлікація системотворчих сегментів комеморативних практик. *Уманська старовина*. 2021. Вип. 8. С. 150–167.
37. Киридон А. Потенціал комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми. *Історична пам'ять*. 2020. № 1(42). С. 7–19.
38. Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022. № 3(35). С. 7–26. DOI: <https://doi.org/10.15804/ksm20220301>.
39. Ковпак В. А. Когнітивне моделювання смислоформування ідеї нації післявоєнної української еміграції в загальній системі медіа-сфери: аналіз

сценаріїв як націоідентифікаційна практика. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2017. Вип. 4. С. 24–30.

40. Ковпак В. А. Смилова матриця деколонізаційного дискурсу: когнітивне моделювання в загальній системі медіасфери. *Соціогуманітаристика в умовах війни: постколоніальна модальність та трансгенераційний потенціал* : монографія / за заг. ред. В. А. Ковпак. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 8–53.

41. Концепція комплексного розвитку (меморіалізації) Бабиного Яру з розширенням меж Національного історико-меморіального заповідника «Бабин Яр» / Геннадій Боряк (голова), Олександр Лисенко, Віталій Нахманович, Анатолій Подольський (заступники голови), Тетяна Пастушенко (секретар) [та ін.] ; Інститут історії України НАН України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2021. 200 с.

42. Костенко Н. Всередині та поза межами ідентичності в культурному досвіді пандемії та війни. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 2. С. 5–21. DOI: 10.15407/sociology2022.02.005.

43. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Людина у викликах цивілізації: від минулого – до майбутнього. Київ : Грамота, 2020. 248 с.

44. Кривіцька О. Закон про національний пантеон: що він передбачає і кого можна вшановувати. Пояснюємо. *Радіо Свобода*. 1 липня 2026 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/panteon-vshanuvannya-pam%ca%bcyati-perepokhovannya-polshcha/33794094.html> (дата звернення: 06.07.2026)

45. Кулик В. Національна ідентичність у час війни: Україна після російської агресії 2014 та 2022 рр. *Проблеми посткомунізму*. 2023. № 71(4). С. 296–308. DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>.

46. Куля А. Медіатизація суспільства та її вплив на журналістику. *Вісник Дніпропетровського національного університету*. Серія: Соціальні комунікації. 2017. Том 25. № 12. С. 58–63.

47. Лильо Т. Антропологічні та ідеологічні наслідки медіатизації. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 134–142. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10553>.
48. Литвиновська Ю. Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.). *Консенсус*. 2024. №1. С. 91–104. URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/94> (дата звернення: 14.06.2026).
49. Луман Н. Реальність мас-медіа. Київ : ЦВП, 2010. 158 с.
50. Маринець Н., Силадій І. Колективна пам'ять і філософія історії у репрезентаціях травматичного досвіду радянзації в культурі та мисленні. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2025. Том 28. № 6. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.15421/172646>.
51. Маринович М. Суб'єктність України: Як траві вдається підважити асфальт? *NV Подкасти*. 9 червня 2026. URL : <https://podcasts.nv.ua/episode/58502.html> (дата звернення: 16.06.2026).
52. Миронович С., Даглі-Гастінгс І. Єдність між державою та громадянами в Україні. Результати дослідження reSCORE у 2024 році. *UN*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/yednist-mizh-derzhavoyu-ta-hromadyanamy-v-ukrayini-rezultaty-doslidzhennya-rescore-u-2024-rotsi> (дата звернення: 06.06.2026).
53. Морозов О. Між самовіктимізацією і спільною пам'яттю: війна Росії проти України в російських незалежних медіа. *Політичні дослідження*. 2024. №2(8). С. 94–115. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/315761> (дата звернення: 26.05.2026).
54. Мунтян О. Медіапроекти як інструмент для збереження соціальної пам'яті. *Медіакритика*. 17 травня 2023. URL : <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/ohlyady-analytyka/mediaproyekty-yak-instrument-dlya-zberezhennya-sotsialnoyi-pamyati.htm>

55. Навроцький позбавив Зеленського ордена Білого Орла – найвищої відзнаки Польщі. *Новинарня*. 19 червня 2026 року URL: <https://novynarnia.com/2026/06/19/navroczkyj-pozbavyv-zelenskogo-ordena-bilogo-orla-najvyshhoyi-vidznaky-polshhi/> (дата звернення: 20.06.2026)
56. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять. Київ : Кліо, 2014. 272 с.
57. Ожеван М. Медіатизація та медіакратія: масові комунікації у системі національної та міжнародної політичної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2007. №2. С. URL: <https://lib.in.ua/126777-stattia-mediatyzacziia-ta-mediakratiia-masovi-komunikaczii-u-systemi-naczionalnoi-ta-mizhnarodnoi-politychnoi-bezpeky> (дата звернення: 16.02.2025)
58. Оцінка впливу війни на людей. Україна. UN. Червень 2023. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-vplyvu-viyny-na-lyudey> (дата звернення: 16.05.2026).
59. Пам'ять як вибір. Публічний звіт Платформи пам'яті Меморіал за 2025 рік. URL : <https://memorial.ua/financial-reports> (дата звернення: 26.02.2026).
60. Половинчак Ю. М. Комеморативні практики в сучасному інформаційному просторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 94–100. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0002258> (дата звернення: 17.02.2026).
61. Потятиник Б. Медіатизація без журналістики. *Медіакритика*. 18.11.2020. URL: <http://mediakrytyka.lnu.edu.ua/ohlyady-analityka/mediatyzatsiya-bez-zhurnalistyky.html> (дата звернення: 18.02.2026).
62. Презентація дослідження щодо обізнаності та розуміння громадянами України історії нашої держави. *Українформ*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=iuVv35KrgEE> (дата звернення: 14.06.2026).
63. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України від 21. 08. 2025. № 4579-IX. Дата оновлення: 08.03.2026.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

64. Про схвалення Стратегії захисту документально спадщини як запоруки збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з реалізації у 2025–2027 роках: Розпорядження Кабміну від 24.12.2024. № 1349-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1349-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

65. Прохватилова О. Соціальні функції комеморативних практик. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Соціологічні дослідження сучасного суспільстві: методологія, теорія, методи. 2024. Вип. 52. С. 31–44. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6521-2024-52-03>.

66. Ривліна В. М. Медіатизація культури: термінологічний аналіз. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2018. № 3. С. 22–26.

67. Ривліна В. М. Напрями медіатизації сучасного мистецтва. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2019. № 3. С. 4–8.

68. Ривліна В. Медіатизація мистецтва: комунікаційні аспекти: дис. ... канд. із соц. ком. за спец. 27.00.01 «Теорія та історія соціальних комунікацій». Дніпро, 2021. 194 с. URL : <https://uacademic.info/ua/document/0421U101890> (дата звернення: 01.12.2025).

69. Різун В. Зі статті «Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії». *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php/rizne/index.php?act=book.index&book=295> (дата звернення: 28.04.2025).

70. Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. *Електронна бібліотека Інституту журналістики*. 2011. С. 4. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (дата звернення: 28.04.2025).

71. Розумюк В. М. Основні напрями теоретичної рефлексії memory studies. *Консолідуючий потенціал політики пам'яті: загальні закономірності та національні особливості*: збірник наукових праць / за заг. ред. член-кор. НАН України, д.і.н., проф., Кудряченка А.І. ; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2020. С. 6–34.

72. Рутар Х. Війни пам'яті – пам'ять про війну. *ЗМІН*. 26 серпня 2022 року. URL: <https://www.zmin.foundation/news/formuvannya-pamyati-pro-rosiysko-ukrayinsku-viynu> (дата звернення: 20.04.2026).

73. Савельєва Т. Медіатизація в мережевому суспільстві: зміст та тенденції. *Сучасне суспільство*. 2012. Вип. 2. С. 185–192.

74. Сарапій М. М. Маніпулювання історичними фактами як елемент виправдання воєнної агресії росії проти України. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи*: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор – Харків, 12-13 грудня 2023 р.). С. 290–292.

75. Сарапій М. М., Тяпкіна Н. І. Соціально-прагматичний вимір медіатизації колективної історичної пам'яті. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36(75). №5. 2025. Частина 2. С. 430–434. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.5.2/62>.

76. Сарапій М., Тяпкіна Н. Від «Можемо повторити» до «ніколи знову»: формування смислів Дня перемоги українськими медіа. *Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності* [Електронне видання] : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Ірпінь, 19 травня 2023 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. С.75–80

77. Сарапій М. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у медіатизації пам'яті на прикладі платформи «Меморіал».

Поліграфічні, мультимедійні та web-технології: тези доп. IX Міжнар. наук.-техн. конф. (м. Харків, 14–18 травня 2024 р.). Харків : ТОВ «Друкарня Мадрид», 2024. Т. 1. С. 311–313.

78. Сарапій М. М. Висвітлення церковного питання в українських медіа. *Європейські цінності і медійні стандарти: контекст російсько-української війни*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19–20 жовтня 2023 року). Запоріжжя : ЗНУ, 2023. С.26–29.

79. Сарапій М. М. Масова культура як чинник формування колективної історичної пам'яті. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2026. № 88(1). С. 208–219. DOI: <https://doi.org/10.17721/2522-1272.2026.88.17>.

80. Сарапій М. М. Медіатизація історичної пам'яті в цифрову епоху. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2026. №2. Том 37(76). С. 223–228. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.2.2/33>.

81. Сарапій М. М. Платформа пам'яті «Меморіал» як модель формування нової культури вшанування полеглих в умовах російсько-української війни. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. 2026. № 2(66). С. 95–102. DOI: [http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2\(66\)](http://dx.doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2026.2(66)).

82. Сарапій М. М. Сайт меморіального музею голокосту (США) як інструмент медіатизації пам'яті. *Політика пам'яті: досвід Європи для України*: Матеріали I Міжнародної наукової конференції (м. Запоріжжя, 17–18 листопада 2023 р.) С. 144–147. URL: https://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab//Statti_z2012/tezi_Memory_Politics-2023-11.pdf (дата звернення: 09.07.2026).

83. Сарапій М. М. Теоретико-методологічна основа дослідження політики пам'яті в медіа. *Соціальні комунікації у становленні та розвитку української державності та громадянського суспільства. Стратегіми, наративи, технології та смисли*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

[відповідальний редактор В.В. Костюк, відповідальні секретарі В. А. Ковпак, М. О. Семенович]. Запоріжжя : ЗНУ, факультет журналістики, 2022. С. 25–27.

84. Сарапій М. М. Форми медиатизації пам'яті в запорізькому інформаційному просторі. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку»* (м. Одеса, 25–26 листопада 2022 р.). Ч.3. С. 261–264.

85. Сарапій М. М., Тяпкіна Н. І. Функціональний аспект управління пам'яттю в запорізьких медіа. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Журналістика майбутнього: виклики, тенденції, перспективи розвитку»* (м. Львів, 18-19 жовтня 2022 р.). С. 166–169.

86. Сарапій М. М. Процеси формування історичної пам'яті про Голодомор у масовій культурі. *Деколонізація: міждисциплінарний дискурс, медійна оптика, інформаційно-комунікаційні засоби популяризації в громадянському суспільстві: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* [відповідальний редактор В. А. Ковпак]. Запоріжжя : ЗНУ, факультет журналістики, 2025. С. 96–101.

87. Семотюк О. Л. Російсько-українська війна у сучасній політичній карикатурі (Медіатизація воєнних конфліктів сучасності) : монографія. Дрогобич : Коло, 2021. 341 с.

88. Стародубцева Л. В., Петренко Д. В. Медіатизація війни: durée, пам'ять, травма. *Вісник гуманітарних наук*. 2026. №17. С. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19335474>.

89. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с. URL: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3814/1/2011-Ident-62307.pdf> (дата звернення: 10.07.2025)

90. Степико М., Черненко Т. Українська ідентичність як визначальна засада протидії російській агресії. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3(44). С. 178–183.

91. Студії пам'яті в Україні. Історіографічний дискурс. Бібліографічний показник / передмова, вступ. ст., заг. ред. А. М. Киридон. Київ : ДП НВЦ «Пріоритети», 2013. 294 с.

92. Султанова Л. Обґрунтування вибору методу моделювання у дослідженні процесу розвитку полікультурної компетентності майбутніх викладачів. Витоки педагогічної майстерності. 2016. Вип. 17. С. 169–174. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719381/1/tmp2777.pdf> (дата звернення: 20. 12. 2025).

93. Суспільство, трансформоване війною: аналітична доповідь / Потапенко В., Павленко І., Тищенко Ю., Здіорук С., Токман В., Їжак О., Каплан Ю., Валюшко І., Макаров Г., Даниляк О., Михайлова О., Валевський О., Лісогор Л., Маляревський Є., Бараннік В., Двігун А. Київ : НІСД, 2025. 79 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-05/analit_dop_suspilstvo_transform_viynoyu_na-sayt_final-pravki_13_05_25.pdf (дата звернення: 12.11.2025)

94. Тішко Л. Онтологія історії в умовах війни: трансформація історичної свідомості українського суспільства. *Philosophy and Governance*. 2026. №. 3 (19). С. 1–11. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/fag/article/view/781/741>.

95. Тонкіх І. Онлайн-меморіал як медіаформат комеморації російсько-української війни. *Стратегічні інновації соціальних комунікацій, української та іноземної філології в умовах кризи* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 27 травня 2026 р. Суми : Сумський державний університет, 2026. С. 144–147. URI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/103481> (дата звернення: 19.02.2026).

96. Традиції та регіони: що цінують та практикують в Україні сьогодні. Результати соціологічного дослідження Соціологічне дослідження було проведене Бюро соціальних проєктів Zagoriy Foundation на замовлення проєкту

«Витоки». 55 с. URL: https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2025/10/doslidzhennya_tradyczij-zagoriy-foundation.pdf (дата звернення: 29.03.2026)

97. Троян В. У 40 локальних медіа з'явився блок, який щодня вшановує пам'ять загиблих на війні. *Інститут масової інформації*. 16 грудня 2025. URL: <https://imi.org.ua/news/na-40-lokalnyh-media-zyavyvsya-blok-yakyy-shchodnya-vshanovuye-pamyat-zagyblyh-na-viyni> (дата звернення: 09.04.2026).

98. Филипчук С. В. Медіатизація католицизму в аспекті діяльності церковних інформаційних відділів. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2018. № 2. С. 126–129.

99. Хвилина мовчання в Україні: «команда згори» чи суспільна ініціатива. *Детектор медіа*. 12 травня 2026 року. URL : <https://detector.media/infospace/article/249671/2026-05-12-khvylyna-movchannya-v-ukraini-komanda-zghory-chy-suspilna-initsiatyva> (дата звернення: 29.05.2026).

100. Хітрова Т. В. Дискурс «декомунізації» в конструюванні нового символічного та топонімічного простору України: масмедійна репрезентації. *Збірник наукових праць «Поліграфія і видавнича справа»*. Львів : Українська академія друкарства. 2021. № 1(81). С. 100–112.

101. Хітрова Т. «Історична пам'ять» як інструмент формування ефективної комунікаційної політики територіальних громад. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»* (м. Запоріжжя, 2 листопада 2022 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 240–242.

102. Хітрова Т.В. Медіадискурс «пам'яті»: структура семантичної моделі. *Політика пам'яті у теоретичному та практичному вимірах : збірник наукових праць*. Рівне : Мнемоніка, 2018. С. 11–23. URL: http://mnemonika.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Khitrova_T..pdf (дата звернення: 19.05.2024).

103. Хітрова Т. В. Методологічний інструментарій дослідження «пам'яті» в галузі «Соціальні комунікації». *Тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Запорізькі філологічні читання»* (11-12 листопада 2021 р.). Запоріжжя : ЗНУ, 2021. С. 72–77.

104. Хітрова Т. «Пам'ять» як об'єкт дослідження соціальних комунікацій: дискусії щодо наукового статусу та предметних диференціацій. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 44. С. 1–8. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a301c8d7-b1f4-4ab5-9d5b-b54851910de0/content> (дата звернення: 10.09.2025).

105. Хітрова Т. Медіапроекти як інструмент збереження історичної пам'яті. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі»* (м. Запоріжжя, 14-15 травня 2024 р.). Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2024. С. 163–166. URL : <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39dd1a40-6c05-437f-835b-e284e4618121/content> (дата звернення: 10.09.2025).

106. Хітрова Т. Медіатизація пам'яті в концепції соціокомунікаційного підходу. *Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 1(73). С. 163–171. URL: pvs.uad.lviv.ua/media/1-73/19.pdf (дата звернення: 12.11.2024).

107. Хітрова Т. В. Новітні ресурси медіа в репрезентації дискурсу «пам'яті». *Тиждень науки*. Тези доповідей Щорічної наук.-практ. конф. викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів, студентів ЗНТУ, 16–20 квітня 2018 р. Запоріжжя : ЗНТУ, 2018. С. 2520–2522.

108. Хітрова Т. Пам'ять як інформаційно-комунікаційна основа медіа. *Образ*. 2015. Вип. 1 (16). С.14–20. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f6728f6a-ad4b-44e3-870e-a72362b3f497/content> (дата звернення: 15.11.2024).

109. Чупрій Л. В., Сік К. Д. Комеморативні практики та політика пам'яті як чинники формування національної ідентичності. *Політикус*. 2020. № 3. С. 159–

166. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/9506> (дата звернення: 10.06.2024).

110. Шацька Б. Минуле – пам'ять – міт / Пер. з пол. Олесь Герасим, наук. ред. Андрій Павлишин. Чернівці : Книги – XXI, 2011. 248 с.

111. Шевченко О. Медіатизація історії. Музей «Голоси мирних» Фонду Ріната Ахметова в контексті національної пам'яті. Досвід України та європейських держав. Люблін-Київ : Maria Curie-Sklodowska University Press. 2025. С. 36–45. URL: <https://civilvoicesmuseum.org/studies> (дата звернення: 22.11.2025).

112. Щебрина О. У Нью-Йорку почнуть продавати торт «Іній»: як в Америці айтівець культивує емпатію до Запоріжжя. Inform.zp.ua. 28 лютого 2026. https://www.inform.zp.ua/uk/2026/02/28/358706_u-nyu-jorku-pochnut-prodavaty-tort-inij-yak-v-amerycz-i-ajtivecz-kultyvuye-empatiyu-do-zaporizhzhya (дата звернення: 12.03.2026).

113. Яблонський В. М. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: Аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2019. 144 с.

114. Як працювати з історіями про загиблих українців. Методологія Платформи пам'яті «Меморіал». URL: <https://drive.google.com/file/d/1sivj1qtenUvcKVZCC9SrKqvAdbZ9CuHA/view> (дата звернення: 04.05.2026).

115. Як створювати корисний, надійний, орієнтований на людей контент. Search Central. URL: <https://developers.google.com/search/docs/fundamentals/creating-helpful-content> (дата звернення: 10.05.2026).

116. Яненко Я. Комеморативні практики в дискурсі журналістикознавства. Образ. 2025. Вип. 2 (48). С. 21–29. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-21-29](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-21-29)

117. Ярошенко О. І. Медіатизація науки: системний підхід. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. № 5. Том 35 (74). Частина 2. С. 243–251. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.2/36>.
118. Adriaansen R., Smit R. Collective memory and social media. *Current Opinion in Psychology*. 2025. P. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2025.102077>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352250X25000909>
119. Alexander J. C. The meanings of social life: A cultural sociology. New York : Oxford University Press, 2005. 296 p. URL: <https://lnk.ua/f4OAAp9oT> (дата звернення: 05.01.2026).
120. Altheide D. Snow R. Media Logic. Beverly Hills : Sage, 1979. 256 p.
121. Altheide D. Snow R. Toward a Theory of Mediation. *Communication Yearbook*. 1988. №11. P. 194–223.
122. Assmann A. Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives. Cambridge University Press. 2011. 410 p.
123. Assmann A. Memory in a Global Age: Discourses, Practices and Trajectories. London: Palgrave Macmillan. 2010. 260 p.
124. Assmann A. Transformations between History and Memory. *Collective Memory and Collective Identity*. 2008. №1. Vol. 75. P. 49–72. URL: <http://www.jstor.org/stable/40972052> (дата звернення: 15.05.2026).
125. Assmann J. Communicative and Cultural Memory. *Cultural Memories*. 2011. Vol 4. P. 15–27. DOI: 10.1007/978-90-481-8945-8_2.
126. Assmann J., Czaplicka J. Collective Memory and Cultural Identity. *New German Critique*. 1995. №65. P. 125–133. DOI: <https://doi.org/10.2307/488538>.
127. Baishya A. Chronicles of a Meme Foretold: Political Memes as Folk Memory in India. *Communication, Culture and Critique*. 2021. Vol. 14(3). P. 497–506. DOI: <https://doi.org/10.1093/ccc/tcab039>.

128. Baluk W., Danylenko S. Oral History and the Media in the Formation of Ukraine's National Memory during the Russo-Ukrainian War. *Athenaeum. Polish Political Science Studies*. 2025. Vol. 87(3). P. 52–68. DOI: <https://doi.org/10.15804/athena.2025.87.04>. URL : <https://czasopisma.marszalek.com.pl/journals/14/793/13325> (дата звернення: 14.05.2026).

129. Bernhard M., Kubik J. A Theory of the Politics of Memory. *Twenty Years After Communism: The Politics of Memory and Commemoration*. 2014. P. 7–34. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199375134.003.0002>.

130. Brcic M. The memory wars: AI memory, network effects, and the geopolitics of cognitive sovereignty. *ArXiv*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2508.05867>.

131. Burlyuk O., Musliu V. The Responsibility to Remain Silent? On the Politics of Knowledge Production, Expertise and (Self-)Reflection in Russia's War against Ukraine. *Journal of International Relations and Development*. 2023. Vol. 26. P. 605–618. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41268-023-00318-x>.

132. Carr N. *The Shallows: How the Internet is Changing the Way We Think, Read and Remember*. London : Atlantic Books, 2020. 320 p.

133. Coombs W. T., Holladay S. J. The conceptual heritage of public relations: using public memory to explore constraints and liberation. *Journal of Communication Management*. 2019. № 23(4). P. 375–392. DOI: <https://doi.org/10.1108/JCOM-01-2019-0016>.

134. Couldry N., Hepp A. Conceptualizing Mediatization: Contexts, Traditions, Arguments. *Communication Theory*. 2013. Vol. 23(3). P. 191–202. DOI: <https://doi.org/10.1111/comt.12019>.

135. Daković N. Digital turn – memory studies. *The IPSI Transactions on Internet Research*. 2021. №17(2). P. 2–7. URL:

<https://ipsitransactions.org/journals/papers/tir/2021jul/p2.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).

136. Damai P. Contemporary Literary and Cultural Theory: Concepts and Applications (1st ed.). Routledge India. (2025). DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003603825>.

137. Dietrich G. Spin Sucks: Communication and Reputation Management in the Digital Age. Que Publishing. 2014. 164 p.

138. Dynamics Of Mediatization. Institutional Change and Everyday Transformations in a Digital Age / Editors Olivier Driessens, Göran Bolin, Andreas Hepp, Stig Hjarvard. Cham, Switzerland. 2017. 335 p. DOI: 10.1007/978-3-319-62983-4.

139. Ekelund R. Instant memories? *Cross-Sections: Historical Perspectives from Malmö University*. Malmö: Malmö universitet, 2022. P. 65–82. URL: <https://mau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1641956/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 25.06.2026)

140. Erll A. The hidden power of implicit collective memory. *Memory, mind & media*. №1. 2022. P. 1–17. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/S2635023822000078> (дата звернення: 10.05.2026).

141. Gutman Y., Tirosh N. Balancing Atrocities and Forced Forgetting: Memory Laws as a Means of Social Control in Israel. *Law & Social Inquiry*. 2021. Vol. 46(3). P. 705–730. DOI: doi:10.1017/lsi.2020.35

142. Halbwachs M. On Collective Memory. New York : Harper & Row. 1950. 196 p. URL: <https://archive.org/details/collectivememory00halb/page/n7/mode/2up> ; <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/80HalbwachsCollMemChap2.pdf> (дата звернення: 13.04.2026).

143. Heller M., Rowlinson M. Imagined corporate communities: historical sources and discourses. *British Journal of Management*. 2020. №. 31 (4). P. 752–768. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-8551.12349>.

144. Hepp A. Artificial companions, social bots and work bots: Communicative robots as research objects of media and communication studies. *Media, Culture & Society*. 2020. № 42(7–8). P. 1410–1426. DOI: <https://doi.org/10.1177/0163443720916412>.

145. Hepp A. Mediatization and the ‘molding force’ of the media. *Communications*. 2012. №37. P. 1–28 https://www.researchgate.net/publication/276202928_Mediatization_and_the_'molding_force'_of_the_media (дата звернення: 12.03.2026).

146. Hepp A., Bolin G., Guzman A., Loosen W. Mediatization and Human-Machine Communication: Trajectories, Discussions, Perspectives. *Human-Machine Communication*. 2024. Vol. 7. P. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.30658/hmc.7.1>.

147. Hernes G. Det mediavridde samfunn. *Forhandlingsekonomi og blandningsadministrasjon*. Bergen: Universitetsforlaget. 1977. P. 181–195. URL: https://www.researchgate.net/publication/311581308_Det_mediovridde_samfunn (дата звернення: 22.03.2026).

148. Heux L., Rathbone C., Gensburger S., Clifford R., Souchay C. Collective memory and autobiographical memory: Perspectives from the humanities and cognitive sciences. *Wiley Online Library*. 2022. Vol. 14(3). P. 1–14. DOI: 10.1002/wcs.1635. URL: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/wcs.1635> (дата звернення: 02.05.2026).

149. Hjarvard S. The Mediatization of Society. A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change. *Nordicom Review*. 2008. Vol. 29 (2). P. 105–134. URL: https://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/kapitel-pdf/269_hjarvard.pdf (дата звернення: 19.01.2025).

150. Hoskins A. AI and memory. *Memory, Mind & Media*. 2024. № 3(e18). P. 1–21. DOI: doi:10.1017/mem.2024.16.
151. Hoskins A. The Mediatisation of Memory. *Mediatization of Communication*. Publisher: De Gruyter. 2014. P. 661–679. URL: https://www.researchgate.net/publication/271014088_The_Mediatization_of_Memory (дата звернення: 10.05.2026).
152. Hoskins A., Shchelin P. The War Feed: Digital War in Plain Sight. *American Behavioral Scientist*. 2023. Vol. 67(3). P. 449–463. DOI: <https://doi.org/10.1177/00027642221144848>.
153. Hoskins A. Digital Memory Studies. *Media Pasts in Transition*. New York, Routledge. 2017. 326 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315637235>.
154. Hoskins A. New Memory: Mediating history. *Historical Journal of Film, Radio and Television*. 2001. P. 333–346. DOI: 10.1080/01439680120075473.
155. How Non-Institutionalized News Telegram-Channels Operate and Capture the Audience in Ukrainian Segment Analytical Report. Kyiv, Ukrainian Media and Communication Institute NGO, 2023. 69 p. DOI: [DOI:10.13140/RG.2.2.19690.29127](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.19690.29127).
156. Hudoshnyk O., Krupskyi O., Styrnik N. Mediatization of collective testimonies during the Russian-Ukrainian War 2022–2023. *Communication & Society*. 2025. Vol. 38(1). P. 281–297. DOI: <https://doi.org/10.15581/003.38.1.021>.
157. Ilin V., Kremen V. The Image of the World and Human in the Paradigm of Digital Culture: Psycholinguistic Analysis. *Psycholinguistics*. 2022. №31 (2). URL: <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1230> (дата звернення: 10.05.2026).
158. Innis H. *Empire and Communications*. Lanham : Rowman & Littlefield. 2007. 288 p.

159. Jansson A. Fast K. Lindell J. Bengtsson L. Tesfahuney M. *Geomedia Studies: Spaces and Mobilities in Mediatized Worlds*. New York. 2018. 288 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315410210>

160. Kansteiner W. *History, Memory, and Historical Theory: Five Ideas for Good Memory Management. Dynamics, Mediation, Mobilization*. Published by De Gruyter, 2024. P. 17–22. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783111439273-002>.

161. Khitrova T. «Decentralization of history» as a counter-discourse of «decommunization» in modern information space of Ukraine. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. Запоріжжя : КПУ, 2020. № 1 (41). С. 28–43.

162. Kremen V. H., Ilin V. V. Transformation of the Human Image in the Paradigm of Knowledge Evolution. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2021. №19. P. 5–14. URL: <http://ampr.diit.edu.ua/article/view/235953> (дата звернення: 16.04.2026).

163. Krotz F. Explaining the Mediatisation Approach. *Journal of the European Institute for Communication and Culture*. 2017. Vol. 24(2). P. 103–118. DOI: 10.1080/13183222.2017.1298556. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/13183222.2017.1298556> (дата звернення: 29.01.2026 р.).

164. Larsson F. The role of memory in sharing collective cultural heritage. *European Review of Contemporary Arts and Humanities*. 2025. Vol. 1. Issue 1. P. 12–15. URL: <https://claritaslumen.org/index.php/ercah/article/view/3> (дата звернення: 19.04.2026 р.).

165. L'Etang J., Coombs T., Xifra J. Public relations and memory. *Public Relations Inquiry*. 2015. Vol. 4 (2). P. 127–129. DOI: 10.1177/2046147X15573135. URL: https://www.researchgate.net/publication/281998114_Public_relations_and_memory (дата звернення: 10.05.2026).

166. Makhortykh M. The user is dead, long live the platform? Problematising the user-centric focus of (digital) memory studies. *Memory Studies*. 2023. Vol. 16(6).

P. 1500–1512. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1177/17506980231202849>. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/17506980231202849> (дата звернення: 10.05.2026).

167. Mandolessi S. The Digital Turn in Memory Studies. *Memory Studies*. 2023. № 16(6). P. 1513–1528. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17506980231204201> (дата звернення: 26.02.2026).

168. Mandolessi S. Memory in the digital age. *Open Res Europe*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.12688/openreseurope.16228.2>.

169. Media and Cultural Memory: international and interdisciplinary Handbook / ed. by Astrid Erll, Ansgar Nünning. Berlin; New York: Walter de Gruyter GmbH & Co, 2008. 452 p.

170. Mediatization. Concepts, Changes, Consequences. Knut Lundby (dir.). New York : Peter Lang Publishing, 2009. 317 p.

171. Meyer B. Provocative Objects and the Remaking of Cultural Memory. *Dynamics, Mediation, Mobilization*. Berlin : De Gruyter. 2024. Vol. 41. P. 267–271. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783111439273-038>.

172. Meyers O. Memory. *International Encyclopedia of Communication Theory and Philosophy*. 2016. P. 1–10. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118766804.WBIECT094>.

173. Nora P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*. University of California Press. 1989. № 26. Special Issue: Memory and Counter-Memory. P. 7–24. URL: <http://www.jstor.org/stable/2928520> (дата звернення: 10.02.2026).

174. Olick J. K. Collective Memory: The Two Cultures. *Sociological Theory*. 1999. Vol. 17. №3. P. 333–348. URL: <https://www.jstor.org/stable/370189> (дата звернення: 15.02.2026).

175. Olick J. K. The Future of the Mnemonic Turn. *Social Research*. 2023. №90 (4). P. 781–807. DOI: <https://doi.org/10.1353/sor.2023.a916354>.

176. Rothberg M. *Multidirectional Memory: Remembering the Holocaust in the Age of Decolonization*. Stanford University Press, 2009. 408 p. URL: https://www.academia.edu/7734661/Multidirectional_Memory_Remembering_the_Holocaust_in_the_Age_of_Decolonization (дата звернення: 24.02.2026).

177. Shevchenko O. Mediatization of History: the Ukrainian Context. *Wschód Europy*. 2024. Vol. 10(1). P. 24–41. URL: https://bc.umcs.pl/Content/50536/czas27236_10_1_2024_2.pdf (дата звернення: 10.05.2026).

178. Schwarz B. Rethinking the concept of collective memory. *Routledge International Handbook of Memory Studies*. 2016. P. 9–21. URL: <http://barryschwartzonline.com/wp-content/uploads/2014/09/Rethinking-the-Concept-of-CM.pdf> (дата звернення: 09.06.2026).

179. Sierp A. The Politics of Memory: Between History, Identity and Conflict. *Government and Opposition*. 2025. Vol. 60(4), P. 1464–1483. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2025.10011>; URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/article/politics-of-memory-between-history-identity-and-conflict/DAB6FF02FBA7DEE05F92DE32FC833219> (дата звернення: 01.05.2026).

180. Silveira P., Pessoa C., Petrella S. Media narratives and the construction of meaning in times of war: Evidence from the MeInWar Project. *Youth*. 2026. №6, 39. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.3390/youth6020039>. URL: <https://www.mdpi.com/2673-995X/6/2/39> (дата звернення: 10.05.2026).

181. Silvestri L. Memeingful memories and the art of resistance. *New Media & Society*. 2018. Vol. 20(11). P. 3997–4016. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444818766092>.

182. Stainforth E. Collective memory or the right to be forgotten? Cultures of digital memory and forgetting in the European Union. *Memory Studies*. 2021. Vol. 15(2). P. 257–270. DOI: <https://doi.org/10.1177/17506980211044707>.

183. Stiekolshchykova V, Putsyata I, Lavryk O, Marukhovska-Kartunova O, Marukhovskiy O. Modern Approaches to Journalism in the Digital Media Era: the Role of Multimedia Content and Audience Interaction. *Salud, Ciencia y Tecnología - Serie de Conferencias*. 2024. P. 653– 661. DOI: <https://doi.org/10.56294/sctconf2024.653>. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=10004273> (дата звернення: 10.05.2026).

184. Sturken M. Tangled Memories: The Vietnam War, the AIDS Epidemic, and the Politics of Remembering. University of California Press. 1999. 350 p. URL: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/books/first/s/sturken-tangled.html> (дата звернення: 10.05.2026).

185. Thompson J. The media and modernity: a social theory of the media. Stanford University Press. 1995. 314 p.

186. Yasseri T., Gildersleve P., David L. Collective memory in the digital age. *Collective Memory*. 2022. Vol. 274(1). P. 203–226. DOI: <https://doi.org/10.1016/bs.pbr.2022.07.001>. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0079612322001571> (дата звернення: 11.04.2026).

187. Zicherman N. When Social Media = AI. *Medium*. 25.04.2025. URL: <https://medium.com/@NirZicherman/when-social-media-ai-875733f8d391> (дата звернення: 21.05.2026).

ДОДАТОК А
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ, ЩО ФОРМУЮТЬ ДЕРЖАВНУ
ПОЛІТИКУ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Закони України

Закон України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу» № 4579-IX від 21.08.2025

Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» № 315-VIII від 09.04.2015

Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» № 316-VIII від 09.04.2015

Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» № 317-VIII від 09.04.2015

Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» № 316-VIII від 09.04.2015

Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» від 21.03.2023 № 3005-IX

Закон України «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» від 24.05.2012 № 4865-VI

Закон України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» № 2325-VIII від 13.03.2018

Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України" щодо військового поховального ритуалу» 2021, № 42

Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 № 1102-IV

Закони України «Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення будівництва та експлуатації Національного військового меморіального кладовища»

Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 № 1805-III

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 № 2265-IX

Постанови Верховної Ради України

Постанова Верховної Ради України «Про вшанування пам'яті українців, які рятували євреїв під час Другої світової війни» від 02.02.2021 № 1178-IX

Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України "Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких"» від 02.05.2023 № 3078-IX

Акти Кабінету Міністрів України

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2025 року» від 20.01.2021 № 37-р

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення громадського обговорення під час розгляду питань про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» від 24.10.2012 № 989

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи з відзначення у 2024 році Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» від 21 червня 2024 № 570-р

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років»» від 19.05.2021 № 535

Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті» від 21.12.2016 № 1000

Укази Президента України

Указ Президента України «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» від 16.03.2022 №143/2022

Указ Президента України «Про встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій» від 26.11.1998 №1310/98

Указ Президента України «Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» від 23.08.2019 №621/2019

Указ Президента України «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» від 11.02.2015 № 69/2015

Міжнародні договори

Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про збереження місць пам'яті і поховання жертв війни та політичних репресій від 21.03.1994

Угода між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Німеччина про догляд за могилами загиблих воїнів в Україні і Федеративній Республіці Німеччина від 29.05.1996

Угода між Урядом України та Урядом Литовської Республіки про співробітництво в галузі освіти, науки та культури від 04.08.1993

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про призначення представника та заступника представника Кабінету Міністрів України в Опікунській раді фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» Федеративної Республіки Німеччина» від 31.03.2021 № 255-р

Накази Міністерства культури

Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та

заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» від 25.07.2023 № 399

Наказ Міністерства культури України, Міністерства юстиції України «Про затвердження Положення про галузевий державний архів Українського інституту національної пам'яті» від 07.02.2019 № 91/372/5

Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Положення про Національну комісію з реабілітації та Типового положення про регіональну комісію з реабілітації» від 25.10.2018 № 926

НПА щодо Українського Інституту національної пам'яті

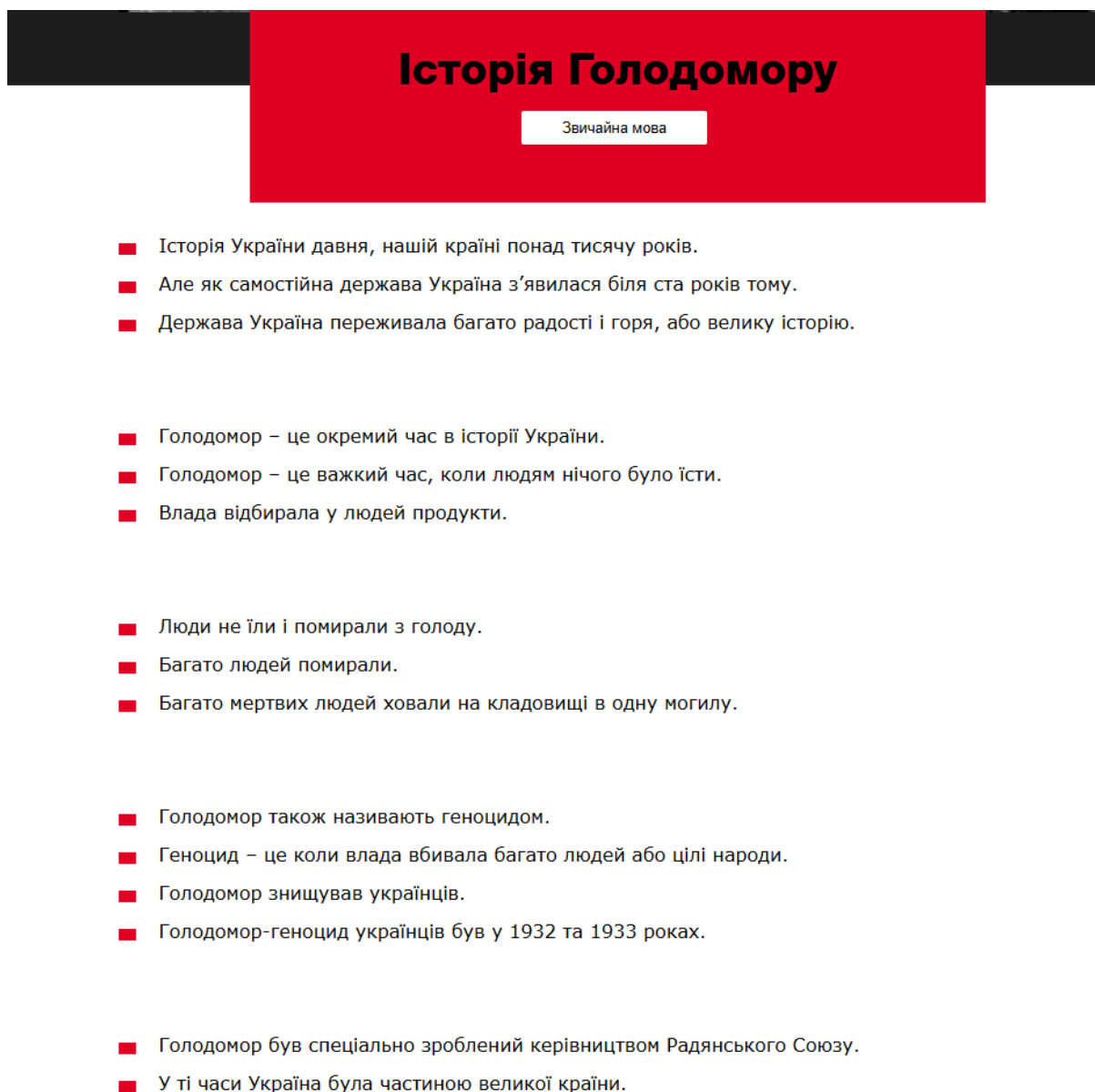
Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Українського інституту національної пам'яті» від 09.07.2014 № 292

Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті» від 12.11.2014 № 684

Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію діяльності міжрегіональних територіальних органів Українського інституту національної пам'яті» від 10.05. 2024 № 422-р

Джерело: <https://uinp.gov.ua/dokumenty/normativno-pravovi-akty-shcho-formuyut-polityku-u-sferi-nacionalnoyi-pamyati>)

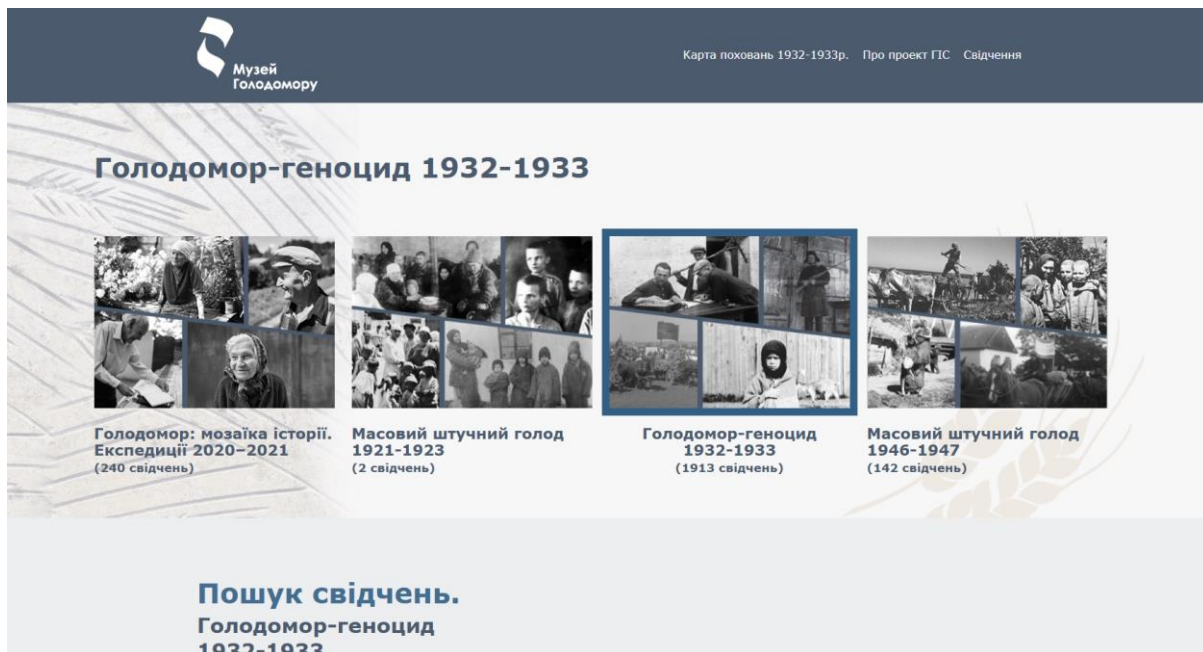
ДОДАТОК Б
СКРИНШОТ СТОРІНКИ «ІСТОРІЯ ГОЛОДОМОРУ»
САЙТУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ
РУБРИКИ «ГОЛОДОМОР»

Джерело:

<https://holodomormuseum.org.ua/istoriia-holodomoru>

ДОДАТОК В
СКРИНШОТ СТОРІНКИ «СВІДЧЕННЯ»
САЙТУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ
РУБРИКИ «ЦИФРОВА ІСТОРІЯ»

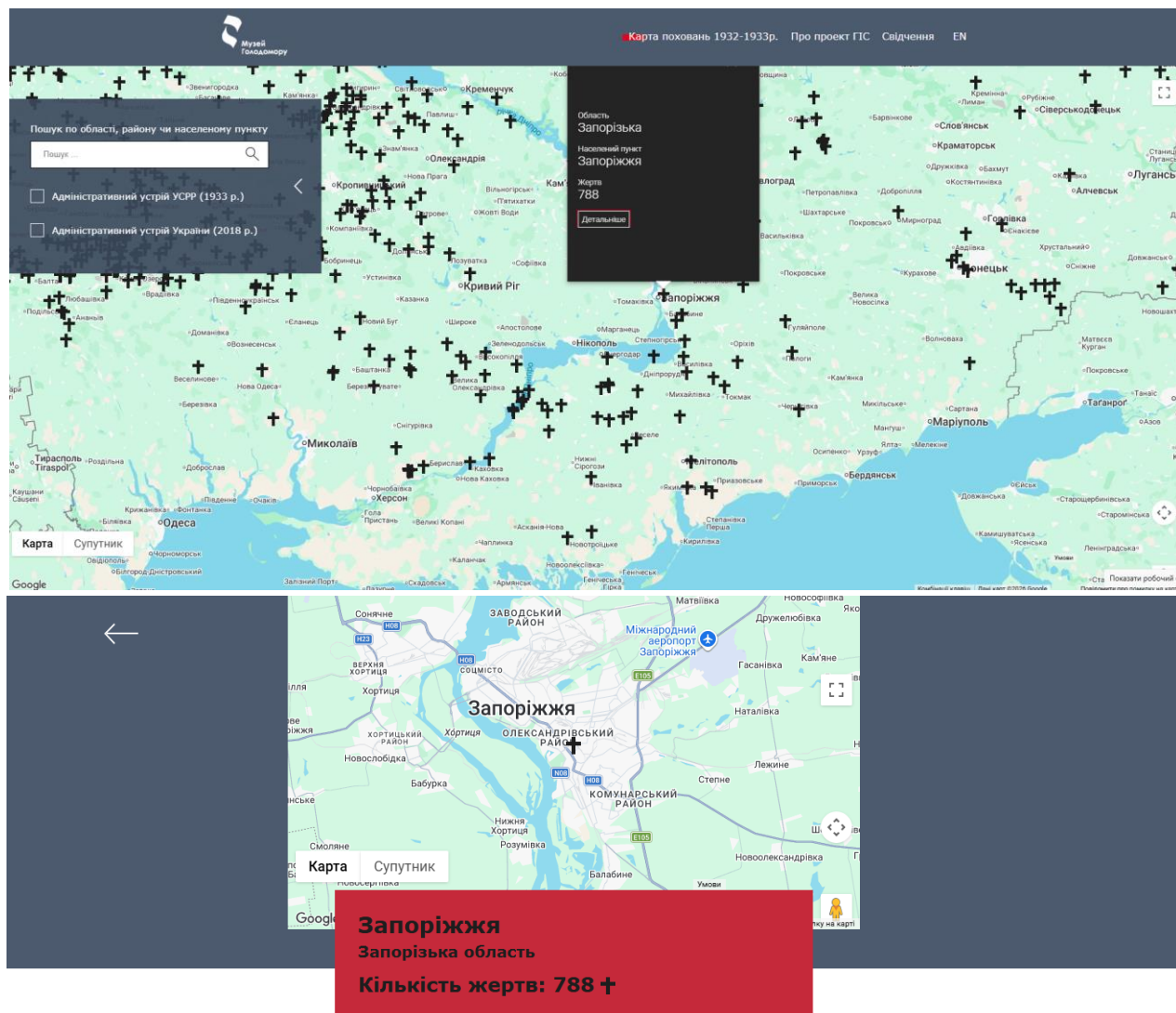

Джерело:

<https://map.memorialholodomor.org.ua/golodomor-1932-1933>

ДОДАТОК Г

СКРИНШОТ СТОРІНКИ «МІСЦЯ МАСОВОГО ПОХОВАННЯ» САЙТУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ РУБРИКИ «ЦИФРОВА ІСТОРІЯ»

Населення міста Запоріжжя постраждало від Голодомору-геноциду 1932-1933 років в Україні. Зокрема, в одному будинку немовлят під час Голодомору 1932—1933 років померло 788 дітей.

Місцевий краєзнавець Анатолій Пенюк протягом двох років досліджував довідки про смерть немовлят. Він з'ясував, що з травня 1932 року по листопад 1933 року (включно) загинуло 788 дітей. Пік припав на кінець весни — початок літа 1933 року: у травні померло з голоду 108 дітей, у червні — 119, у липні — 112.

Протягом багатьох років громадські діячі Анатолій Пенюк і Валентина Земляченко добивалися відкриття меморіальної дошки на будинку. 20 листопада 2014 року виконавчий комітет Запорізької міської ради прийняв рішення «Про встановлення меморіальної дошки з метою увічнення пам'яті дітей, померлих під час Голодомору 1932—1933 років». Дошку встановили. Напис на меморіальній дошці: «На цьому місці у Будинку немовлят за адресою: вул. Рози Люксембург, 7/26 під час Голодомору 1932—1933 років померло понад 700 дітей». Проте, заради пам'яті невинно вбитих дітей, необхідно було зазначити – майже 800 дітей.

Джерело:

<https://map.memorialholodomor.org.ua/map>

ДОДАТОК Д
10 ПРИНЦИПІВ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНИХ
УКРАЇНСЬКИМ ІНСТИТУТОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

№	Принцип меморіалізації	Стислий зміст
1	Публічність і ясність	Усі меморіальні рішення мають бути відкритими, зрозумілими для громади та передбачати громадське обговорення й участь зацікавлених сторін.
2	Правдивість	Меморіалізація повинна ґрунтуватися на перевірених фактах, уникати спотворень, міфологізації та політичних маніпуляцій.
3	Інклюзивність	Необхідно враховувати різноманітність досвідів війни та залучати до процесу родини загиблих, ветеранів, громадськість, науковців і фахівців.
4	Фаховість і доброчесність	Меморіальні проєкти мають створюватися професійно, із дотриманням етичних стандартів, авторських прав і належної якості виконання.
5	Актуальність і сталість	Форми вшанування повинні відповідати суспільним потребам, залишатися значущими для громади та бути здатними до переосмислення з часом.
6	Стриманість і виваженість	Меморіалізація потребує раціонального підходу, уникнення надмірної помпезності, поспішних рішень і символічного перевантаження.
7	Людиноцентричність	У центрі пам'яті має перебувати людина, її доля, гідність і досвід, а не абстрактні символи чи військова героїка.
8	Освітній потенціал	Меморіальні практики повинні сприяти осмисленню війни, формуванню історичної свідомості та передаванню знань майбутнім поколінням.
9	Етичність та екологічність	Вшанування пам'яті має бути чутливим до травматичного досвіду, поважати почуття людей і не створювати нових суспільних конфліктів.

10	Неупередженість і неполітизованість	Пам'ять про війну не повинна використовуватися для політичної реклами, комерційної вигоди чи просування вузьких ідеологічних інтересів.
----	--	---

Джерело: – <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoyu-mozhe-but-y-pamyat-pro-viynu>

ДОДАТОК Е

ІНТЕРВ'Ю ЗІ СПІВЗАСНОВНИЦЕЮ ТА КЕРІВНИЦЕЮ ПЛАТФОРМИ ПАМ'ЯТІ «МЕМОРІАЛ» ГАЯНЕ АВАКЯН

Гаяне Авакян у березні 2022 року створила першу концепцію та першу вебверсію Платформи. Бере участь у розробках стратегій розвитку проєкту, авторка низки публікацій на сайті «Меморіалу», громадська діячка, популяризаторка формування нової культури пам'яті в Україні.

– Із платформи «Меморіал» численні медіа беруть матеріали. Помітно, що деякі недобросовісні не посилаються на вас як джерело. Питання таке, за яким принципом ви залучаєте інші медіа до партнерства?

Наші партнерства почалися ще з весни 2022 року, коли «Меморіал» був невеликим проєктом. Вся наша команда – це команда журналістів в минулому. Тобто ми мали зв'язки з багатьма національними медіа, бо працювали над розвитком регіональної журналістики. Дуже часто залучали спікерів із цих медіа, лекторів, тренерів. І власне у нас вже була мережа зв'язків з цими медіа. І коли ми почали збирати історії загиблих, то ми прийшли до них із пропозицією щодня о 9.00 публікувати у хвилину мовчання саме історії героїв, а не такі абстрактні якісь картинки зі свічками і всім цим, щоб персоналізувати цю пам'ять. Власне на цьому будувалася вся наша місія. Спочатку це були історії цивільних, тому що ми починали з цього, тобто тих, кого вбила Росія. А далі ми почали збирати історії полеглих героїв. І саме тоді більшість таких історій про військових почали з'являтися у наших партнерів. Тож ми запропонували власне формат фотографії й короткої історії. І в більшості таких історій в кінці зазначалося, що ця історія підготовлена у партнерстві з платформою пам'яті Меморіал. Ми не просили ставити гіперпосилання на сайт. Ми просили просто позначати нас тегом в соцмережах. Тобто це така була наша історія. Дійсно, не всі медіа це робили. Це залежало від їхніх редакційних політик. Але більшість, з якими ми працюємо протягом чотирьох років, це, наприклад, «Українська правда», «НВ», «Гордон», якийсь час був «Лівий берег», «Новинарня». Вони позначали це з тегом, у цьому не було ніяких проблем. Дійсно, більшість медіа, які зазначені саме на цій сторінці наших медійних партнерів, це ті, з якими в нас довготривала співпраця, але вони не лінійні. Тобто, не можна сказати, що зі всіма ми продовжуємо публікації саме некрологів у соцмережах. Як приклад з «Бабелем», спочатку ми починали з некрологів, потім ми залучали їх як партнерів медійних саме до публікації текстів про культуру пам'яті, співпрацювали в межах інтерв'ю в відео. Вони розповідали про наші події, про вихід нашої книжки. Тобто, не з усіма партнерства залишаються на рівні публікації суто історій. І дійсно, існують медіа,

які беруть наші тексти, умовно, без співпраці, без дозволу, і тоді нам складно проконтролювати, як саме вони публікують і чи посилаються. Це проблема, бо деякі, навіть не медіа, а просто сторінки в соцмережах, буквально крали наші історії без будь-яких позначок забирали і картинки, і тексти. І тут ми йшли шляхом скарг. Спочатку спроби домовитися і пояснити, чому так не «ок». Наприклад, деякі канали в Telegram, в Instagram, YouTube забирали контент без згадок цілими відео. Коли домовитися про співпрацю не вдавалося, ми просто йшли до платформи і блокували ці сторінки страйками. Тому що це авторське право, яке, власне, порушувалося в цей момент. Такі кейси були, і ми намагаємося відслідковувати, хто, де та як публікує наші матеріали. Спочатку домовлялися по-хорошому, а якщо не виходить, то вже залучали юристів і писали скарги на платформи.

– *Розкажіть, будь ласка, про співпрацю з іноземними медіа. Як проводиться робота з поширенням інформації серед них?*

Активний період, коли ми працювали з іноземними медіа, був саме 2022-2023 рік. Зараз я не можу сказати, що робота з іноземними медіа є нашим пріоритетом. Тоді для нас було важливо показати жертв воєнних злочинів в Росії, особливо серед цивільних, серед дітей, через публікації в різних медіа різних країн. Ми бачили в цьому саме адвокацію допомоги для України. Потім ми зрозуміли, що так це не працює. Країни, які умовно блокують допомогу для України, та їхні медіа також не зацікавлені в подібних матеріалах. І тому це перестало бути нашим якимось пріоритетом. Як це відбувалося? Ми спочатку моніторили, склали для себе список країн, потім моніторили, які саме медіа в цих країнах є топовими або впливовими або незалежними. І приходили до них з конкретним брифом матеріалу, який ми могли б для них створити, а вони могли би його перекласти умовно для себе. Або приходили вже з перекладом. І більшість текстів, які є на сторінці, яку я вам скинула, з'явилися саме таким шляхом. Також працювало те, що ми в 2022, 2023, 2-24-му роках брали участь у медійних конференціях. І там знайомилися з представниками іноземних медіа. І після цього намагалися запітчити їм тексти (пітч – пропозиція теми або матеріалу журналісту, яка може бути письмовою або усною, і є важливим інструментом для відкриття можливостей публікації – *роз'яснення наше*). Які би розповідали про воєнні злочини Росії в Україні. І таким шляхом, через такі горизонтальні зв'язки, нетворкінг, це працювало. Але був також період, я би позначила його 2023-2025 рік, коли саме медіа приходили до нас вже як до такої найбільшої в Україні організації, яка займається темою вшанування пам'яті. І тут вони вже використовували нас для експертних інтерв'ю, умовно в межах своїх публікацій, в яких сторітелінг включав історії певних родин загиблих або конкретно людей загиблих. І далі вони вже узагальнювали це до того, що вони хотіли розповісти.

Розказати про масштаби втрати і що конкретно Україна з цим робить, тобто як відбувається вшанування. Майже кожен з цих журналістів приходив до нас з питанням верифікації даних, які Україна озвучувала на міжнародному рівні. Наприклад, Зеленський зробив якусь заяву про те, скільки українських військових полягло в боях. І вони намагалися якось «вибити» з нас зі знання, правда це чи ні. Ми тоді пояснювали про те, що ми навпаки намагаємося не говорити про цифри, а перетворювати ці цифри статистики на імена. І що, умовно, навіть ті 13 тисяч історій, які є зараз на сайті, ми розуміємо і усвідомлюємо, що це суперневелика частинка того, що насправді є. А інколи, коли це вже переходило якісь адекватні кордони, то ми ставили питання навзаєм, а скільки вам потрібно, скажіть конкретну цифру, скільки треба вбитих українців, щоб ви почали говорити про це і допомагати Україні перемагати? Коротше, це вже на таке виходило. То я ж кажу, зараз це не пріоритетний напрям. Третій, напевно, варіант, як нас залучали іноземні медіа, це вони зверталися до нас, як для таких продюсерів, коли ми узгоджували їхні розмови з рідними загиблих. Тобто вони конкретно, наприклад, хотіли написати про когось, про кого в нас вже є історія, а якщо в нас є історія, то в нас є контакти рідних. І вони приходили до нас, як до таких посередників в тому, щоб провайдити їм ці контакти. Звісно, за нашим етичним кодексом ми третім особам передаємо особисті дані і контакти тільки з дозволу родини, тому це виглядало, як робота продюсера. І таких запитів, насправді, в якийсь час, було дуже багато минулого року, це десятки, насправді.

– Ми з вами вже в переписці поговорили про те, які медіа підхоплюють інформацію, про «Бабель» і телеграм-канали. А скажіть, будь ласка, чи проводиться якась додаткова робота щодо впізнаваності сайту, чи вже немає потреби?

Наразі ми маємо постійних партнерств понад 40. Це не тільки медіа, також нашими партнерами є місцеві громади, військово-цивільні адміністрації, різні державні установи, які також публікують ці історії. Але я не можу сказати, що ми перестали цей медійний потенціал використовувати. Тому що для нас, в першу чергу, важливо було на той момент не впізнаваність, а канали поширення цієї інформації, які за фідбеком рідних, були для них важливими. Наприклад, історія з «Меморіалу» з'явилася у соцмережах Платформи, але потім вона з'явилася ще у соцмережах Донецької військової адміністрації. Рідні цього загиблого повертаються до нас і кажуть, дякуємо вам, для нас було важливо, що сам голова військової адміністрації, керівник регіону долучився і вшанував конкретно нашого військового. Ми це робимо не для нарощення сторінок Вони до певного часу росли, а потім перестали. Для нас не є суперважливим, скільки людей на це підписані. Для нас було важливим саме поширення цих історій для охоплення різних аудиторій.

– *Розкажіть про хештеги. Ви не використовуєте їх, або я не помітила. Це позиція редакції, чи так склалося?*

Ні, це не склалося, як склалося. Я ж кажу, у нас є медійний бекграунд і в команді, і на старті, і зараз є саме редактори соцмереж. І ми для себе розуміємо, що хештеги на більшості платформ не є дієвими. Тобто мало хто ними користується, мало хто на них клікає, мало хто... І воно нам по пошуку навряд чи допомогло, скоріше б було таким візуальним шумом у самій історії загиблого. Загалом наші сторінки в соцмережах розділені тематично. У нас є сторінки, присвячені загиблим військовим, є сторінки загиблих цивільних, є сторінки досвіду пам'яті, там, де ми розповідаємо саме про практики меморіалізації. Є наша сторінка Memorial Platform, там, де ми більше про свої події розповідаємо. Це така умовна корпоративна сторінка. Тому у нас не було необхідності розділяти це ще хештегами.

– *Скажіть, чи створюють самі люди матеріали на вашій Платформі, чи є така можливість створити матеріал самотійно? От, наприклад, якщо є родич, друг загиблого, чи можна долучити інформацію самотійно? Якщо так, то чи є у вас статистика, скільки таких людей от зробили такий матеріал?*

Наразі такого функціоналу на платформі немає. Тому що це пов'язано з безпекою даних і з модерацією. Наразі кожна історія, яка створюється проходить через чотирьох людей у команді, які спілкуються з рідними, вичитують цю історію. І власне оця верифікація даних існує для того, щоб не було фактологічних помилок, не було конфліктів серед рідних. Ця верифікація для нас важлива. Але ми зараз думаємо над схемою, враховуючи масштаби втрат, як дати доступ рідним загиблих до сторінок, щоб вони доповнювали їх подіями, пов'язаними з вшануванням конкретної людини – або з меморіальними практиками, або доповнювали світлинами, які вони віднаходять, або текстами, які з'являються в медіа. Цей функціонал буде, але над його розробкою ми ще працюємо. Наразі канал комунікації, який ми використовуємо для того, щоб збирати такі історії, це Google форма, яку рідні власне заповнюють. І тільки після цього звернення з людьми комунікують, наша команда з ними зв'язується. Працює це наразі так. Якщо говорити про статистику саме заповнених анкет, то наскільки я пам'ятаю, якраз в річному звіті мала би бути і ця цифра. Але зараз я можу сказати, що якщо брати за місяць, то це в районі десь від 60 до 100 анкет надіслано рідними. В якісь періоди це менше, в якісь періоди більше. Це залежить дуже сильно від ситуації на фронті. Наприклад, найбільшу кількість заповнених анкет ми отримали під час подій контрнаступу, який також збігався з подіями оборони Бахмута. Тобто там було багато загиблих, і це відображалось і на тому, скільки людей до нас звернулося за місяць-два після загибелі.

– У вас є цілий підрозділ з амбасадорами. Але чесно кажучи, чи в мене інтернет був поганий (я на це можу списати), але чомусь в мене не вийшло дізнатися. Я натиснула кнопку «Стати амбасадором», мені було цікаво, як це зробити, і в мене нічого не вийшло, система викинула мене звідти. Скажіть, який є механізм, щоб стати амбасадором? І чи може це зробити будь-яка людина?

Коли я скинула вам цю сторінку на сайті, я теж перевірила, і ця кнопка веде на головну. Тобто її просто технічно, скоріш за все, не заповнили. І дякую, що звернули на це увагу, ми це пофіксимо. Але на тій другій сторінці, де підтримати меморіал, там, власне, описана схема, як це працює. Тобто людина, яка хоче долучитися до нас як амбасадор, має просто написати нам або в соцмережах, або зв'язатися телефоном. У нас є інструкція, яку ми надсилаємо людині, яка хоче відкрити дружню банку для нас, для нашої діяльності. І готуємо, власне, візуали, креативи для постів, які вона може використати у своїх соцмережах для збору. Активна фаза нашої кампанії «Донат на пам'ять» це був саме кінець 2024-го і весь 2025-й рік. На той момент у нас були проблеми з фінансуванням, із тим, чи команда може працювати далі. І, власне, тому ми запустили цей краудфандинг і отримали просто величезну підтримку від українців. Для нас це було важливо. Тому що ми зрозуміли, що суспільству потрібна ця робота, яку ми робимо. Але і фінансування нам потрібно велике, тому що зараз в команду «Меморіалу» залучено понад 15 людей на фултаймі і ще 5-6 людей на паттаймі. Також у нас є фрилансери. Тобто це досить велика команда, і на це потрібні великі кошти. І тому ви бачите, що реально дуже багато амбасадорів долучилося. Кожен з них відкрив «Дружню банку». І в річному звіті ви також можете побачити, скільки грошей ми змогли накраудфандити завдяки цьому. Зараз ми не ведемо активно цю кампанію, тому що ми маємо грантове фінансування. Воно покриває нам поки що роботу всієї команди. І тому ми не вважаємо за потрібне ще просити якісь додаткові гроші на свою діяльність. Якщо буде потреба, а вона, можливо, буде скоро, то нам доведеться поновити цю кампанію. Але загалом зараз не стоїть питання залучення амбасадорів. Але якщо говорити про схему, як ми це починали, то я можу сказати, що більшість амбасадорів, там десь перші 30 людей, це були амбасадори, яких ми залучили самотійно. Тобто ми зверталися до них і просили відкрити «Дружню банку». В якийсь період, коли це стало вже сніговою кулею, то дійсно люди вже самі зверталися до нас, писали в директ, писали на пошту і в соцмережі, що хочуть долучитися і як це зробити.

– Чи є зворотні зв'язок, наприклад подяки? Якщо є, то від кого?

У нас дуже багато зворотнього зв'язку. У нас окремий канал слеку (Slack – платформа для командного спілкування та спільної роботи, яку часто використовують у медіаорганізаціях, редакціях, агентствах тощо – *пояснення наше*) в який ми скидаємо скриншоти. Більшість від рідних загиблих, історії яких

ми публікуємо. Тобто вони в більшості кажуть про те, чому їм це важливо, дякують за роботу, дякують зазвичай дівчатам за таке дуже турботливо екологічне ставлення, бо насправді тема складна і треба з такою уважністю і терпінням ставитися до процесу створення подібних історій. Тобто більшість людей залишає фідбек. Я можу сказати, що за місяць ми отримуємо понад 50 повідомлень, в яких фідбечиться наша робота. Коли у нас є якісь великі активності, наприклад, на початку місяця, ми відкрили виставку «Твоя улюблена страва» з історіями, з рецептами, коли мами готують страви полеглих захисників. І там теж був величезний фідбек від людей, які дякували за формат і питали, як до нього можна долучитися. І дякували за виставку. Тобто, більшість фідбеку – це люди, які створюють такі історії разом з нами або відвідують наші події.

– Я людина заангажована – сліdkую за матеріалами «Меморіалу». А от скажіть, чи є певна статистика віральних матеріалів? І як можна пояснити, чому шириться матеріал? Чи є у вас якісь приклади таких матеріалів? Яка тематика переважає?

Коли побачила це питання, подумала про те, що тематика в нас одна, але є певні типи матеріалів. За форматами це буде відрізнятися. І більшість форматів, які набирають найбільшу кількість охоплень, поширень, коментувань – це короткі відео. І тематично вони можуть бути як репортажем з відкриття виставки, так і історією конкретного героя, фрагментом інтерв'ю зі спогадами про полеглого. Тому що ми не можемо сказати, що є якась закономірність в тому, що, наприклад, цивільних шерять або репостять, шерять або коментують менше, ніж військових. Або не можемо сказати, що, наприклад, тексти про практики меморіалізації менше набирають, ніж короткі історії про полеглих. Тобто тематично такої закономірності я не бачу. Закономірність можна помітити лише в тому, про кого ми розповідаємо. Тобто є певні полегли медійні персони. Або, наприклад, коли цю історію ми створюємо разом з рідними, які мають певний соціальний капітал в соцмережах, то ці історії, звісно, набирають більше переглядів. Я не хочу називати конкретні імена, але коли військовий медійний і його історія на слуху, то і сама публікація буде набирати набагато більше переглядів.

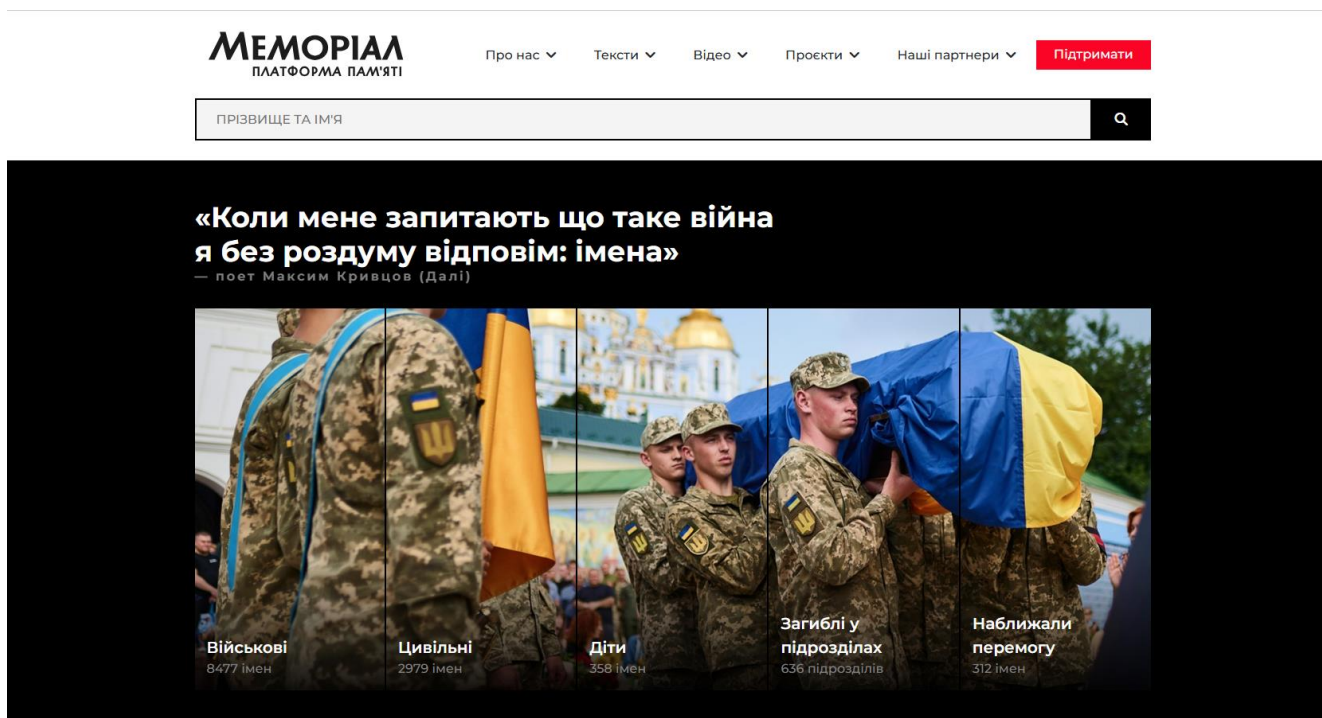
Можна сказати, що відео формату рилс залітають набагато більше, ніж текстові повідомлення?

100%, і це тренд, який був ще з 2022 року. З розширенням команди і з тим, що в нас є конкретні журналісти, які займаються створенням саме рилсів, ми прийшли до якогось більшого використання цього формату. І команда, яка працює з соцмережами, має два основні базові формати. Це рилси й каруселі, тому що це два формати, які найбільше набирають переглядів.

Розмова відбулася 25 червня 2026 року

ДОДАТОК Ж

СТРУКТУРА ГОЛОВНОЇ СТОРІНКИ ПЛАТФОРМИ ПАМ'ЯТІ «МЕМОРІАЛ»

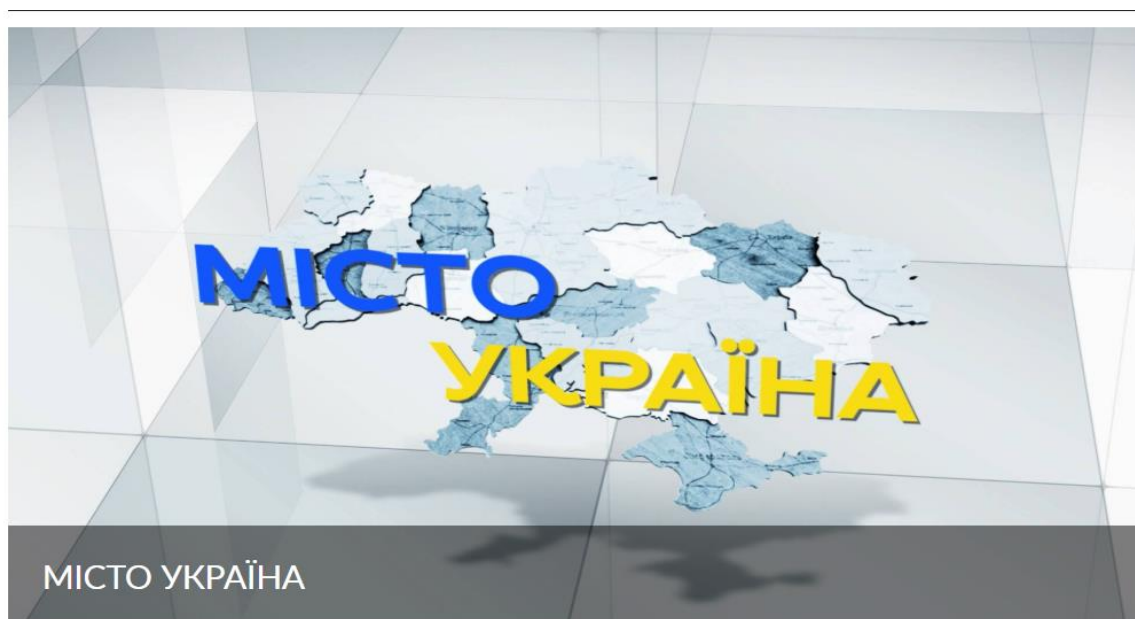

Джерело:

<https://memorial.ua>

ДОДАТОК К

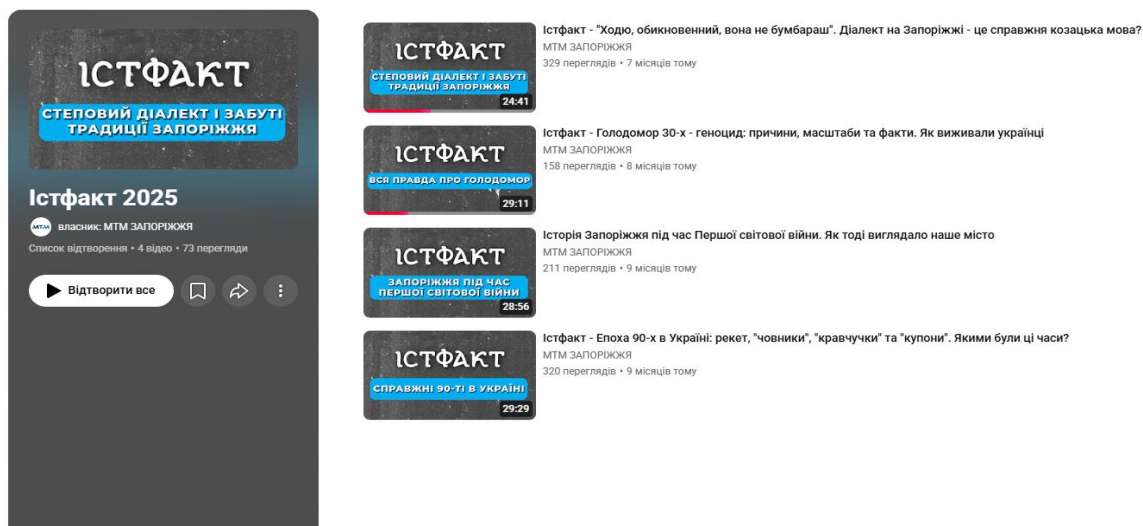
СКРИНШОТ СТОРІНОК АВТОРСЬКИХ ПРОГРАМ МАР'ЯНИ САРАПІЙ НА САЙТІ КАНАЛУ «МТМ» ЗАПОРІЖЖЯ

Російська машина пропаганди роками створювала інформаційну бульбашку для населення РФ та окупованих територій України, в якій постійно стверджувала, що такої держави як Україна ніколи не було, а українці – неповноцінна нація. У програмі «Місто – Україна» ми доведемо, що Україна – одна з найстаріших держав Європи, що українці споконвічно населяли цю територію. Ми покажемо, що територія Південної та Східної частини України – це невід'ємні її частини.

Прем'єра – кожної парної п'ятниці о 18:35.
Автор та ведуча: [Мар'яна Сарапій](#)

Джерело: <https://tvmtm.online/programms>

Джерело: <https://www.youtube.com/@tvmtmonline/playlists>